

TOPLANMA ÖZGÜRLÜĞÜ HAKKININ KORUNMASI

İdil Cansu MAHMUTOĞLU

113614031

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HUKUK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
(İNSAN HAKLARI HUKUKU)

Tez Danışmanı: Yard. Doç. Dr. Ulaş KARAN

2017

TOPLANMA ÖZGÜRLÜĞÜ HAKKININ KORUNMASI

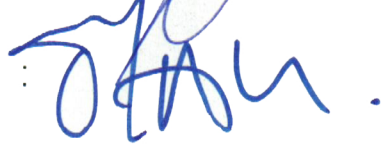
PROTECTION OF RIGHT TO FREEDOM OF ASSEMBLY

İdil Cansu MAHMUTOĞLU
113614031

Yrd. Doç. Dr. Ulaş KARAN
(Danışman, İstanbul Bilgi Ü. Hukuk F.)

Yrd. Doç. Dr. İdil Işıl GÜL
(Jüri Üyesi, İstanbul Bilgi Ü. Hukuk F.)

Yrd. Doç. Dr. Oya BOYAR
(Jüri Üyesi, Marmara Ü. Hukuk F.)

:
:
:

Tezin Onaylandığı Tarih

: 3 Şubat 2017

Toplam Sayfa Sayısı

: 125

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

1) Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü

1) Meeting and Demonstration

2) Toplanma Özgürlüğü

2) Freedom of Assembly

3) Müdahale

3) Interference

4) Sınırlama

4) Restriction

5) Yükümlülükler

5) Obligations

ÖZ

Toplanma Özgürlüğü Hakkının Korunması

Çalışmanın konusunu demokratik toplumun vazgeçilmez unsuru olan toplanma özgürlüğü oluşturmaktadır. İfade özgürlüğü ile yakın ilişkisi olan bu özgürlüğün kamuoyu ve farkındalık yaratmadaki gücü tartışılmazdır.

Çalışmada öncelikle toplanma özgürlüğünün kapsamı ile düzenlenmesi ve ardından özgürlüğe yönelik müdahaleler Türkiye ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları bakımından karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Müdahaleler yasama, yürütme ve yargı organlarınca devlet kaynaklı ve üçüncü kişiler kaynaklı olarak tasnif edilmiştir. Türkiye'deki mevcut durum ise çalışmanın son bölümünde açıklanarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü, Toplanma Özgürlüğü, Müdahale, Sınırlama, Yükümlülükler.

ABSTRACT

Protection of Right to Freedom of Assembly

The freedom of assembly which is the essential element of a democratic society is the main subject of this study. The effect for raising awareness and molding public opinion of this freedom, which is closely related to freedom of expression, is indisputable.

In this study, the scope and the regulation of the freedom of assembly and the interferences to the freedom have been examined comparatively in terms of jurisprudence of European Court of Human Rights and Turkey. The interferences classified as state-based interferences, which include the organs of legislative, executive, and judicial, and third parties-based interferences. In the final chapter, current situation regarding freedom of assembly of Turkey has been evaluated.

Keywords: Meeting and Demonstration, Freedom of Assembly, Interference, Restriction, Obligations.

ÖNSÖZ

“Toplanma Özgürlüğü Hakkının Korunması” başlıklı bu çalışma, çok sesliliğin ve hoşgörünün vazgeçilmez unsurlarından biri olan toplanma özgürlüğü hakkı ve hakka yönelik müdahaleleri incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmada özellikle Türkiye ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları irdelenmiş ve karşılaştırmalar yapılmıştır.

Çalışmaya emeği geçen ve destek verenlere teşekkür etmemek haksızlık olacaktır. Tez danışmanlığımı kabul eden ve küçük dokunuşlarıyla teze büyük katkılar sağlayan danışmanım Yard. Doç. Dr. Ulaş KARAN’a, Köln Üniversitesi’nde tez danışmanı bulmamı sağlayan Prof. Dr. Yeşim ATAMER’e, enstitüsü Rechtshaus’ta çalışma fırsatı bulduğum Prof. Dr. Heinz-Peter MANSEL’e, lisansüstü eğitimimde tanıma fırsatı bulduğum, önerileriyle tezi başka bir yöne taşıyan Yard. Doç. Dr. Oya BOYAR’a ve lisans dönemimden bu yana hep destek gördüğüm Yard. Doç. Dr. Serdar TALAS’a çok teşekkür ederim.

Bu dönemde benden desteğini esirgemeyen başta annem Gülay KATIRCI olmak üzere tüm aileme, Av. İrem PEKSÖZ’e, Av. Deniz YILDIZ’a, Av. Mahmut Can ŞENYURT’a, Av. Bengü Ece KAYA’ya, Av. Yusuf Can DELİPİNAR’a, Bahar Tuna KURTOĞLU’ya, Ar. Gör. Zeynep KISAKÜREK’e, Merve UZUNALIOĞLU’ya, Tuğba ZENGİN’e, Ali Can AKCASU’ya, Oğuzhan CAN’a, program koordinatörümüz Melda OTARA’ya ve Melis-Arif ENDER’e çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	i
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vi
KAYNAKÇA	vii
I. Giriş.....	1
II. Kavramsal Çerçeve ve Tanım	3
A- Uluslararası Hukukta Toplanma Kavramı	3
B- Türk Hukukunda Toplanma Kavramı	5
C- Toplanma Özgürlüğü ile Diğer Hak ve Özgürlüklerin İlişkisi	6
1. İfade Özgürlüğü	6
2. İşkence ve Kötü Muamele Yasağı	8
3. Etkili Bir Başvuru Yolu Hakkı	11
III. Toplanma Özgürlüğünün Tarihsel Gelişimi	16
A- Uluslararası Hukukta Toplanma Özgürlüğünün Tarihsel Gelişimi	16
B- Türkiye’de Toplanma Özgürlüğünün Tarihsel Gelişimi.....	21
1. 1961 Anayasası Öncesi Dönem	21
2. 1961 Anayasası Dönemi	24
a- 1961 Anayasası ve Toplanma Özgürlüğü	24
b- 6761 sayılı Kanun	24
c- 171 Sayılı Kanun.....	26
3. 1982 Anayasası Dönemi	28
a- 1982 Anayasası ve Toplanma Özgürlüğü	28
b- 2911 sayılı Kanunun Orijinal Düzenlemesi	30
c- 2911 Sayılı Kanunda Yapılan Değişiklikler	31
IV. Toplanma Özgürlüğünün Kapsamı	33
A- Toplanma Özgürlüğünün Unsurları.....	33
1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarına Göre Toplanma Özgürlüğünün Unsurları	33

2. Türk Hukukunda Toplanma Özgürlüğünün Unsurları	35
B- Toplanma Özgürlüğünü Kullanma Biçimleri	38
1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Tanınan Kullanma Biçimleri....	38
2. Türk Hukukunda Tanınan Kullanma Biçimleri.....	40
V. Toplanma Özgürlüğünün Düzenlenme Biçimleri	44
A- Düzenlenme Biçimlerine Dair Mevcut Yaklaşımlar	44
1. Bastırıcı Rejim.....	45
2. Önleyici Rejim.....	46
3. Ön Bildirim Rejimi.....	46
B- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Mevcut Yaklaşımlara Dair Bakış Açısı.....	48
C- Türkiye'de Benimsenmiş Mevcut Düzenlenme Biçimi.....	51
VI. Toplanma Özgürlüğüne Yönelik Müdahaleler	58
A- Toplanma Özgürlüğüne Müdahale Biçimleri	58
1. Devlet Kaynaklı Müdahale Biçimleri.....	58
a- Yasama Organı Kaynaklı Müdahaleler.....	58
aa. Kişi Bakımından.....	68
bb. Zaman Bakımından.....	70
cc. Yer Bakımından	71
b- Yürütme Organı Kaynaklı Müdahaleler	73
aa. Erteleme ve Yasaklama	74
bb. Yer Seçimi	80
bb. Dağıtma.....	82
dd. Kayıt Alma.....	94
ee. Uzaklaştırma.....	94
c- Yargı Organı Kaynaklı Müdahaleler.....	96
2. Üçüncü Kişilerden Kaynaklı Müdahale Biçimleri	101
B- Toplanma Özgürlüğüne Yönelik Müdahaleler Karşısında Türk Hukukunda Mevcut Durum	105
VI. Sonuç	112
Özgeçmiş	116

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
a.g.e	: adı geçen eser
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Appl. No.	: Application Number
AY	: Anayasa
AYM	: Anayasa Mahkemesi
b.	: bent
B.	: Bireysel
BK	: Bakanlar Komitesi
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
dn.	: dipnot numarası
E.	: Esas
Ed.	: Editör
E.T	: Erişim Tarihi
f.	: fıkra
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Bildirisi
K.T.	: Karar Tarihi
m.	: madde
PVSK	: Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu
RG	: Resmi Gazete
S.	: Sayı
s.	: sayfa
ss.	: sayfalar
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TGYK	: Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu
TMK	: Terörle Mücadele Kanunu
v.	: versus
vd.	: ve devamı
Y.	: Yıl

KAYNAKÇA

- AKIN**, İlhan F., Toplanma Özgürlüğü, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. XXX, 1964.
- AKIN**, İlhan, Kamu Hukuku, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1974.
- ANAYURT**, Ömer, Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti, Kazancı Kitap, İstanbul 1998.
- ATALAY**, Esra, Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Özgürlüğü, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, İzmir 1995.
- AYATA**, Gökçeçiçek, **ÇAĞLI**, Pınar, **ELVERİŞ**, İdil, **ERYILMAZ**, Sevinç, **GÜL**, İdil Işıl, **KARAN**, Ulaş, **MURATOĞLU**, Cansu, **TABOĞLU**, Ezgi, **TOKUZLU**, Lami Bertan, **YEŞİLADALI**, Burcu, Gezi Parkı Olayları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013.
- BATUM**, Süheyl, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Anayasal Sistemine Etkileri, İstanbul Üniversitesi Basımevi ve Film Merkezi, İstanbul 1993.
- ÇALI** Başak, Toplantı ve Barışçıl Gösteri Özgürlüğü: Ataman Grubu/Türkiye Kararlarının Uygulanması, Ankara İHOP 2014.
- ÇAĞLAYAN**, Ramazan, Türk Hukukunda İdarenin Takdir Yetkisinin Yargısal Denetimi, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi C. 8. S.3-4., Aralık 2003.
- ÇIMRIN**, Çiğdem, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü Bakımından Devletlerin Pozitif Yükümlülüğü, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Ocak-Şubat 2017, S. 128.
- ÇÖZELİ**, Yusuf, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ve Türkiye Örneği, Adalet Yayınevi, Ankara 2016.
- DICEY**, Albert Venn, Introduction to the Study of the Law of the Constitution, Liberty Fund Inc., Indianapolis 1982.
- DIETEL** Alfred, **GINTZEL** Kurt, Demonstrations und Versammlungsfreiheit, Carl Heymanns Verlag KG, 1953.
- DUYGUN**, Ahmet Mert, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının Kullanılmasında Bir Bilinmeyen: Spontane ve Acele Eylemler , Anayasa Hukuku Dergisi, C.3 S.6 2014.
- ERDOĞAN**, Mustafa, İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku, Orion Kitabevi, Eylül 2015.
- ERTAN** İzzet Mert, Toplumsal Olaylara Müdahalede Biber Gazı Kullanılmasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Uygunluğu, MHB Yıl 32 S. 1 2012.
- FIRAT**, Engin, Toplanma Özgürlüğü ve Sınırları – Toplumsal Olaylara Müdahalenin AİHS Madde 3 Kapsamında Değerlendirilmesi, TAAD, Y. 5, S. 19, 2014.
- GEMALMAZ**, H. Burak, Gösteri/Eylem Özgürlüğünün Kullanılmasına Biber Gazıyla Müdahale Edilmesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Uygunluğu ve Hekimlerin Rolü, Toplum ve Hekim, Mayıs – Haziran 2014, C. 29 S. 3.
- GEMALMAZ**, Mehmet Semih, Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, Legal Yayıncılık, İstanbul 2010.

- GÖZLER**, Kemal, 3 Ekim 2001 Tarihli Anayasa Değişikliği: Bir Abesle İştigal Örneği, Anayasa Yargısı, Ankara Anayasa Mahkemesi Yayını, 2002, C. 19.
- GÖZÜBÜYÜK**, Şeref, **GÖLCÜKLÜ**, Feyyaz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi, Turhan Kitabevi, Ankara 2013.
- GÖZÜBÜYÜK**, A. Şeref, Yönetmelik Yargısı, Turhan Kitabevi, Ankara 2012.
- GREER**, Steven, European Convention on Human Rights – Achievements, Problems and Prospects, Cambridge University Press 2006.
- GREER**, Steven, The Exceptions to Articles 8 to 11 of the European Convention on Human Rights, Council of Europe Publishing 1997.
- GÜRÜHAN**, Caner, Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılmasına İlişkin Güncel Sorunların Yargıtay Kararları Işığında Değerlendirilmesi, TBB Dergisi 2014, S. 111.
- HARRIS**, David, **O'BOYLE**, Michael, **WARBRICK**, Colin, Law of the European Convention on Human Rights, Oxford University Press, Oxford, 2009.
- İNCEOĞLU**, Sibel İnceoğlu (Ed.), İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa - Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme, İstanbul 2013.
- İŞGÖREN**, Ali, Avrupa Birliği Sürecinde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Özgürlüğü, Seçin Yayınları, Ankara 2005.
- JACOBS** Francis, **WHITE** Robin C. A., The European Convention on Human Rights, Second Edition, Clarendon Press, Oxford 1996.
- KABOĞLU** İbrahim Ö., Kolektif Özgürlükler, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Diyarbakır 1989.
- KABOĞLU** İbrahim Ö., Özgürlükler Hukuku 1, İmge Kitabevi, İstanbul 2013.
- KABOĞLU** İbrahim Ö., Özgürlükler Hukuku, İmge Kitabevi, İstanbul 2002.
- KIAI**, Maina, Report of the Special Rapporteur on the Rights to Freedom of Peaceful Assembly and of Association, A/HRC/23/39, 24.04.2013.
- KAPANİ** Münci, İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları, Bilgi Yayınevi, Ankara 1996.
- KAPANİ** Münci, Kamu Hürriyetleri, Yetkin Yayınları, 7. (Tıpkı) Bası, Ankara 2013.
- KAYA**, Emir, İnsan Hakları Açısından Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması, Ankara Barosu Dergisi, 2013 S. 3.
- OSCE/ODIHR**, Guidelines on Freedom of Assembly, Second Edition, Warsaw/Strasbourg, 04.06.2010.
- OVEY**, Clare, **WHITE**, Robin, European Convention on Human Rights, Third Edition, Oxford University Press 2002.
- ÖZAY**, İl Han, Günışığında Yönetim, Filiz Kitabevi, İstanbul 2004.
- ÖZBUDUN**, Ergun, Anayasalcılık ve Demokrasi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Eylül 2015.
- KUIJER**, Martin, Effective Remedies as a Fundamental Rights, Seminar on Human Rights and Access to Justice in the EU, 28-29.04.2014, Barselona.
- METİN**, Yüksel, Ölçülülük İlkesi – Karşılaştırmalı Bir Anayasa Hukuku İncelemesi, Seçkin Yayınları, Ekim 2002.

MOWBRAY Alastair, The Development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights, Hart Publishing, Oxford 2004.

RAINEY, Bernadette, **WICKS**, Elizabeth and **OVEY**, Clare, The European Convention on Human Rights, Oxford University Press 2014.

REIDY, Aisling, A Guide to Implementation of Article 3 of European Convention of Human Rights, Human Rights Handbook No.6, Council of Europe 2002.

RIXEN, Stephan, Kölner Gemeinschaftskommentar zur Europäischen Grundrechte-Charta, Verlag C.H. Beck München 2006.

SAGLAM Fazıl, Temel Hakların Sınırlanması ve Özü, AÜSBF Yayınları, Ankara 1982.

SALÁT, Orsolya, Comparative Freedom of Assembly and Fragmentation of International Human Rights Law, Nordic Journal of Human Rights, Vol. 32 No. 2, 06.06.2014.

SANCAR, Mithat, Devlet Aklı Kısılcacında Hukuk Devleti, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.

ŞİRİN, Tolga, Anayasa Mahkemesi'nin Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü Kararlarına Yönelik Eleştirel Bir Değerlendirme, 30.06.2015.

ŞİRİN, Tolga 30 Soruda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, XII Levha Yayınları, İstanbul 2013.

TANİLLİ, Server, Devlet ve Demokrasi, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1996.

TANÖR, Bülent, İki Anayasa, XII Levha Yayınları, İstanbul, Kasım 2013.

TANÖR, Bülent, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri, Yapı Kredi Yayınları, 26. Baskı, Ocak 2016.

TANÖR, Bülent, Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, BDS Yayınları, İstanbul 1994.

TANÖR, Bülent, **YÜZBAŞIOĞLU**, Necmi, 1982 Anayasası'na göre Türk Anayasa Hukuku, Beta Yayınları, Aralık 2006.

TANYAR, Ziya Çağa, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2011 S. 3.

TEZCAN, Durmuş, **ERDEM**, Mustafa Ruhan, **SANCAKDAR**, Oğuz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, Seçkin Yayınları, Şubat 2004.

UYGUN Oktay, 1982 Anayasası'nda Temel Hak ve Özgürlüklerin Genel Rejimi, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul 1992.

ÜLGEN Özen, Türk Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2004.

YARSUVAT, Duygun, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti ve İlgili Ceza Hükümleri, Sermet Matbaası, İstanbul 1968.

YÜZBAŞIOĞLU, Necmi, Türk Anayasa Yargısında Anayasallık Bloku, İstanbul Üniversitesi Basım Evi, İstanbul 1993.

RAPORLAR VE TOPLANTILAR

ULUSLARARASI RAPORLAR VE TOPLANTILAR

BM Çocuk Hakları Komitesi Sonuç Gözlemleri: Türkiye, CRC/C/TUR/CO/2-3 Eylül 2013 tarihli 1179. nolu BK toplantısı.

İnsan Hakları İzleme Örgütü (*Human Rights Watch*), Protestoyu Terör Suçu Saymak / Türkiye’de Göstericileri Yargılamak ve Hapsetmek için Terörle Mücadele Yasalarının Keyfi Kullanımı, 01.11.2010.

İnsan Hakları Komiseri Türkiye Raporu, CommDH (2009) 30.

Venice Comission, Turkey – Opinion on the Legal Framework Governing Curfew, 10-11.06.2016.

DERNEK RAPORLARI

ANAYASADER ve Türk Ceza Hukuku Derneği, İç Güvenlik Paketi Raporu, 2015.

Eşit Haklar için İzleme Derneği (AMER), Freedom of Peaceful Assembly Monitoring Report Executive Summary (October 2015 – November 2016 Turkey).

İnsan Hakları Derneği, 2013 Yılı İnsan Hakları İhlalleri Raporu.

İnsan Hakları Derneği, 2014 Yılı İnsan Hakları İhlalleri Raporu.

Uluslararası Af Örgütü Raporu, 2014/15.

Uluslararası Af Örgütü Raporu, 2015/16.

SÖZLEŞMELER, KANUNLAR VE TUTANAKLAR

SÖZLEŞMELER

26.06.1945 tarihli Birleşmiş Milletler Antlaşması

10.12.1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi

04.11.1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

20.11.1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi

KANUNLAR

09.07.1961 tarihli ve 334 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.

22.04.1962 tarihli ve 44 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun.

14.07.1965 tarihli ve 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu.

16.12.1966 Tarihli Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi.

06.01.1982 tarihli ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu.

07.11.1982 tarihli 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.

6.10.1983 tarihli ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu.

08.08.1985 tarihli Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik.

03.10.2001 tarihli ve 4709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun.

26.09.2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu.
 04.12.2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu.
 22.07.2010 tarihli 6008 sayılı Terörle Mücadele Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.
 30.03.2011 tarihli ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun.
 14.06.2012 tarihli ve 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu.
 02.03.2014 tarihli 6529 sayılı Temel hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.
 05.08.2015 tarihli Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Yönelik Yönetmelik.

TUTANAKLAR

Temsilciler Meclisi Tutanakları.
 Danışma Meclisi Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Tasarısı ve Adalet, Anayasa ve Milli Savunma, İçişleri ve Dışişleri Komisyonları Raporları.
 Danışma Meclisi Tutanakları Dergisi.

MAHKEME KARARLARI

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARI

The Greek Case, (Commission), Appl. No. 3321/67, 3322/67, 3344/67, 05.11.1969.
Akgöl and Göl v. Turkey, Appl. No. 28495/06, 28516/06, 17.05.2011.
Aldemir and Others v. Turkey, Appl. No. 32124/02, 32126/02, 32129/02, 32132/02, 32133/02, 32137/02, 32138/02, 18.12.2007.
Alekseyev v. Russia, Appl. No. 4916/07, 25924/08, 14599/09, 21.10.2010.
Ali Güneş v. Turkey, Appl. No. 9829/07, 10.04.2012.
Andersson v. Sweeden, Appl. No. 12781/87, 13.12.1988.
Appleby v. United Kingdom, Appl. No. 44306/98, 06.05.2003.
Ärzte für das Leben v. Austria, Appl. No. 10126/82, 21.06.1988.
Aytaş and Others v. Turkey, Appl. No. 6758/05, 08.12.2009.
Balçık and Others v. Turkey, Appl. No 25/02, 29.11.2007.
Berladir and Others v. Russia, Appl. No. 34202/06, 10.07.2012.
Bukta and Others v. Hungary, Appl. No. 25691/04, 17.07.2007.
Christians Against Racism and Fascism v. United Kingdom, Appl. No. 8440/78, 16.07.1980.
Cisse v. France, Appl No. 51346/99, 09.04.2002.
Çelebi and Others v. Turkey, Appl. No. 37273/10, 38958/10, 38963/10, 38968/10, 38973/10, 38980/10, 38991/10, 38997/10, 39004/10, 39030/10, 39034/10, 39037/10, 39038/10, 39042/10, 39049/10, 39052/10, 45052/10, 24.05.2016.
DISK and KESK v. Turkey, Appl. No. 38676/08, 27.11.2012.
Djavit An v. Turkey, Appl. No. 20652/92, 20.02.2003.
Dur v. Turkey, Appl. No. 34027/03, 18.09.2008.
Erkuş v. Turkey, Appl. No. 61196/11, 04.12.2012.

Ezelin v. France, Appl. No. 11800/85, 26.04.1991.
Faber v. Hungary, Appl. No. 40721/08, 26.07.2012.
Genderdoc-M v. Moldova, Appl. No. 9106/06, 12.06.2012.
Gülcü v. Turkey, Appl. No. 17526/10, 19.01.2016.
Gün and Others v. Turkey, Appl. No. 8029/07, 18.06.2013.
Identoba and Others v. Georgia, Appl. No. 73235/12, 12.08.2015.
Hyde Park and Others v. Moldova (No.3), Appl. No. 45095/06, 31.03.2009.
İzci v. Turkey, Appl. No. 42606/05, 23.07.2013.
Kasparov and Others v. Russia, Appl. No. 21613/07, 03.10.2013.
Kudrevicius and Others v. Lithuania, Appl. No. 37553/05, 15.10.2015.
Labita v. Italy, Appl. No. 26772/95, 06.04. 2000.
Navalnyy and Yashin v. Russia, Appl. No. 76204/11, 4.12.2014.
Oya Ataman v. Turkey, Appl. No. 74552/01, 05.12.2006.
Öllinger v. Austria, Appl. No. 76900/01, 29.06.2006.
Özalp Ulusoy v. Turkey, Appl. No. 9049/06, 04.06.2013.
Pekaslan v. Turkey, Appl. No. 4572/06, 5684/06, 20.03.2012.
Promo Lex and Others v. Moldova, Appl. No. 42757/09, 24.05.2015.
Samüt Karabulut v. Turkey, Appl. No. 16999/04, 27.01.2009.
Serkan Yılmaz and Others v. Turkey, Appl. No. 25499/04, 13.10.2009.
Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria, Appl. No. 29221/95, 02.10.2001.
Taranenko v. Russia, Appl. No. 19554/05, 13.10.2014.
Yaroslav Belousov v. Russia, Appl. No. 2653/13, 60980/14, 04.10.2016.
Yaşa and Others v. Turkey, Appl. No. 44827/08, 16.07.2013.
Yılmaz Yıldız and Others v. Turkey, Appl. No. 4524/06, 14.10.2014.
Zengin and Others v. Turkey, Appl. No. 36443/06, 14.04.2015.

TÜRKİYE ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI

Rıza Gökçen Erus B. No: 2014/2040, 24.12.2014.
 Sedat Vural B. No: 2014/5559, 25.04.2015.
 Onur Cingil B. No: 2013/7836, 16.04.2015.
 Osman Erbil B. No: 2013/2394, 25.03.2015.
 E: 1962/208 K. 1963/1, K.T. 04.01.1963 K.T. 04.01.1963.
 E: 1963/16 K. 1963/83 K.T. 08.04.1963.
 E: 1963/17 K. 1963/84 K.T. 08.04.1963.
 E: 1962/208, K.1963/1, K.T. 04.10.1963.
 E: 1973/33, K. 1974//9, K.T. 14.03.1974.
 E: 1976/27, K. 1976/51, K.T. 18-22.11.1976.
 E: 1985/8, K. 1986/27, K.T. 26.11.1986.
 E: 2002/82, K. 2002/193, K.T. 26.11.2002.
 E: 2004/90 K. 2008/78 K.T. 11.03.2008.
 E: 2014/171 K. 2015/41 K.T. 22.04.2015.
 E: 2016/36 K. 2016/187 K.T. 14.12.2016.

YARGITAY KARARLARI

16. Ceza Dairesi E. 2015/2675 K. 2015/4319 K.T 24.11.2015.
16. Ceza Dairesi E. 2015/2675 K. 2015/4319 K.T 24.11.2015.
16. Ceza Dairesi E. 2015/2032 K. 2015/4019 K.T 04.11.2015.
16. Ceza Dairesi E. 2015/4910 K. 2015/3886 K.T. 11.11.2015.
8. Ceza Dairesi E. 2002/1143 K. 2002/6000 K.T 09.05.2002.
8. Ceza Dairesi E. 2000/5246, K. 2000/10192, K.T. 01.06.2000.
8. Ceza Dairesi E. 2002/949, K. 2002/7518, K.T. 27.06.2002.
9. Ceza Dairesi E. 2009/10357, K.2009/11316, K.T. 11.11.2009.

Elektronik Adresler

<http://hudoc.echr.coe.int/eng#>
<http://khyk.kazancihukuk.com/>
<http://mevzuat.gov.tr>
<http://resmigazete.gov.tr>
<http://www.kanunum.com/>
<http://www.ohchr.org/>
<https://www.tbmm.gov.tr>

I. Giriş

Toplanma özgürlüğü, düşünceyi ifade etmenin kolektif yöntemi olması sebebiyle demokratik toplumun vazgeçilmez yapı taşlarından biridir. Kamuoyu oluşturması nedeniyle her daim iktidarlara korkutan ve geniş sınırlamalarla engellenmeye çalışan bu özgürlük; etkisini özellikle son yıllarda tüm dünya genelinde arttırmış ve yapılan müdahaleler sebebiyle büyük bir tartışma konusu haline dönüşmüştür. Çalışmanın ana damarını ise bu tartışmalar oluşturmaktadır.

Çalışmada daha kapsamlı bir ifade olması sebebiyle “toplanma özgürlüğü” terimi kullanılacak, bununla birlikte Türkiye’de tanınmış “toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı” terimi ise Türkiye’ye ilişkin bölümlerde tercih edilecektir. Müdahale kavramı ise özgürlüğün tüm aşamaları için daha uygun olacaktır. Çünkü yalnızca özgürlüğün kullanımı sırasında değil, öncesi ve sonrasında yapılan müdahaleler de aslında birer sınırlamadır. Zira her müdahale hakkın kullanımını sınırlayıcı etkiye sahiptir.

Çalışma, öncelikle toplanma özgürlüğünün tanımı ile başlayacak; ardından yakın ilişkileri dolayısıyla ifade özgürlüğü, işkence ve kötü muamele yasağı, son olarak da etkili başvuru hakkı ile ilişkisi açıklanacaktır. Bu özgürlüğün ifade özgürlüğünün özel bir biçimi olması, onu hem bireysel hem de kolektif bir özgürlük haline getirmektedir. Özgürlüğün kullanımı esnasında yapılan müdahaleler sebebiyle, maalesef işkence ve kötü muamele yasağıyla da yakın ilişki içindedir. Etkili başvuru hakkı ise hem devlet kaynaklı hem de üçüncü kişiler kaynaklı müdahalelerde hak öznelerine bir güvence sağlaması sebebiyle tercih edilmiştir. Tarihsel gelişim ile özgürlüğün ortaya çıkışından bugüne hem uluslararası bakış açısı hem de kanunlardaki değişimler ele alınacaktır. Özgürlüğün kapsamı ile düzenlenme biçimleri ise uluslararası ve ulusal bakış açısındaki farklılıkları anlamak bakımından önemli bir husustur.

Toplanma özgürlüğüne yapılan müdahaleler ise çalışma içinde devlet kaynaklı ve üçüncü kişiler kaynaklı müdahaleler olarak tasnif edilmiştir. Devlet kaynaklı müdahaleler yasama, yürütme ve yargı organları tarafından yapılan

müdahaleler bakımından incelenecek, bu organlara tanınan yetkiler ile yetkilerin nasıl ve ne yönde kullanıldığı açıklanmaya çalışılacaktır. Üçüncü kişilerin toplanma özgürlüğüne yönelik müdahalesi ise irdelenmesi gereken bir husustur; çünkü devletin pozitif yükümlülükleri özellikle bu noktada daha da önem kazanmaktadır. Son olarak, toplanma özgürlüğüne yönelik müdahaleler bakımından Türkiye'nin son yıllarda gelmiş olduğu nokta, istatistikler de göz önüne alınarak değerlendirilecektir.

Toplanma özgürlüğünün kullanılışı ve özgürlüğe yönelik müdahaleler bir ülkenin demokrasi anlayışının göstergelerinden birini oluşturmaktadır. Farkındalık yaratma amacı öne çıkan bu özgürlüğün, yoğun bir kamuoyu oluşturduğu gerçeği yadsınamaz. Toplanma özgürlüğünün bu yönü, özellikle iktidarların ve karşıt görüşlerin ana müdahale sebebidir. Bu çalışmanın amacı, toplanma özgürlüğüne yönelik müdahaleler karşısında özgürlüğün nasıl korunabileceği üzerine çözüm üretebilmektir.

II. Kavramsal Çerçeve ve Tanım

A- Uluslararası Hukukta Toplanma Kavramı

Siyasal yaşamın ve kamu özgürlüklerinin temel ögesi olarak düşünülen toplanma özgürlüğü; halk kitleleri için elverişli, pratik ve etkili bir ifade ve baskı aracıdır¹. Toplumsal yaşamın olay ve olguları konusunda toplumsal kümelerin ya da toplumun ortaklaşa yargısını ifade eden düşünce ve kavramlar olarak tanımlanabilecek² kamuoyunun temelinde hiç şüphesiz ifade özgürlüğü bulunmaktadır. Kolektif olarak kullanılan ifade özgürlüğü ise daha çok ses getirme özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda toplanma özgürlüğünün kamuoyu oluşturmadaki etkisi büyüktür.

Ülke mevzuatlarında toplanmanın tanımı genel olarak bulunmamaktadır, ancak toplanma özgürlüğünün sınırlandırılmasına ilişkin genel çerçeve belirlenmiştir. Örneğin, Almanya’da toplanmanın anayasal tanımı yapılmamış olup içerik öğretisi, içtihat ve idare pratiğince belirlenmektedir³.

Esas itibarıyla içtihatlarla dayanan Anglo-Sakson hukukunun hakim olduğu ülkelerde bu özgürlüğe ilişkin düzenleme bulunmaz, ancak bu durum hakkın kullanımına bir engel teşkil etmemektedir. Dicey’e göre; bir bireyin, başka bir bireyin hakkını ihlal etmeyecek şekilde özgürce bir yere gidebilmeye ve orada karşılaştığı bireylerle hakaret ve ayaklanmaya teşvik etmeyecek şekilde dilediğini söylemeye hakkı vardır. Toplumda her birey ise aynı hak ve özgürlüklere sahiptir. Böylelikle aynı hak ve özgürlüklere sahip bireylerin -ki bu bireylerin sayısı yüzler, binler ve hatta daha fazla olabilir- yasaklanmayan konular çerçevesinde toplanabilme hakları meydana gelir⁴.

İnsan haklarıyla doğrudan ilgili Birleşmiş Milletler Antlaşması, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve İkiz Sözleşmeler gibi uluslararası sözleşmelerde de

¹ Bülent Tanör, Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu, BDS Yayınları, İstanbul 1994, s. 107.

² Türkçe Sözlük, www.tdk.gov.tr Erişim Tarihi (E.T.): 23.12.2016.

³ Alfred Dietel und Kurt Gintzel, Demonstrations und Versammlungsfreiheit, Carl Heymanns Verlag KG, 1953, s. 4.

⁴ Albert Venn Dicey, Introduction to the Study of the Law of the Constitution, Liberty Fund Inc., Indianapolis 1982, s.170.

özgürlüğün tanımı bulunmamaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde (AİHS) toplanma özgürlüğünün tanımı yapılmadığı gibi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatlarında da özgürlüğün tanımına henüz rastlanmamıştır. AİHS madde 11'de hem toplanma özgürlüğü hem de örgütlenme özgürlüğü birlikte düzenlenmiştir. İki hakkın tek bir maddede düzenlenmesinin temel sebebi ise, demokratik toplum işleyişinin bu hakların bir arada kullanılabilmesine bağlı olduğu ve ancak toplanma özgürlüğünün kullanılabilmesi ile örgütlenme özgürlüğünün de kullanılabilmesinin mümkün olduğu görüşüdür⁵. AİHM içtihatlarına göre, toplanma özgürlüğü ve bu özgürlük yoluyla düşüncelerini açıklama hakkı, demokratik bir toplumun temel değerlerini oluşturur⁶. Madde orijinal metinde “*right to freedom of assembly*” başlığı altında düzenlenmiş ve özgürlüğün kullanım biçimlerinin tamamını kapsayan “toplanma özgürlüğü” ifadesi kullanılmıştır. Korunan özgürlük bağlamında “toplanma özgürlüğü” ifadesinin çok daha geniş bir içeriğe sahip olması bakımından yapılan bu seçimin daha isabetli olduğu söylenebilir. Bunlara ek olarak, AİHM'ye göre devletlerin özgürlüğü kolaylaştırıcı veya güçleştirici tutumu o devletin demokrasi seviyesi bakımından belirleyici bir unsurdur. Bir başka deyişle, toplanma özgürlüğünün korunması başka inanç ve görüşlere sahip toplumların bir arada yaşayabildiği, toleransı yüksek ve çoğulcu bireylerin yetişmesine olanak sağlarken demokratik bir toplumun da olmazsa olmaz unsurudur⁷.

⁵ Olgun Akbulut, Sibel Inceoğlu (Ed.), İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa – Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme, İstanbul 2013, s. 381, s. 298, Clare Ovey and Robin White, European Convention on Human Rights, Third Edition, Oxford University Press 2002.

⁶ AİHM, *Lütfiye Zengin and Others v. Turkey*, Appl. No. 36443/06, 14.04.2015, para. 51.

⁷ Çiğdem Çımrın, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü Bakımından Devletlerin Pozitif Yükümlülüğü, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Ocak-Şubat 2017, S. 128, s. 20.

B- Türk Hukukunda Toplanma Kavramı

Türk hukukunda 1924 Anayasası'nda toplanma özgürlüğü terimi kullanılsa da, 1961 Anayasası'yla birlikte "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı" terimi kullanılmaya başlanmış ve bu kullanım devam etmiştir. 1982 Anayasası'nın 34'üncü maddesi "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı"nı düzenler. Bu maddeye göre: *"Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir."* İkinci fıkrada hakkın sınırlanmasına ilişkin ilkeler belirtilmiş, yine aynı maddenin üçüncü fıkrasında ise bu hakkın kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usullerin kanunda gösterileceği belirtilmiştir. Belirtilen bu kanun, 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'dur⁸. İlgili kanunda da hakkın tanımı yine aynı biçimde yapılmıştır.

2911 Sayılı kanun öncesinde, hakkın kullanımına ilişkin mevzuatta toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin tanımı yapılmamıştır. Ancak 2911 sayılı kanunla birlikte, pek çok ülkenin aksine Türk hukukunda toplantı ve gösteri yürüyüşleri tanımlanmıştır. 2911 Sayılı kanunun ikinci maddesine göre toplantı *"belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzel kişiler tarafından bu Kanun çerçevesinde düzenlenen açık ve kapalı yer toplantılarını"* ifade eder. Gösteri yürüyüşü ise yine aynı maddede *"belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzel kişiler tarafından bu Kanun çerçevesinde düzenlenen yürüyüşleri ifade eder"* olarak tanımlanmıştır.

Söz konusu tanımlarda bu özgürlüğün asgari kaç kişiyle kullanılabileceği düzenleme kurulu üyelerinin belirlenen sayısı dışında özel olarak belirtilmemiştir, ancak kolektif bir özgürlük olması sebebiyle birden çok kişinin bir araya gelmesi gerekliliği anlaşılmaktadır. Türk hukukunda toplanma özgürlüğünün özellikle düzenleme biçimleri göz önüne alındığında özgürlüğü belirli bir kalıba sokma amacıyla oldukça dar biçimde düzenlendiğini söylemek gerekecektir. Demokratik toplumun temel unsurlarından sayılan toplanma özgürlüğünün dar yorumlanmasının ise hakkın özüyle çeliştiği söylenebilir.

⁸ 08.10.1983 tarihli 18185 sayılı RG.

C- Toplanma Özgürlüğü ile Diğer Hak ve Özgürlüklerin İlişkisi

1. İfade Özgürlüğü

İfade özgürlüğü, AİHS'nin 10'uncu maddesinde⁹ ve 1982 Anayasası'nın 25'inci ve 26'ncı maddelerinde¹⁰ düzenlenmiştir. 1961 Anayasası'nın ilk halinde bu hak için herhangi bir sınırlama öngörülmezken, 1982 Anayasası'nda sınırlamaya ilişkin birçok hüküm öngörülmüştür. AİHS düzenlemesinde ise her ne kadar sınırlama öngörülse de, söz konusu sınırlamalar içeriğe ilişkin değildir. İfade özgürlüğünün AİHS ve 1982 Anayasası'nda düzenlenişi bakımından oldukça önemli farklılıklar mevcut olup bazı farklılıkların yorum yoluyla aşılması pek mümkün görünmemektedir¹¹. İfade özgürlüğü herkes için geçerlidir, gerçek veya tüzel kişi veyahut meslek ayrımı yapılmaz. Bu ayrım yalnızca daha kapsamlı koruma nedeniyle özgürlüğün sınırlandırılmasında söz konusu olur¹².

Aslında 11'inci maddede düzenlenen toplanma ve örgütlenme özgürlüklerini irdeleyecek olursak altından 'ifade özgürlüğü' çıkacaktır. Ancak söz konusu özgürlükleri ifade özgürlüğünden ayıran ve yine birleştiren husus, bireylerin menfaatlerini hem ifade edip hem de koruyabilmeleri için bir araya gelmelerini güvence altına almalarıdır¹³. Toplanma özgürlüğü de ifade özgürlüğünün çoğunlukla kolektif biçimde kullanılışındır ve bu sebeple toplanma

⁹ Madde 10- Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.

¹⁰ Madde 25 – Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz. Madde 26. – Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.

¹¹ Ulaş Karan, Sibel İnceoğlu (Ed.) İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa - Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme, Beta Yayınları, İstanbul 2013, s. 378.

¹² Gökçeçiçek Ayata ve diğerleri, Gezi Parkı Olayları İnsan Hakları Hukuku ve Siyasi Söylem Işığında Bir İnceleme, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013, s. 57.

¹³ Tolga Şirin, Anayasa Mahkemesi'nin Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü Kararlarına Yönelik Eleştirel Bir Değerlendirme, 30.06.2015, s. 2.

özgürlüğü, ifade özgürlüğüne göre özel hüküm (*lex specialis*) niteliğindedir¹⁴. İfade özgürlüğünün varlığı toplanma özgürlüğüne bağlı değildir; toplanma özgürlüğü, ifade özgürlüğünün kullanılmasını sağlayan araçlardan yalnızca biridir¹⁵. Ancak toplanma özgürlüğünün varoluşu ifade özgürlüğüne bağlıdır. Bu bağlamda, ifade özgürlüğü ile güvence altına alınan kişisel görüşlerin korunması, barışçıl toplanma özgürlüğünün de hedeflerinden biridir¹⁶. Dolayısıyla toplanma özgürlüğü, hak öznelerinin tatmin edici bir şekilde ifade özgürlüğü haklarını kullanabilmeleri bakımından önem arz etmektedir¹⁷. Kolektif olarak kullanılan ifade özgürlüğünün ise kamuoyu yaratmadaki etkisi tartışılmazdır. Dolayısıyla toplanma özgürlüğünü ifade özgürlüğünden tamamen ayrı değerlendirmek doğru olmayacaktır.

İfade özgürlüğü ve toplanma özgürlüğü somut vakanın koşullarına göre birlikte veya ayrı ayrı ele alınabilir¹⁸. Düşünceleri çok farklı yollarla ifade etmek mümkündür, bu bağlamda toplanma özgürlüğünün kullanım şekli de değişecektir. Örneğin, ifade özgürlüğü sessiz olarak kullanılabileceği gibi¹⁹ toplanma özgürlüğü de sessiz olarak kullanılabilir²⁰. Bununla birlikte toplanma sırasında atılan sloganlar, taşınan pankartlar yine ifade özgürlüğü kapsamına girmektedir; ancak bu karar için somut vakanın koşulları göz önüne alınmaktadır. Unutulmaması gereken şudur ki, toplanma özgürlüğü yalnızca toplumun geneli tarafından kabul edilen düşünce ve görüşleri korumaz; aynı zamanda toplumun genelini rahatsız edebilecek, kızdırabilecek ve hatta şok edecek düşünce ve

¹⁴ AİHM, *Gülcü v. Turkey*, Appl. No. 17526/10, 19.01.2016, para. 75, Aynı yönde Server Tanilli, Devlet ve Demokrasi, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1996, s. 188.

¹⁵ Ömer Anayurt, Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti, Kazancı Kitap, İstanbul 1998, s. 83.

¹⁶ AİHM, *Gülcü v. Turkey*, Appl. No. 17526/10, 19.01.2016, para.76.

¹⁷ AİHM, *Çelebi and Others v. Turkey*, Appl. No. 37273/10, 38958/10, 38963/10, 38968/10, 38973/10, 38980/10, 38991/10, 38997/10, 39004/10, 39030/10, 39034/10, 39037/10, 39038/10, 39042/10, 39049/10, 39052/10, 45052/10, 24.05.2016, para. 109.

¹⁸ AİHM, *Kasparov and Others v. Russia*, Appl. No. 21613/07, 03.10.2013, para. 83.

¹⁹ Duran Adam Taksim'deki Eylemini Bitirdi, 18.06.2013, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/06/130617_duran_insan, E.T: 26.12.2016.

²⁰ CHP'li Kadınlardan Ağızları Bantlı Sessiz Yürüyüş, 25.11.2016, <http://www.hurriyet.com.tr/kayseride-chpli-kadnlardan-agizlari-bantli-s-40288422>, E.T: 26.12.2016, 25 Kasım Türkiye'nin Dört Bir Tarafında Kadınlar Alanlardaydı 25.11.2015, <http://anfmobileun.news/kadin/25-kasim-icin-turkiye-nin-dort-bir-tarafinda-kadinlar-alanlardaydi>, E.T: 26.12.2016.

görüşleri de korur²¹. Çünkü çoğulculuk, hoşgörü ve açık fikirlilik demokratik bir toplumun gereksinimleridir.

Bu bağlamda, ifade özgürlüğü ve toplanma özgürlüğünün birbiriyle doğrudan bağlantı özgürlükler olduğunu söylemek gerekir. İfade özgürlüğü genel hüküm olarak, toplanma özgürlüğü de bu özgürlüğün özel bir hükmü olarak demokratik toplumun vazgeçilmez unsurudur.

2. İşkence ve Kötü Muamele Yasağı

İşkence ve kötü muamele yasağı, AİHS'nin 3'üncü maddesinde²² ve 1982 Anayasası'nın 17'nci maddesinde²³ düzenlenmiştir. İşkence ve kötü muamele yasağı, AİHS'de herhangi bir sınırlama sebebine bağlı değildir ve mutlak²⁴. AİHS'de kullanılan kavramlar, oldukça geniş düzenlenmiş olup AİHM içtihatlarıyla somutlaştırılmıştır. Komisyon konuya ilişkin yaklaşımını şu şekilde ifade etmiştir: “İşkence kaçınılmaz olarak insanlık dışı ve aşağılayıcıdır ve tüm insanlık dışı muameleler aşağılayıcıdır.”²⁵ AİHM bu yasağa ilişkin ağırlık eşiği ölçütünü kullanmakta olup bir fiil veya cezanın belli bir ağırlık eşiğinin üzerinde olmasını aramaktadır²⁶.

İşkence ve kötü muamele yasağı kapsamında devletin hem bu yasağın önlenmesi konusunda alması gereken tedbirler olarak pozitif yükümlükleri hem de yasağın ihlalden kaçınması bakımından negatif yükümlülükleri bulunmaktadır.

²¹ AİHM, *Taranenko v. Russia*, Appl. No. 19554/05, 13.10.2014, para. 63.

²² Madde 3- Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.

²³ Madde 17- Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbî zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbî deneylere tâbi tutulamaz.

Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz.

²⁴ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, Seçkin Yayınları, Şubat 2004, s. 246.

²⁵ *The Greek Case*, (Commission), Appl. No. 3321/67, 3322/67, 3344/67, 05.11.1969, chapter 4.

²⁶ Oya Boyar, Sibel İnceoğlu (Ed.) İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa - Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme, Beta Yayınları, İstanbul 2013, s. 156.

AİHM'ye göre bu yasa, demokratik toplumun vazgeçilmez bir değeridir²⁷. Devletin negatif yükümlülüğü gereğince, toplantı ve gösteri yürüyüşleri sırasında kolluk kuvvetleri tarafından zor kullanma yetkisinin orantısız biçimde kullanılmaması ve böylelikle işkence ve kötü muamele yasağının ihlaline sebep olmaması gerekmektedir. Bununla birlikte yine toplantı ve gösteri yürüyüşlerine üçüncü kişiler tarafından yapılan müdahaleler kolluk kuvvetlerince engellenmeli ve göstericilerin güvenliği sağlanmalıdır. Aksi yönde bir uygulama yasağın ihlaline sebep olur. Devletlerin işkence ve kötü muameleye ilişkin negatif ve pozitif yükümlerinin güvencesi ise soruşturma yükümlülüğüdür²⁸.

Toplanmanın kanundışı olması veya daha sonra kanundışı hale gelmesi yapılacak müdahalenin mutlaka şiddet içermesi anlamına gelmez. Böyle bir müdahalede AİHM, başvurunun şiddete yönelik hareketleri olup olmadığını veya fiziksel direniş gösterip göstermediğini inceler, ancak şiddet hareketleri ile direnişin varoluşu karşısında dahi müdahalenin orantılı olmasını bekler²⁹. Kolluğun zor kullanma yetkisinin söz konusu olduğu durumlarda müdahalenin orantılı olup olmadığına ilişkin değerlendirme yapılacak ve yetkide sınırın aşılması halinde ise kötü muamele yasağına aykırılık söz konusu olacaktır³⁰. Toplanmalara müdahale esnasında kolluk tarafından göstericilere yapılan ve yasağı aykırılık oluşturan muamelelere örnek olarak, yakalanmış bir eylemciye göz yaşartıcı gaz sıkılması, göstericilerin kafasına cop ile vurulması, eylemcinin saçının çekilmesi gösterilebilir³¹. Seçilen örnekler maalesef AİHM'nin Türkiye hakkında ihlal kararı verdiği davalardan alınmıştır. Bir toplantı ve gösteri yürüyüşü sırasında kolluk kuvvetlerince etkisiz hale getirilmiş bir göstericiye uygulanan güç kullanımı, kişinin davranış ve tutumuyla bunu mutlak surette

²⁷ AİHM, *Yaroslav Belousov v. Russia*, Appl. No. 2653/13, 60980/14, 04.10.2016, para. 120, AİHM, *Labita v. Italy*, Appl No. 26772/95, 06.04. 2000, para. 119.

²⁸ Boyar, a.g.e., s. 138.

²⁹ AİHM, *Samüt Karabulut v. Turkey*, Appl No. 16999/04, 27.01.2009, para. 40-44.

³⁰ Engin Fırat, Toplanma Özgürlüğü ve Sınırları – Toplumsal Olaylara Müdahalenin AİHS Madde 3 Kapsamında Değerlendirilmesi, TAAD, Y. 5, S. 19, 2014, s. 780.

³¹ Kararlar için bkz. Başak Çalı, Ataman Grubu/Türkiye Kararlarının Uygulanması – İnceleme Raporu, Kasım 2014, s. 8.

gerekli kılmadığı hallerde bu yasağın ihlaline sebep olur³². Bu gibi durumlarda orantılılıktan bahsetmek mümkün olmayacaktır. Şiddet çağrısı ve hareketleri barındıran barışçıl olarak nitelendirilemeyecek toplanmalarda dahi kolluk tarafından güç kullanımına ilişkin, öncelikle gereklilik ve orantılılık olmak üzere, uluslararası insan hakları hukuku standartlarına uygun davranmaları gerekmektedir³³.

Bir toplantı veya gösteri yürüyüşüne üçüncü kişiler tarafından yapılan saldırının kolluk kuvvetlerince engellenmemesi, bu yasak kapsamında devlete yüklenen pozitif yükümlülüğün ihlali anlamına gelir. Çünkü devlet hak öznelerini korumakla yükümlüdür. LGBTİ bireylerin gösterisine yapılan sözlü ve fiziksel saldırı karşısında göstericileri korumak için hiçbir şey yapmayan ve hatta zarar gören göstericileri uyarmaksızın doğrudan gözaltı işlemi gerçekleştiren kolluk kuvvetlerinin bu davranışı, AİHM tarafından işkence ve kötü muamele yasağının ihlali olarak değerlendirilmiştir³⁴.

AİHM maruz kalındığı iddia edilen saldırının asgari ciddiyete ulaşmış olduğunu incelerken hastane raporları gibi somut deliller aramaktadır. Bunlara ek olarak; AİHM bir kişinin kolluk kuvvetleri veya diğer devlet birimlerinden birinin sorumluluğunda bulunduğu sırada, işkence ve kötü muamele yasağına aykırı ciddi bir istismara maruz kaldığını savunulabilir bir şekilde iddia etmesi durumunda, bu durum hakkında resmi ve etkin bir soruşturma yapılması gerektiği görüşündedir. Bu soruşturma, sorumluların tespitine ve cezalandırılmalarına olanak sağlayana kadar ilerleyebilmelidir. Soruşturmanın bu şekilde yürütülmemesi halinde, işkence ve insanlık dışı veya aşağılayıcı ceza veya muamelelerin genel anlamda hukuki olarak yasaklanması uygulamada etkisiz kalacak ve bazı durumlarda Devlet görevlilerinin, neredeyse cezasız kalma hakkına sahip olarak, kendi denetimleri altında bulunan kişilerin haklarını ayaklar altına alması mümkün olacaktır. Sorumluların tespit edilmediği ve hatta

³² Şeref Gözübüyük, Feyyaz Gölcüklü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi, Turhan Kitabevi, Ankara 2013, s. 200.

³³ Fırat, a.g.e., s. 788.

³⁴ AİHM, *Identoba and Others v. Georgia*, Appl. No. 73235/12, 12.08.2015, para. 73.

sorumlular tespit edilse bile neredeyse cezasızlıkla sonuçlanan davalarda, AİHM işkence ve kötü muamele yasağının usul yönünden ihlal edildiğine karar vermektedir³⁵.

Nitelikleri gereği toplanma özgürlüğü, ifade ve örgütlenme özgürlüğü işkence ve kötü muamele yasağı kapsamında özellikle muhalif görüşler bakımından ikincil risk grubundadır³⁶. Bu risk grubuna dahil vakalarda, konu özgürlüklerin demokratik toplumun vazgeçilmez unsurları olması sebebiyle yargı makamlarının daha da hassas davranması gerekmektedir.

3. Etkili Bir Başvuru Yolu Hakkı

Etkili başvuru hakkı; AİHS'nin 13'üncü maddesinde³⁷, 1982 Anayasası'nın ise 40'ıncı maddesinde³⁸ düzenlenmiştir. AİHS'ye göre bir insan hakkı ihlali halinde etkili bir iç hukuk yolunun varlığı aranır³⁹. Bu düzenlemeler ışığında devlet yalnızca yapmama hali öngören negatif yükümlülüklerinden sorumlu değildir; aynı zamanda bu ihlalin gerçekleşmemesi için gerekli tedbirleri almakla da yükümlüdür.

Bu hakkın temel amacı, insan haklarının ihlali iddiasıyla ilgili makamlara şikayette bulunan bireyleri güvence altına almak ve yargı korumasının etkisini arttırmaktır. Bu sebeple etkili bir başvuru hakkı insan hakları politikası için

³⁵ AİHM, *Çelebi and Others v. Turkey*, Appl. No. 37273/10, 38958/10, 38963/10, 38968/10, 38973/10, 38980/10, 38991/10, 38997/10, 39004/10, 39030/10, 39034/10, 39037/10, 39038/10, 39042/10, 39049/10, 39052/10, 45052/10, 24.05.2016, para. 85-99.

³⁶ Aisling Reidy, *A Guide to Implementation of Article 3 of European Convention of Human Rights*, Human Rights Handbook No.6, Council of Europe 2002, s. 48.

³⁷ Madde 3- Bu Sözleşme'de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmi bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir.

³⁸ Madde 40 – Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlâl edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir.
(Ek: 3.10.2001-4709/16 md.) Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır.

Kişinin, resmî görevliler tarafından vâki haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da, kanuna göre, Devletçe tazmin edilir. Devletin sorumlu olan ilgili görevliye rücu hakkı saklıdır.

³⁹ David Harris, Michael O'Boyle, Colin Warbrick, *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, Oxford, 2009, s. 1.

vazgeçilmez bir ön koşuldur⁴⁰. AİHM'ye göre, şikayetin özüyle ilgilenen ve uygun bir iç hukuk yolu, sözleşmeye taraf devletçe sağlanmalıdır. Taraf devletin konu üzerinde takdir yetkisi vardır, ancak yine de Sözleşmeyle uyumlu olan bir düzenleme yapması beklenir⁴¹. Bu hak kapsamında belirtilen iç hukuk yolunun hem teoride hem de uygulamada etkili olması gereklidir. Söz konusu iç hukuk yolları ne kadar etkili ve AİHM içtihadına ne kadar duyarlı ise, AİHS kapsamındaki ihlallerin AİHM'ye ulaşmadan çözüme kavuşması o kadar mümkündür⁴².

Toplanma özgürlüğü ve etkili başvuru hakkı iki şekilde bağlantılıdır. Bunlardan ilki, gerçekleştirilmek istenen barışçıl toplanmanın ertelenmesi veya yasaklanması halinde başvurulacak etkili bir hukuk yolu aranmasıdır. Bir başka deyişle, barışçıl toplanma özgürlüğünün ihlaline karşı iç hukukta bir yol öngörülmelidir⁴³. Buna ek olarak, toplanma sırasındaki müdahaleye karşı başvurulacak bir hukuk yolu olmalıdır ve bu yolun başvuranın talebini karşılaması gerekmektedir. Toplanma özgürlüğünün öncesinde yapılan bu tür müdahalelerde AİHM, toplanma gününden önce idarenin cevap verip vermediğini veya cevap verme zorunluluğu olup olmadığını inceler. Aksi takdirde barışçıl toplanma özgürlüğüyle birlikte etkili başvuru hakkı da ihlal edilmiş olacaktır. Örneğin, Moldova'da toplanma özgürlüğünü kullanabilmek için en az on beş gün önceden bildirim zorunluluğu ve idare için de toplantının yapılacağı tarihe en az beş gün kala yapılan başvuruya cevap verme zorunluluğu öngörülmüştür. Ancak yasaklanma halinde yine bir hukuk yoluna başvuru mümkünken, idareye öngörülen süreye ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. *Genderdoc-M v. Moldova* davasında, idare başvuruya ilişkin cevabını bir buçuk yıl sonra vermiştir. Bu davada AİHM, idare için belirli bir süre öngörülmemesini etkili

⁴⁰ Martin Kuijer, Effective Remedies as a Fundamental Rights, Seminar on Human Rights and Access to Justice in the EU, 28-29.04.2014, Barselona, s. 1.

⁴¹ AİHM, *Genderdoc-M v. Moldova*, Appl. No. 9106/06, 12.06.2012, para. 33.

⁴² Harris, O'Boyle, Warbrick, a.g.e., s. 18., Kuijer, a.g.e., s. 2-3.

⁴³ AİHM, *Alekseyev v. Russia*, Appl. No. 4916/07, 25924/08, 14599/09, 21.10.2010, para. 89 – 97.

başvuru hakkının ihlali olarak değerlendirmiş ve idarenin nihai kararını toplanma özgürlüğünün kullanılacağı günden önce bildirmesinin önemi vurgulamıştır⁴⁴.

Bu noktada özellikle belirtmek gerekir ki, Türkiye’de toplantı veya gösteri yürüyüşlerinin ertelenmesi veya yasaklanması halinde başvurulacak ayrıca bir iç hukuk yolu kanunda öngörülmemiştir. İdare tarafından verilen erteleme veya yasaklama kararı, takdir yetkisi dahilinde ve dolayısıyla kamu düzeninin bozulma tehlikesi karşısında o an için yapılması en uygun davranış biçimi olarak tanımlanabilecek olan idarenin “yerindelik” alanında ise yargı makamlarınca denetlenemez⁴⁵. Ancak belirtmek gerekir ki, takdir yetkisi kamu yararından başka bir amaçla kullanılamaz⁴⁶. Yine de takdir yetkisinin bulunduğu durumlarda mutlaka yerindelik de söz konusudur denilemez; çünkü yerindelik takdir yetkisinin hukuka uygunluk denetimi haricinde kalan bölümdür⁴⁷. Ancak kamu düzeni ile özgürlükler arasındaki dengenin sağlanması hususunda yargı denetiminden bahsedilebilir⁴⁸, bu da iptal davasıdır. İptal davalarında aranan temel husus “menfaat ihlali”dir, hak ihlali olmasına gerek yoktur⁴⁹. Takdir yetkisi ile yerindelik ve dolayısıyla kamu düzeni kavramlarının oldukça soyut kavramlar olması sebebiyle, söz konusu yöntemden etkili bir sonuç alınması ise muğlak bir meseledir. Bununla birlikte, hakkın idari eylem, işlem veyahut da ihmal sebebiyle ihlal edilmesi halinde idari mercilere dilekçe yoluyla başvurulabilir⁵⁰. İdare söz konusu dilekçeye 60 gün içinde yanıt vermezse, isteği zımnen reddetmiş sayılır⁵¹. Bahsedilen 60 günlük süre ise, bazı toplanmaların güncellik açısından önemi düşünüldüğünde oldukça uzun bir süredir. Bu sürenin sonunda toplanma amacını yitirebilir ve anlamsız hale gelebilir. Bu sebeple bu sürenin makul bir süre olduğundan bahsedilemez. Diğer idari yolların tüketilmesinin ardından kullanılabilecek bir başka idari başvuru yolu ise Kamu Başdenetçiliği Kurumu

⁴⁴ AİHM, *Genderdoc-M v. Moldova*, Appl. No. 9106/06, 12.06.2012, para. 35.

⁴⁵ İl Han Özay, *Günışığında Yönetim*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2004, s. 458 ve s. 743.

⁴⁶ A. Şeref Gözübüyük, *Yönetmelik Yargısı*, Turhan Kitabevi, Ankara 2012, s. 243.

⁴⁷ Ramazan Çağlayan, *Türk Hukukunda İdarenin Takdir Yetkisinin Yargısal Denetimi*, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi C. 8. S.3-4., Aralık 2003, ss. 196-197.

⁴⁸ *Ibid.* s. 208.

⁴⁹ Gözübüyük, *Yönetmelik Yargısı*, ss. 135-137.

⁵⁰ Dilekçe hakkı 1982 Anayasası’nın (AY) 74. maddesinde öngörülmüştür.

⁵¹ 2577 Sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu K.T. 06.01.1982 RG: 20.01.1982-17580, m. 10 f. 2.

veya diğerk adıyla Ombudsman’a yapılacak başvurdur. “*Telaşisi güç veya imkansız zararların doğması ihtimali bulunan durumlarda*” idari başvuru yolları tüketilmese dahi başvuru kurum tarafından kabul edilebilir⁵². Bu başvuru hem gerçek hem de tüzel kişiler tarafından yapılabilir. Söz konusu başvuru, istenen bilgi ve belgeleri⁵³ içeren bir dilekçe vasıtasıyla elden, internetten, postayla veya faksla yapılabilir. Kurum altı ay içinde başvuruyu sonuçlandırmalıdır⁵⁴. Söz konusu inceleme süresinin makul olduğundan yine bahsedilememektedir. Güncel başvuru yolları incelendiğinde, başvurunun sonuçlanmasına ilişkin sürelerin oldukça uzun olduğu görülmekte olup bu süreler toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkı için uygun değildir. Bu sebeple toplantı ve gösteri yürüyüşlerine özgü bir başvuru yolu için ayrıca bir düzenleme yapılması gerekmektedir.

Toplanma özgürlüğü ile etkili başvuru hakkının ikinci bağlantısı ise, toplanmaya yapılan müdahale sırasında yaşam hakkı, işkence ve kötü muamele ile özgürlük ve güvenlik haklarının ihlali sonucunda yapılacak etkili soruşturma meselesidir. İşkence ve kötü muamelenin gerçekleştiği; fakat eksik ve zayıf soruşturma sebebiyle yeterli derecede tespit edilemediği hallerde de etkili başvuru hakkı gündeme gelmektedir⁵⁵. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerine yapılan bazı müdahalelerde sınırın aşılması ciddi yaralanmalarla ve hatta ölümlerle sonuçlanabilmektedir. AİHM’nin toplanma özgürlüğünün Türkiye’de ihlal edildiğine karar verdiği davalarda, kolluk kuvvetleri tarafından kullanılan orantısız güce ilişkin etkin soruşturma yapılmadığı tespit edilmiştir. Savcılarının güç kullanımının gerekliliğine yönelik etkin soruşturmadaki eksiklikleri, kolluk kuvvetlerinin göz yaşartıcı gaz kullanmalarına yönelik etkin soruşturma eksikliği, yaralanan eylemcilerin gösterdikleri sağlık raporlarının soruşturma aşamasında gereken önem ve dikkati görmemesi, savcılarının kolluk ifadelerine fazlaca

⁵² 6328 Sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu K.T. 14.06.2012 RG: 29.06.2012-28338, m. 17 f. 4.

⁵³ İstenen bilgiler ise şöyledir: Başvuranın adı, soyadı, imzası, vatandaşlık kimlik numarası (yabancı ülke vatandaşı ise pasaport numarası, uyruğu ve varsa kimlik numarası), iletişim bilgileri (ev veya iş adresi, telefon ve faks numaraları, varsa e-posta adresi), şikayet edilen idare, idareye başvuru tarihi ve idarenin cevap tarihi, şikayet konusu ve talep. Başvuru formuna kurumun internet sitesinden ulaşılması mümkündür.

⁵⁴ 6328 Sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu m. 20 f. 1.

⁵⁵ Tezcan, Erdem, Sancakdar, a.g.e., s. 247.

güvenmeleri; işkence, insanlık dışı ve alçaltıcı muameleye katılmış kolluk kuvvetlerinin hızlıca tespit edilememesi ve soruşturmaya görgü tanıklarının dahil edilmemesi bu kapsamdaki adli eksiklikler olarak belirlenmiştir⁵⁶. Toplanma özgürlüğünün kullanımına ilişkin caydırıcı etki yaratabilecek işkence ve kötü muamele yasağının ihlali karşısında etkili bir soruşturma yapılması gereklidir.

1 Mayıs 2013 Emek ve Dayanışma Günü kapsamında, İstanbul - Beşiktaş'ta gerçekleştirilen gösteride kolluk kuvvetleri tarafından orantısız güç kullanılması sebebiyle yaralanan ve toplanma özgürlüğü, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, seyahat özgürlüğü, işkence kötü muamele yasağı ile etkili başvuru hakkının ihlalleri iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne (AYM) yapılan başvuruda⁵⁷, etkili başvuru hakkı ile kötü muamele yasağına ilişkin iddialar birlikte değerlendirilmiştir. AYM, kötü muamele yasağı kapsamında etkili bir hukuk yolu olması gerektiğini belirtmektedir ve bu hukuk yollarının işlevselliğine ilişkin olarak her somut olayın ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiği kanaatindedir⁵⁸. AYM'ye göre yaralanmaya sebep olan müdahaleye ilişkin soruşturma ve kovuşturma tamamlanmadan kötü muamele yasağı ihlalinin bahsedilemez; meğer ki söz konusu soruşturma veya kovuşturma etkisiz nitelikte olsun. İlgili süreçlerin sonlamaması sebebiyle başvuru kabul edilebilir bulunmamıştır.

Bunlarla birlikte, toplanma özgürlüğün kullanan kişilere karşı üçüncü kişiler tarafından yapılan müdahale karşısında hiçbir şey yapmayan kolluk kuvvetlerine karşı da etkili soruşturma iç hukukta öngörülmelidir. Toplanma özgürlüğünün kullanılabilmesi için devletin negatif yükümlülükleri olduğu gibi pozitif yükümlülükleri de vardır. Bu kapsamda, söz konusu özgürlüğün kullanılabilmesi için idare gerekli önlemleri almak ve gereksiz müdahaleleri önlemek zorundadır. Moldova'da toplanma özgürlüğünü kullanan bir gruba, maskeli altı kişi tarafından saldırılması karşısında çok yakında olmalarına rağmen müdahale için oldukça

⁵⁶ Kararlar için bkz. Başak Çalı, Ataman Grubu/Türkiye Kararlarının Uygulanması – İnceleme Raporu, Kasım 2014, s. 8-9.

⁵⁷ AYM, Onur Cingil Başvurusu, B. No: 2013/7836, 16.04.2015.

⁵⁸ İbid. para 48.

yavaş hareket eden kolluk görevlilerine yönelik iç hukukta bir başvuru yolu bulunmaması sebebiyle, AİHM hakkın ihlal edildiğine hükmetmiştir⁵⁹.

Tüm bu bilgiler ışığında söylenebilir ki; etkili bir başvuru hakkı, toplanma özgürlüğünün tam anlamıyla kullanılabilmesi için güvence oluşturmaktadır.

III. Toplanma Özgürlüğünün Tarihsel Gelişimi

A- Uluslararası Hukukta Toplanma Özgürlüğünün Tarihsel Gelişimi

Toplanma özgürlüğü veya Türk hukukunda kullanılan adıyla toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, bugün sahip olduğumuz birçok hak ve özgürlük gibi önemli çatışma ve mücadelelerin sonucunda ortaya çıkmış, ancak mutlak iktidarların kutsal sınırlarından, hukuk ve doğuştan haklar kavramıyla sınırlamalara geçiş süreci elbette ki kolay olmamıştır. İnsanların toplanıp bir araya gelmeleri gerek yönetenler gerekse kamu düzeni bakımından tehlikeli sayılmıştır⁶⁰. Bu sebeple bireylerin gelişimini serbestçe sağlayacak haklara gereken saygı ile kamu düzeni arasında bir denge kurma zorunluluğu doğmaktadır⁶¹.

Toplanma özgürlüğü kavramının ilk olarak Birleşik Krallık'ta kullanıldığı kabul edilir⁶². Ülkenin hukuk sisteminde “yasaklanmayan her şeyi yapabilme özgürlüğü” olarak ifade edilebilecek soyut özgürlük kavramı hakimdir. Birleşik Krallık'ta bireylerin açık alanlarda veya başka yerlerde meşru amaçlarla toplanmalarını düzenleyen herhangi bir kanun bulunmamaktadır. Ancak böyle bir düzenleme olmaması, bu özgürlüğün kullanımına engel değildir. Birleşik Krallık'ta toplanma özgürlüğüne ilişkin ilk düzenleme 1769 yılında yapılmıştır⁶³.

⁵⁹ AİHM, *Promo Lex and Others v. Moldova*, Appl. No. 42757/09, 24.05.2015, para. 33.

⁶⁰ İlhan F. Akın, *Toplanma Özgürlüğü*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. XXX, 1964, S.3-4, s. 546.

⁶¹ Duygun Yarsuvat, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti ve İlgili Ceza Hükümleri*, Sermet Matbaası, İstanbul 1968, s. 20.

⁶² Akın, *Toplanma Özgürlüğü*, s. 547.

⁶³ Akın, *Toplanma Özgürlüğü*, s.548'den aktaran Joseph Barthélémy, *Précis de Droit Public*, Dalloz 1937, s. 132.

1765 yılında başlayıp 4 yıl süren isyanın sonucu olarak ortaya çıkan bu kanun (*Riot Act*), karışıklığa ve isyana yol açabilecek toplantıları bastırabilmek amacıyla düzenlenmiştir. Toplanma özgürlüğüne ilişkin olarak daha sonra yapılan düzenlemeler de sınırlamaya yönelik düzenlemelerdir.

Felsefi ilkelerden hareket ederek yapılan ve içinde toplanma özgürlüğüne ilişkin düzenlemeler de bulunan özgürlükler listesi, 18'inci yüzyıl sonunda Amerikan ve Fransız devrimlerinin sonucu olan bildirilerle ortaya çıkmıştır. Bu nitelikteki ilk belge, 12 Haziran 1776 tarihli Virginia Anayasası'nın başındaki "Haklar Bildirisi (*Bill of Rights*)"dır. Filadelfiya Kongresi, bütün kolonilere birer anayasa yaparak devlet halinde örgütlenmelerini tavsiye etmiş ve bu tavsiye sonucunda yapılan bu anayasalarda toplanma özgürlüğünün de bulunduğu klasik haklara yer verilmiştir⁶⁴.

Fransız Devrimi sonucu ortaya çıkan 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi de -dilekçe hakkıyla birlikte kullanılmak üzere- dolaylı bir biçimde olsa da toplanma özgürlüğüne yer vermiştir⁶⁵. Bu Bildiri'yle, kişi hakları doktrini bu defa Avrupa kıtasında resmen kabul ve ilan edilerek gerçekleşme ve yayılma imkanlarına kavuşmuştur⁶⁶. 1791 yılında yapılan kanunla "*polis kanunlarına uymak şartıyla vatandaşlara saldırısız ve silahsız olarak toplanma özgürlüğü*" tanınmış ve güvence altına alınmıştır. Milliyetçilik akımının etkisiyle ortaya çıkan bir devrimin sonucu olan Bildiri'de, bu hak yalnızca "vatandaş"lara tanınmıştır⁶⁷.

Fransa Anayasası'ndan esinlenerek hazırlanan 1831 Belçika Anayasası'nda ise, anayasanın uygulanması ve hakkın sınırlandırılmasında kamu kudretinin kötüye kullanımına ilişkin deneyimler de dikkate alınarak toplanma özgürlüğü hakkı, "açık hava toplantıları" ve "diğer toplantılar" şeklinde bir ayrımla ve diğer kayıtların yanında "*önceden izin almaksızın*" şeklindeki güvenceyle

⁶⁴ Server Tanilli, Devlet ve Demokrasi, Çağdaş Yayınları, 8. Bası Haziran 1996, s. 163.

⁶⁵ 14.12.1789 Tarihli Kanunun 62. maddesine göre "Aktif vatandaşlara, saldırısız ve silahsız olarak toplanarak şikayette bulunmak ve dilekçe yazma" hakkı tanınmıştır.

⁶⁶ Münci Kapani, Kamu Hürriyetleri, Yetkin Yayınları, 7. (Tıpkı) Bası, Ankara 2013, s. 45.

⁶⁷ Yarsuvat, a.g.e., s. 51.

düzenlemiştir⁶⁸. Toplanma özgürlüğünün bu şekilde düzenlenmesi de Türkiye anayasaları da dahil olmak üzere birçok anayasaya ilham vermiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı küresel yıkımla birlikte, insan hak ve özgürlüklerinin uluslararası platformda tanınması ve güvence altına alınması süreci başlamış oldu. Konuya ilişkin ilk önemli açıklama, dönemin Amerika Birleşik Devletleri başkanı Franklin Delano Roosevelt'in "Dört Özgürlük" (*The Four Freedoms*) Bildirisi'dir. Bildiri'de bahsedilen dört ana özgürlük olan düşünce ve ifade özgürlüğü, inanç özgürlüğü, yoksulluktan kurtulma özgürlüğü ve korkudan kurtulma özgürlüğünün gerçekleşmesiyle uluslararası güvenlik ve barışın sağlanabileceği belirtiliyordu⁶⁹. Adım adım ilerleyen çalışmalar sonucunda, 1945 yılında San Francisco'da imzalanan Birleşmiş Milletler Antlaşması'yla insan hakları ilk defa uluslararası bir anlaşmaya konu oldu. Bu antlaşmada haklar teker teker sayılmamış; yalnızca temel bir biçimde belirtilmiştir.

10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi (İHEB), modern insan hakları hukukun kurucu belgesi ve temel kaynağıdır⁷⁰. Otuz maddeden oluşan Bildiri'de, insan haklarına ve temel özgürlüklere yalnızca akit devletler tarafından değil; dünya çapında saygı gösterilmesi gerekliliği Bildiri'nin başlangıç bölümünde ifade edilmiştir. İHEB'de haklar ve haklara ilişkin sınırlamalar oldukça titizlikle açıklanmıştır. Türkiye de akit devletlerden biridir. Bildiri'de üçüncü grup olarak, toplanma özgürlüğünün de içinde bulunduğu özgürlükler ve politik haklar ele alınmıştır⁷¹. İHEB'nin 20'nci maddesinin birinci fıkrasında toplanma özgürlüğü şöyle düzenlenmiştir: "*Herkes barışçıl nitelikli toplanma ve örgütlenme özgürlüğüne sahiptir.*" İHEB'nin 30'uncu maddesine göre; Bildiri'de bulunan hiçbir madde, herhangi bir devlete,

⁶⁸ Tolga Şirin, 30 Soruda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, XII Levha Yayınları, İstanbul 2013, s. 4'ten aktaran Thomas Mann, "Versammlungsfreiheit", Handbuch der Europäischen Grundrechte s. 774.

⁶⁹ Münici Kapani, İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları, Bilgi Yayınevi, Ankara 1996, s. 21.

⁷⁰ Mehmet Semih Gemalmaz, Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, Legal Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 57.

⁷¹ İlhan Akın, Kamu Hukuku, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1974, s. 366.

gruba ya da kişiye, bu Bildiri’de düzenlenen herhangi bir hakkı ve özgürlüğü tahrip etmeyi amaçlayan herhangi bir faaliyette bulunma ya da herhangi bir eylemi yapma hakkını verir biçimde yorumlanamaz. Bu doğrultuda devletlere Bildiri’de tanınmış olan sınırlamaya ilişkin yetkiler⁷², konumuz toplanma özgürlüğünü yok edici veya kullanılmaz hale getirici işlemlere izin vermez.

İHEB’nin Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın insan haklarına ilişkin maddelerinin yorumu, açıklaması niteliğinde olduğu söylenebilir. Bu sebeple Bildiri kesinlikle uyulması gereken bir belge olmasa bile gerçek bir güce sahiptir. Antlaşmanın akit devletler için zorlayıcı bir güç olduğu göz önüne alındığında, İHEB de Milletlerarası Adalet Divanı Sözleşmesi’nin 38’inci maddesinde bulunan ve medeni ülkelerce tanınıp benimsenmiş hukukun genel ilkelerinden sayılabilir⁷³. Bildiri’nin yine insan haklarına ilişkin kendisinden sonra gelen yaptırım mekanizmaları oluşturulmuş uluslararası ve bölgesel sözleşmelere ve hatta bazı anayasalara kaynaklık ettiği değerlendirildiğinde, göz ardı edilemeyecek hukuksal bağlayıcılık kazandığı söylenebilir⁷⁴. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nin Türk AYM kararlarında bağımsız bir ölçü norm olarak kullanılmadığını, ancak Anayasa hükümlerine “destek ölçü norm” olarak kullanıldığını belirtmek gerekir⁷⁵.

İHEB’de yer alan hakları güvence altına alabilmek için, İnsan Hakları Komisyonu’nca 1966 yılında kabul edilen Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, nam-ı diğer İkiz Sözleşmeler, 1976 yılında yürürlüğe girmiştir. Toplanma özgürlüğü ise Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nin 22’nci maddesinde İHEB’ye paralel olarak düzenlenmiş, sınırlama ilkeleri olarak ise “*demokratik bir toplumda milli güvenliği, kamu güvenliğini, kamu sağlığını, kamu düzeni veya başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak için gerekli ve kanunla belirlenen koşullar*”

⁷² Bildirinin 29. maddesi özgürlükleri sınırlamaya ilişkin genel ilkeleri ifade etmektedir.

⁷³ Akın, Kamu Hukuku, s. 371.

⁷⁴ Necmi Yüzbaşıoğlu, Türk Anayasa Yargısında Anayasallık Bloku, İstanbul Üniversitesi Basım Evi, İstanbul 1993, s.30.

⁷⁵ İlgili kararlar için bkz: Necmi Yüzbaşıoğlu, Türk Anayasa Yargısında Anayasallık Bloku, ss. 31-33

belirtilmiştir. İkiz Sözleşmeler, hak ve özgürlüklerin düzenlenişi bakımından İHEB'den çok farklı düzenlenmemiştir, ancak akit devletlerin sözleşmeye uyup uymadıklarını denetleyen, ciddi yaptırımları olmasa da bir güvence mekanizmasına sahiptir.

Avrupa Konseyi'ne üye devletler tarafından 04.11.1950 tarihinde kabul edilen ve 1953 yılında yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, hak ve özgürlükleri ayrıntılı olarak düzenler ve diğer sözleşmelerden farklı olarak etkili güvence sağlanmasına yönelik denetim kurumu öngörür. Toplanma özgürlüğü, Sözleşme'nin 11'inci maddesinde dernek kurma özgürlüğüyle birlikte düzenlenmiştir⁷⁶. İlk fıkrada *“herkesin barışçıl olarak toplanma hakkını kullanabileceği”* belirtilirken, ikinci fıkra hakkın sınırlanmasına ilişkindir. Sözleşme'de düzenlenen hak ve özgürlük ihlallerinin denetimi Avrupa İnsan Hakları Komisyonu (AİHK) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından yapılmakta olup denetim organlarının ürettiği kararların icrasının takibi ise Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi (BK) tarafından yapılmaktadır⁷⁷.

Türkiye söz konusu sözleşmeye taraf ülkelerden olup aynı zamanda AİHM'ye bireysel başvuru hakkı tanımıştır. Bu noktada önem arz etmekte olan ve uzun yıllar süren tartışmaların ardından 2004 yılında yapılan değişikliklerle açıklığa kavuşturulan Anayasa'nın 90'ıncı maddesinin 4'üncü fıkrasına göre; *“usulüne uygun yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.”* Hülasa, kanunların AİHS ile çelişkili hükümler içermesi halinde AİHS hükümlerine öncelik verilecektir. Bununla beraber, AİHS'nin 46'ncı maddesine göre tüm taraf devletler Mahkeme tarafından verilen kararlara uymakla yükümlüdür. Kararların uygulanmaması halinde denetim ise BK tarafından yapılacaktır. Kararların uygulanmamasının sürekli hale gelmesi durumunda ise

⁷⁶ İlgili madde yalnızca çalışma konusu olan toplanma özgürlüğü bakımından incelenecektir.

⁷⁷ Gemalmaz, a.g.e., ss. 931-932.

taraf devletlere uygulanacak yaptırımlar Avrupa Konseyi üyeliğinden çıkarmaya kadar varabilir.

B- Türkiye’de Toplanma Özgürlüğünün Tarihsel Gelişimi

1. 1961 Anayasası Öncesi Dönem

Osmanlı İmparatorluğu’nun yüzyıllar süren tarihine rağmen, çalışma konumuz olan toplanma özgürlüğüne son zamanlarındaki kısa dönem haricinde rastlanamamaktadır.

Osmanlı-Türkiye anayasal gelişmeleri incelendiğinde, toplanma özgürlüğüne Sened-i İttifak, Tanzimat Fermanı (Gülhane Hatt-ı Hümayunu) ve Islahat Fermanı’nda yer verildiği görülmemektedir. Osmanlı’nın ilk anayasası olan 1876 tarihli Kanun-i Esasi’nin ilk halinde, yine toplanma özgürlüğüne ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamaktadır; ancak 1909 değişiklikleri 120’nci madde⁷⁸ ile toplanma ve dernek kurma haklarını getirmiştir. II. Meşrutiyeti’nin hazırlanışında büyük rol oynayan tüm yasaklara ve baskılara rağmen gerçekleştirilen toplanma ve dernekleşme eylemleri bu değişikliklerle birlikte hukukileşmiş ve doğal sonuçlarına ulaşmıştır⁷⁹. İlgili maddeye göre toplanma özgürlüğünü düzenleyen özel kanun, 09.06.1909 tarihinde yayımlanan İçtimaat-ı Umumiye Kanunu (Genel Toplantı Kanunu) olup Fransız Genel Toplanmalar Kanunu’nun mehzaz olarak kullanılması sebebiyle özgürlükçü bir yaklaşımla düzenlenmiştir. Söz konusu kanuna göre izin alma şartı öngörülmemiş olup bildirim şartı getirilmiştir. Bu kanunda bildirime ilişkin esaslar keyfiyeti önleyecek şekilde düzenlenmiş; yer ve zamanlamaya ilişkin çeşitli sınırlamalar getirilmiş ve kanuna riayet edilmemesi halinde bazı cezalar öngörülmüş, ancak içeriğe ilişkin bir düzenleme ya da sınırlama getirilmemiştir⁸⁰. Özgürlükten yana

⁷⁸ 1909 Tarihli Kanun-i Esasi Değişiklikleri – Md. 120 (Günümüz Türkçesiyle) “Osmanlı vatandaşları, özel kanuna uygun olmak şartıyla toplanma hakkına sahiptir.”

⁷⁹ Bülent Tanör, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri, Yapı Kredi Yayınları, 26. Baskı Ocak 2016, ss. 197-198.

⁸⁰ Anayurt, a.g.e., ss. 104-105, Esra Atalay, Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Özgürlüğü, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, İzmir 1995, ss. 35-36, Şirin, 30 Soruda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, s. 5-6, Kanun metinleri için ayrıca bkz. Lütfi Duran, Türk İdare Hukuku Mevzuatı, II, İstanbul 1957, s.1609 vd.

düzenlenen bir kanun olmasına rağmen, bir süre sonra sınırlamalar için izin sistemini de içeren ek düzenlemeler yapılmış ve bu ek düzenlemelerle hükümete yasaklamaya da varan oldukça geniş yetkiler tanınmıştır⁸¹.

Temel hak ve özgürlüklere ilişkin hiçbir hüküm içermeyen 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ve 1876 Kanun-i Esasi'yi yürürlükten kaldıran 1924 Anayasası'yla birlikte Türkiye Cumhuriyeti dönemi başlamıştır. 1924 Anayasası temel hak ve özgürlüklere geniş yer vermiş olup toplanma özgürlüğünün “Türklerin doğal haklarından”⁸² olduğu ve özgürlüğe ilişkin sınırlamaların yalnızca kanunla yapılabileceği hem genel hükümle⁸³ hem de toplanma özgürlüğüne ilişkin özel hükümle⁸⁴ belirtilmiştir. Fakat tek parti rejiminin hüküm sürdüğü bu dönemde, toplanma özgürlüğüne ilişkin olarak İttihat ve Terakki tarafından yapılan değişiklikler de dahil olmak üzere Osmanlı döneminde meşru olan kanunlar hiçbir değişime uğramaksızın geçerliliğini sürdürmüştür. Bu şartlar altında ve tek partili rejim koşullarında toplanma özgürlüğü fiilen askıya alınmıştı⁸⁵.

1946 yılından itibaren çok partili döneme geçişle birlikte, toplanma özgürlüğü hakkında da çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Konu özgürlüğe dair ilk değişiklik, izin sisteminden tekrar bildirim sistemine geçiş olmuştur. Ancak 1950-1960 yılları arasında tek başına iktidar olan Demokrat Parti'nin giderek despotlaşan yönetiminden toplanma özgürlüğü de nasibini almıştır. 24.07.1953 tarihli 6178 sayılı altı maddeden oluşan Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkında Kanun, belirsiz ve ucu açık ifadeleri sebebiyle keyfi ve özgürlüğü sınırlayıcı biçimde uygulanmıştır⁸⁶. Ardından, pek çok hükmü dönemin anayasasına da aykırı olduğu vurgulanması gereken 27.06.1956 tarihli 6761 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu'yla birlikte tekrardan izin sistemine

⁸¹ Bu düzenlemelere ve döneme ilişkin süreç için bkz. Tanör, Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri, ss. 198 vd.

⁸² Md. 70 - ... içtima... hak ve hürriyetleri, Türklerin tabii hukukundandır.

⁸³ Md. 68 - ...Hukuku tabiiyeden olan hürriyetin herkes için hududu, başkalarının hürriyetidir. Bu hudut nacak kanun marifetiyle tespit ve tayin edilir.

⁸⁴ Md. 79 - İçtimaatın... hududu hürriyeti kanunlar ile musarrahtır.

⁸⁵ Tanör, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri, ss. 319-320.

⁸⁶ Anayurt, a.g.e, ss. 108-109.

geçilmiş⁸⁷; üstelik izin verilmemesi halinde gerekçe gösterme yükümlülüğü de öngörülmeyle bildirimin verileceği mülki amire geniş bir takdir yetkisi tanınmıştır. Bu kanunla birlikte toplanma özgürlüğünün kullanımı oldukça kısıtlanmış ve hatta birçok yönden yok edici olmuştur⁸⁸.

Hem açık hava hem de kapalı yer toplantıları bu kanuna tabi tutulmuştur, ancak 11'inci maddede istisnai toplantılar belirtilse de, bu toplantıların amacı dışında gerçek veya tüzel kişiler tarafından topluluğa hitap edilmesi yasaktır⁸⁹. Bununla birlikte, siyasi partiler veya siyasi propaganda amacı taşıyan gerçek veya tüzel kişilerce düzenlenecek toplantılar yalnızca seçim zamanı yapılabilecek ve Milletvekili Seçim Kanunu'na tabi olacaklardır⁹⁰.

Dikkat çekici bir diğer bir husus ise; 12'nci maddede belirtilen kanunsuz toplantılar kapsamına "protesto ve gösteri amacıyla yapılacak toplantılar"ın da alınmasıdır⁹¹. Üstelik bu yasaklama kapsamında kullanılan ifadelerin ucu açık ve yoruma elverişli olması, hakkın kullanılışı bakımından oldukça tehlikelidir. 6167 sayılı kanunla ilgili değinilmesi gereken son husus ise kanun dışı toplantıların dağıtılmasına ilişkin olarak düzenlenmiş 13'üncü maddedir. Bu maddeye göre, mahallin en büyük mülki amirince atanacak memur, toplantının yapıldığı yere

⁸⁷ Madde 4.

⁸⁸ Akın, Toplanma Özgürlüğü, s. 557.

⁸⁹ Madde 11 - Mahallî örf ve âdetlere göre yapılacak merasim, eğlence, düğün, balo gibi toplantılarla okullar veya. resmî teşekküller tarafından tertibedilecek toplantılar ve ilmî konferanslarla pazar veya panayır gibi yerlerde ticari ve iktisadi ve sair maksatlarla vâki halk toplulukları bu kanun hükümlerine tâbi değildir.

Ancak, yukarıki fıkrada yazık toplantılarda o toplantının mevzu, maksat ve gayesi haricinde hakiki veya hükmi şahısların bizzat veya teknik vasıtalarından faydalanmak suretiyle topluluğa hitabetmeleri veya bu mahiyette her nevi fiil ve harekette bulunmaları yasaktır.

⁹⁰ Bu durum ilgili kanunun gerekçesinde şöyle açıklanmıştır: "*Seçimleri mütâakip, siyasi mücadeleyle son verip memlekette bir istikrar temini zaruri ve lüzumlu bulunmasına rağmen maalesef siyasi partilerin sözcüleri memleket sathına yayılarak dünyanın hiçbir yerinde emsaline raslanmayacak şekilde birbiri ardından kısa fasılalarla yüzlerce mitingler, toplanmalar tertibedip az veya çok miktarda vatandaş kütelleri ayakta tutulmak suretiyle toplumdaki umumi istikrar, huzur ve emniyet zedelenmektedir.*

(...) Hemen her gün ve her yerde sanki Türkiye'mizde 365 gün seçim mücadelesi varmış gibi huzur ve sükûna ihtiyacı olan vatandaş kütellerini onların irade ve ihtiyarları dışında ve birçok hallerde zorla ayağa kaldırarak rahatsız etmeye iş ve gücünden alıkoyup millî randımanın eksilmesine sebebiyet vermeye matuf faaliyetler asla tecvîz edilemez."

⁹¹ Madde 12 – (...) f) Her nerede olursa olsun, tezahürat veya gösteri veya protesto maksadiyle yahut maksadı mahsusa müslenidolarak toplanılması veya böyle bir toplantıya bilerek sebebiyet verilmesi veya hazırlanması yahut bu hususta zabıtaca alınan tedbirlere riayet olunmaması.

gelip yasaya aykırı bir toplantı yapıldığını bildirir ve ihtara uyulmaması halinde atanmış bu memur önce kendi gücüyle toplantıyı dağıtmaya çalışır. Başarılı olamazsa havaya üç el silah atar, fakat topluluk yine de dağılmazsa hedef gözetmeksizin ateş ederek dağıtır. “Hedef gözetmeksizin” ifadesinin oldukça düşündürücü olduğunu ayrıca belirtmek gereklidir.

2. 1961 Anayasası Dönemi

a- 1961 Anayasası ve Toplanma Özgürlüğü

1961 Anayasası, insan haklarının ayrıntılı ve tanımlı listesini “Temel Hak ve Hürriyetler” ismiyle sunmuş; devlet/toplum ve birey ilişkilerinde asıl duyarlılığı ikincillerin korunmasına gösteren⁹², özgürlüğün esas olduğu ve devletin buna saygılı olmakla yükümlü olduğu bir rejim getirmiştir.

Toplanma özgürlüğü, Anayasa’nın 28’inci maddesinin ilk fıkrasında “*herkes önceden izin almaksızın, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma hakkına sahiptir.*” şeklinde düzenlenmiştir. Maddenin ikinci fıkrasında ise sınırlamanın sadece “*kamu düzenini korumak için kanunla*” yapılabileceği belirtilmiştir. Önceki düzenlemeler de göz önüne alındığında, yeni düzenlemenin daha güvenceli olduğu açıktır.

b- 6761 sayılı Kanun

6761 Sayılı Toplanma ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu, 1961 Anayasası döneminde 10.02.1963 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır. Yürürlükte kaldığı süre zarfında ise Anayasaya aykırı bazı maddeler 1961 Anayasasıyla birlikte kurulan Anayasa Mahkemesi⁹³ önüne gelmiş ve bu maddelerden bazıları mahkemece iptal edilmiştir. Aslında aynı kanun 1924 Anayasası’na da aykırılıklar içermekteydi, fakat bu aykırılıkları inceleyecek bir mekanizma olmaması sebebiyle yürürlüğü devam etmişti.

⁹² Tanör, İki Anayasa, s. 17.

⁹³ Anayasa Mahkemesi 1961 AY ile birlikte kurulmuş ve 1962 yılında göreve başlamıştır.

Öncelikle, 1961 Anayasası'nın 28'inci maddesinde toplanma özgürlüğü “*önceden izin almaksızın*” ifadesine yer verilerek düzenlenmiş, 6761 sayılı kanunca öngörülen izin sistemi böylelikle anlamını yitirmiştir. 6761 sayılı kanunun bildirim yükümlülüğünü düzenleyen 3'üncü maddesi ile “protesto ve gösteri amacıyla yapılacak toplantılar”ın kanuna aykırı sayılmasına ilişkin 12'nci maddesinin (f) bendi ve aynı maddeye muhalefet halinde ceza hükümleri öngören 14'üncü maddesinin 6'ncı bendi iptal istemiyle AYM önüne gelmiştir. AYM, somut norm denetimi talebinde bulunan Mardin Asliye Ceza Mahkemesi'nin izin alma zorunluluğuna ilişkin 4'üncü maddeyi aykırılık iddiasında bulunduğu maddelere eklememesi nedeniyle incelememiş⁹⁴ ve 3'üncü maddenin Anayasa'ya aykırılık teşkil etmediğine karar vermiştir, ancak her türlü yoruma açık olup hakkın özüne dokunması sebebiyle 12'nci maddenin (f) bendini, aykırılığı tespit edilen 12'inci maddenin (f) bendine aykırı davranışları cezalandırmayı öngören 14'üncü maddenin 6'ncı bendini de doğal olarak anayasaya aykırı bularak iptal etmiştir⁹⁵.

İlgili kararda AYM, bildirim yükümlülüğünün hakkın kullanılmasını yasaklayıcı veya örtülü bir şekilde yapılamaz hale getirici ya da güçleştirici ve amacına ulaşmasını önleyici, etkisini ortadan kaldırıcı nitelikte olmaması sebebiyle anayasaya aykırı bulmamıştır. AYM'nin bu kararı, 3'üncü madde tek başına ele alındığında yerinde sayılabilir, ancak bir bütünlük oluşturan 3'üncü ve 4'üncü maddeyi mutlak olarak birbirinden ayırarak incelemenin doğru olduğu söylenemez⁹⁶. Çünkü ilgili kanunun uygulanmasında ve anayasaya aykırılık iddiasındaki temel sorun bildirim yükümlülüğü değil, en büyük mülki amire geniş takdir marjıyla tanınan “izin” yetkisidir. Bu sebeple ilgili maddenin toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını “önceden izin almaksızın” ifadesiyle düzenleyen anayasaya aykırılık teşkil etmediğini düşünmek zordur.

⁹⁴ Anayasa Mahkemesi, 44 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 28. maddesinde belirtilen “talebe bağıllık sebebiyle” ilgili maddeyi incelememiştir.

⁹⁵ Anayasa Mahkemesi (AYM), Esas No. (E.): 1962/208 Karar No. (K.): 1963/1, Karar Tarihi (K.T.): 04.01.1963.

⁹⁶ Akın, Toplanma Özgürlüğü, s. 560.

c- 171 Sayılı Kanun

10.02.1963 tarihinde kabul edilen ve 18.02.1963 tarihinde Resmi Gazetede (RG) yayımlanan 171 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ile toplanma özgürlüğü yeniden düzenlenmiştir. Çalışmanın ilerleyen kısımların yürürlükte olan kanunla karşılaştırmalı olarak incelenecek olsa da, kanunun ana hatları bu bölümde incelenecektir.

171 sayılı kanunla izin sistemi terk edilmiş ve bildirim yükümlülüğü yeniden getirilmiştir⁹⁷. Buna göre toplantının yapılışından en az 48 saat önce, çalışma saatleri içinde mahallin en büyük mülki amirine düzenleme kurulundan en az 3 kişi tarafından imzalı bir beyanname verilecektir. Beyannameyi alan mülki amire, “ilmühaber” verme zorunluluğu getirilmiş ve böylelikle keyfiyetin önüne geçilmesi amaçlanmıştır⁹⁸.

Kanunun 4’üncü maddesine göre, şehir ve kasabalarda toplantı veya yürüyüş yapılabilecek yerler vali ve kaymakam tarafından kararlaştırılacak olup aynı maddenin ikinci fıkrası, 12’nci maddede belirtilen genel yasaklara⁹⁹ ek olarak mülki amirlere kendi görev bölgeleri için özel yasaklar koyma yetkisi vermiştir. Buna göre, “*idare amirleri, gidiş-gelişi, güvenliği bozmayacak ve pazarların kurulmasına engel olmayacak şekilde toplantıların genel olarak yapıldığı, varsa elektrik tesisatı olan yerleri seçeceklerdir.*” Toplanma özgürlüğünü kullanmak isteyen hak özneleri, idarece daha önceden belirlenip ilan edilen yerlerden birini seçmek zorundadır. İdareninse toplantı yeri tahsis etme

⁹⁷ İlerleyen bölümlerde daha detaylı olarak açıklanacağı üzere izin sistemi yalnızca yabancılar için geçerlidir. (m. 1, f. 2).

⁹⁸ Madde – 7 Toplantının yapılmasından en az 48 saat önce toplantının yapılacağı yerin en büyük mülkiye amirliğine çalışma saatleri içinde medeni haklarını kullanma yetkisini haiz olan tertip heyetinden en az üç kişi tarafından imzalı bir beyanname verilir.

(...)

Bu beyanname karşılığında ilmühaber verilmesi mecburidir.

Bu beyanname en büyük mülkiye amirliği tarafından kabul edilmez veya karşılığında ilmühaber verilmez ise keyfiyet bir tutanakla tesbit edilir. Bu halde noter bulunan yerlerde noter vasıtasıyla ihbar yapılır; ihbar saati, beyanname verilme saatidir. Noter bulunmayan yerlerde tutanak yeter sayılır.

İlmühaberde veya tutanakta beyannamenin verildiği gün ve saat gösterilir.

(...)

⁹⁹ 12. maddede toplantı yapılması yasaklanan yerler genel yollar, parklar, tapınaklar, kamu hizmeti gören binalar ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin bir kilometre mesafesidir.

yetkisi bulunmamaktadır, bunun keyfiyeti engellediği söylenebilir. Ancak burada sorun oluşturabilecek husus, vali ve kaymakamların kendi bölgelerinde toplanma özgürlüğünü genel olarak sınırlayıcı kararlar verebilme ihtimalidir. Kanuna göre idare amirleri için genel ilkeler¹⁰⁰ belirtilse de, söz konusu hükmün bağlayıcılığı olmaması sebebiyle de uygulamada yetersiz olduğu tartışmalıdır¹⁰¹.

Önemli bir diğer hükümse, idareye herhangi bir yürüyüş hakkında özel yasaklar koyabilme ve yürüyüşü etkisiz hale getirme olanağı veren 11’inci maddenin ikinci fıkrasıdır¹⁰². Buna göre, “*mahallin en büyük mülkiye amiri lüzum ve zaruret gördüğü takdirde, yürüyüşlerin yapılacağı yollar ile istikameti tesbit ve keyfiyeti gerekçeli ve yazılı olarak ilgililere tebliğ eder.*” Bunlarla beraber kamu düzeninin bozulması halinde hükümet komiserinin toplantıyı, kolluk amirininse yürüyüşü dağıtma yetkilerine ilişkin düzenlemeler de mevcuttur.

Son olarak dikkat çeken husus, ceza hükümleri öngören 20’nci maddedir. İlgili maddeye göre “*huzur ve sükunu bozmak maksadıyla tehdit veya hakaret veya taarruz veya mukavemette bulunanlar*” veya “*başka bir suretle huzur ve sükunun bozulmasına sebebiyet verenler*”in cezalandırılması öngörülmüştür. Maddenin geniş kavramlarla düzenlemesi hak öznelerinin hakkı kullanmasını zorlaştırmacı niteliktedir. “Başka bir suretle” ifadesi ise keyfi yoruma sebebiyet verebilir¹⁰³. Bu sebeplerle hüküm özgürlüğü sınırlayıcı niteliktedir.

1973 ve 1976 yıllarında, 171 sayılı kanuna ilişkin katı değişiklikler yapılmış; bu değişiklikler AYM tarafından incelenmiş ve bazı maddeler iptal edilmiştir. İlgili değişiklikler ve şu anda yürürlükte olan 1982 Anayasası’na göre toplanma özgürlüğüne ilişkin esaslar ilerleyen bölümlerde detaylı olarak açıklanacaktır.

¹⁰⁰ Genel ilkeler 4.maddenin 2.fıkrasında şöyle belirtilmiştir: “İdare amirleri gidiş-gelişi, güvenliği bozmayacak ve pazarların kurulmasına engel olmayacak şekilde toplantıların genel olarak yapıldığı, varsa elektrik tesisatı olan yerleri seçeceklerdir.”

¹⁰¹ Akın, Toplanma Özgürlüğü, s. 566, Yarsuvat, a.g.e., s. 109, Atalay, a.g.e., s.40, Ali İşgören, Avrupa Birliği Sürecinde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Özgürlüğü, Seçkin Yayınları, Ankara 2005, s. 51.

¹⁰² Akın, Toplanma Özgürlüğü, s. 567, Atalay, a.g.e., s.41, İşgören, a.g.e., s. 51.

¹⁰³ Akın, Toplanma Özgürlüğü, s. 567, Atalay, a.g.e., s.42, İşgören, a.g.e., s. 52.

3. 1982 Anayasası Dönemi

a- 1982 Anayasası ve Toplanma Özgürlüğü

1982 Anayasası, 1961 Anayasası'nın devlet karşısında bireyi güçlendiren yaklaşımından sonra özgürlüğü kısıtlayıcı ve otoriteyi güçlendirici biçimde düzenlenmiştir. Özellikle kolektif hak ve özgürlüklere özel duyarlılığı olan bu Anayasa'yla idarenin müdahale ve durdurma yetkileri ön plana çıkarılmıştır¹⁰⁴.

Toplanma özgürlüğü, Anayasa'nın 34'üncü maddesinde "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme" başlığıyla "*herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.*" biçiminde düzenlenmiştir. 1961 Anayasası'ndaki düzenlemeye paralel olarak yine izin sistemi öngörülmemiştir. Ancak söz konusu özgürlük, Anayasa'nın ilk metninde kazuistik ve oldukça sert bir biçimde düzenlenmiştir.

34'üncü maddenin ilk metninin ikinci fıkrasında, gösteri yürüyüşlerinin güzergahının belirlenmesi yetkisi şehir düzeninin bozulmasının önlenmesi gerekçesiyle idareye tanınmıştı. Maddenin dördüncü fıkrası ise hakkın sınırlanmasına ilişkindi. Bu fıkra 13'üncü maddede düzenlenen genel sınırlama sebepleri tekrar edilmiş ve bu sebeplerle idareye iki ayı geçmemek üzere erteleme ve yasaklama yetkisi tanınmış, bununla beraber aynı sebeplerle tüm toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin erteleme ve yasaklanmasının ise 3 ayı geçemeyeceği belirlenmiştir. 1982 Anayasası'nda belirtilen genel sınırlama sebepleri dışında maddeye özel sınırlama sebebi öngörülmemiştir. Maddenin beşinci fıkrası ise dernekler, vakıflar, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemesini ve katılmasını hakkın özüyle çelişecek biçimde yasaklamaktaydı.

Söz konusu maddenin ikinci, dördüncü ve beşinci fıkraları 2001 yılında Avrupa Birliği uyum paketleri gereğince yapılan değişikliklerle kaldırılmış¹⁰⁵ ve

¹⁰⁴ Tanör, İki Anayasa, s. 128.

¹⁰⁵ 4709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun m. 13, K.T. 03.10.2001, RG: 22.10.2001/24561 Mükerrer.

madde AİHS'ye uyumlu olacak biçimde yeniden düzenlenmiştir. Yeni düzenlemeye göre, hakkın kullanımına ilişkin şekil şart ve usuller yine 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda düzenlenecek olup sınırlama nedenleri olarak “*milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık, genel ahlak ve başkalarının özgürlüklerinin korunması*” belirlenmiş ve hakka ilişkin sınırlandırma sebepleri azaltılmıştır. Hakkın tanımına ilişkin bir düzenleme yine yapılmamıştır.

Özellikle dernekler, vakıflar, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına ilişkin yapılan sınırlamanın kaldırılması ilk bakışta oldukça olumlu gözükse de, yapılan bu değişiklikle aslında hukuki anlamda büyük bir farklılıktan bahsedilemez. Çünkü dernekler, vakıflar, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemeleri, “kendi amaçları dışında başka hiçbir faaliyette bulunamamalarından” dolayı yine de mümkün değildir¹⁰⁶.

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin güzergahlarının belirlenmesi ile erteleme ve yasaklamaya ilişkin düzenlemeler de yapılan değişiklikle birlikte Anayasa'dan kaldırılmıştır. Ancak bu yetkiler Anayasa'da belirtilen sınırlandırma sebeplerine dayandırılarak 2911 sayılı kanunda düzenlenmiştir.

Yapılan anayasa değişiklikleri incelendiğinde maddeye ilişkin yalnızca şeklen düzeltmeler yapıldığı sonucuna varılması ne yazık ki kaçınılmazdır. Böylelikle Anayasa'nın, AİHS ile “görünürde” uyumlu hale getirildiği sonucuna varılabilmektedir.

¹⁰⁶ Kemal Gözler, 3 Ekim 2001 Tarihli Anayasa Değişikliği: Bir Abesle İştigal Örneği, Anayasa Yargısı, Ankara Anayasa Mahkemesi Yayını, 2002, C. 19, s. 326-354, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg19/gozler.pdf, E.T: 26.12.2016.

b- 2911 sayılı Kanunun Orijinal Düzenlemesi

1982 Anayasası'nın 34'üncü maddesinin üçüncü fıkrasında belirtildiği üzere, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanımına ilişkin şekil şart ve usuller kanunda gösterilir. İlgili maddede belirtilen kanun 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'dur¹⁰⁷. Söz konusu kanunun Milli Güvenlik Konseyi tarafından hazırlanan 12 Eylül Kanunlarından biri olduğunu ve bu sebeple 2001 yılında yapılan değişikliğe kadar anayasa yargısından muaf olduğunu belirtmek gerekir¹⁰⁸.

2911 Sayılı Kanunun ilk düzenlemesi, 171 sayılı kanunda yapılmak istenen ve AYM'ce hem şekil hem de esas yönünden iptal edilen değişiklikleri çok daha katı biçimde içermekteydi. Daha katı olan bu düzenlemenin sebebi ise kanunun gerekçesinde *“171 sayılı Kanunun uygulanmasında görülen aksaklıklar, boşluklar ve kötüye kullanmalar kamu düzenini geniş ölçüde ihlal etmiş ve günlük hayatı felce uğratmak suretiyle idareyi ve zabıtaı çok meşgul eylemiş ve yıpratmıştı.”* olarak açıklanmıştır. Bu düzenlemelerin katılığına ilişkin en önemli gösterge, hakkın kullanımının büyük ölçüde engeli olan yasaklama ve erteleme yetkisinin çok geniş bir biçimde düzenlenmesidir. 171 sayılı kanunun ilk düzenlemesinde idareye erteleme yetkisi tanınmamıştır. Ancak 2911 sayılı kanunun ilk düzenlemesinde idareye kanunda belirtilen geniş sebeplere dayanarak otuz gün ile iki ay arasında erteleme yetkisi tanınmıştır. Erteleme ve yasaklama yetkisi tanıyan sebeplerse keyfiyete neden olabilecek ucu açık ifadelerle düzenlemiştir.

Düzenleme kurulu hususunda da farklılıklar mevcuttur. Düzenleme kurulu 171 sayılı kanunda en az üç kişi olarak belirlenmişken, 2911 sayılı kanunda ise en az yedi kişi olarak belirlenmiştir. Yapılan bu değişiklik hakkın kullanımını güçleştirici bir etkiye sahiptir. Yine benzer güçleştirici etkiye sahip olan bildirim verilirken düzenleme kurulundan talep edilen belgeler oldukça fazla ve tabiri caizse gereksizdir .

¹⁰⁷ 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu K.T. 06.10.1983, RG: 08.10.1983/18185.

¹⁰⁸ 1982 AY, Geçici m. 15/son.

Yine söz konusu kanuna göre, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin güzergahı idare tarafından belirlenebilecektir. 2001 değişikliklerine kadar Anayasayla paralel düzenlemeye sahip bu maddenin, yapılan değişikliklerle birlikte anayasaya aykırı hale geldiğinden bahsedilemez. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına ilişkin şekil şart ve usullerin kanunla belirleneceği hususu dolayısıyla kanunda bu ve benzeri türde düzenlemeler yapılabilir.

c- 2911 Sayılı Kanunda Yapılan Değişiklikler

2911 sayılı kanun, yürürlüğe girmesinden itibaren 2016 yılına kadar toplamda sekiz kere değiştirilmiştir. Önce Avrupa Birliği'ne uyum süreci kapsamında oldukça olumlu değişiklikler yapılsa da, 2013 yılından itibaren hakkın kullanımını engelleyici ve hak öznelerini caydırıcı nitelikte düzenlemeler yapılmıştır.

Kanun metninin en tartışmalı konusu olan ertelemeye ilişkin süreler 2002 yılına kadar değiştirilmemiştir. Yapılan değişikliklerle erteleme yetkisi, kararın verilmesine gerekçe olacak sebeplerle birlikte değişmek üzere 10 gün ila bir ay arasında kullanılabilir. Düzenleme kurulundan bildirim sırasında talep edilen belgeler, daha makul bir şekilde düzenlenmiş ve azaltılmıştır. Toplanmalarda idareyi temsilen görevlendirilen gözlemci olarak tanımlanabilecek¹⁰⁹ “hükümet komiseri” ve yardımcılara ilişkin düzenleme¹¹⁰ mevzuattan çıkarılmıştır¹¹¹. Hükümet komiserinin toplanmayı teknik cihazlarla kayıt altına alma ve sona erdirmeye gibi yetkileri bulunmaktaydı. Özellikle sona erdirmeye hususunda belirtilen “*toplantının sözle veya eylemle saldırılı bir biçim alması*” ifadesi 171 sayılı kanuna 1976 yılında yapılan değişikliklerle girmiş ve AYM tarafından iptal edilmişti. AYM ilgili hükme ilişkin kararında¹¹² “sözle” ifadesiyle toplantının sona erdirilmesini hükümet komiserinin kişisel görüşüne bırakılması sebebiyle keyfiyete elverişli ve hatta toplantının yapılmasını yine

¹⁰⁹ Anayurt, a.g.e., s. 131.

¹¹⁰ 2911 Sayılı TGYK m. 13 (mülga)

¹¹¹ 02.03.2014 Tarihli 6529 S. Temel hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun RG. 13.03.2014-28940.

¹¹² AYM E. 1976/27 K. 1976/51 K.T. 18-22.11.1976 RG. 29.01.1976-15483.

hükümet komiserinin insafına bırakabilecek uygulamalara yol açacak nitelikte olduğunu belirtmiştir. İptal kararının ardından 2911 sayılı kanunla birlikte yeniden mevzuata giren bu düzenlemenin kaldırılması isabetli olmuştur. Hükümet komiserinin kayıt alma yetkisi ise kolluk kuvvetlerine devredilmiştir.

Özellikle son dönemde gerçekleşen toplumsal olayların artması sebebiyle kanunlaştırılan iç güvenlik paketiyle birlikte “silah ve silah niteliğindeki nesneler” kapsamı genişletilmiş ve dolayısıyla kolluk kuvvetlerinin toplantı ve gösteri yürüyüşlerine müdahalesi kolaylaştırılmıştır. Son olarak belirtmek gerekir ki, kanunun yürürlüğe girdiği tarihten bu yana özellikle son dönemde yapılan birçok değişikliğe rağmen yürürlükten kaldırılan maddelere atıf hala bulunmaktadır¹¹³.

2911 sayılı kanuna ilişkin hususlar ve tartışmalar ilerleyen bölümlerde detaylandırılacaktır.

¹¹³ Örneğin 21. madde 2001 yılında yapılan değişikliklerle yürürlükten kalkmasına rağmen 20. maddede kendisine yapılan atıf hala mevcuttur.

IV. Toplanma Özgürlüğünün Kapsamı

A- Toplanma Özgürlüğünün Unsurları

1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarına Göre Toplanma Özgürlüğünün Unsurları

AİHM toplanma özgürlüğünü tanımlamaktan, özgürlüğün dar bir biçimde yorumlanmasını engellemek amacıyla kaçınmıştır. Toplanma özgürlüğünün kendine özgü alanı olmasına rağmen demokratik toplumun vazgeçilmez şartlarından olması sebebiyle, AİHM'ye göre din ve inanç özgürlüğü ile ifade özgürlüğü de toplanma özgürlüğünün unsurlarındandır¹¹⁴.

Toplanma özgürlüğü, Komisyon kararlarında toplantı bağlamında açıklanmış ve bireylerin veya tüzel kişilerin bir düşünceyi ya da amacı açıklamak için açık veya kapalı yerlerde toplantı, gösteri, yürüyüş ve benzeri hangi biçimde olursa olsun bir araya gelmeleri olarak tanımlanmıştır¹¹⁵. Bu tanıma göre toplanma, yer ve biçim şekli bakımından belirli bir kalıba sokulmamış ve özgürlüğün kullanılış biçimleri sınırlandırılmamaya çalışılmıştır. Ancak yakın tarihli kararlarda ise tanımlama bulunmamakta, her dava somut koşullar göz önüne alınarak değerlendirilmektedir.

AİHM, toplanma özgürlüğü hakkının kullanımı için asgari kaç kişinin olması gerektiğine ilişkin belirgin bir görüş belirtmemiştir; ancak özgürlüğün doğası gereği en az iki kişinin hazır bulunması gerekir¹¹⁶. Tek başına yapılan bu tür eylemler AİHM tarafından genel olarak ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmektedir. Bununla birlikte AİHM, bazı kararlarında somut olayın

¹¹⁴ Gözübüyük - Gölcüklü, s. 368.

¹¹⁵ AİHM, *Christians Against Racism and Fascism v. United Kingdom*, (Commission), Appl. No.8440/78, 16.07.1980, s. 148.

¹¹⁶ Guidelines on Freedom of Assembly, Second Edition, OSCE/ODIHR, Warsaw/Strasbourg, 04.06.2010, s. 20, para. 16.

koşullarına göre bu özgürlüğün tek kişi olsa dahi kullanılabileceğine işaret etmiştir¹¹⁷.

AIHM'ye göre toplanma özgürlüğü kapsamında hak öznelerine görüşlerini ortaya koyabilmeleri için yeterli süre tanınması gereklidir. Bu süre her somut olayın koşullarına göre değişiklik gösterebilecektir; ancak geçicilik esastır. Örneğin, Paris'te bir kilisede iki ay süreyle devam eden işgal Mahkeme tarafından toplanma özgürlüğü kapsamında değerlendirilmiştir¹¹⁸. Yüksek öğretime ilişkin kanun tasarısını protesto etmek amacıyla saat 13.50'de sloganlarla başlayan gösteride, gözaltına başvuruçuların yakalama tutanaklarının saat 15.00'de düzenlenmesini konu eden başvuruda ise AIHM toplanma özgürlüğünün ihlal edildiğine karar vermiş ve yetkililerin gösteriyi sona erdirmedeki aceleciliğini eleştirmiştir¹¹⁹.

AIHM yer bakımından da doğrudan bir tanımda bulunmasa da kararlarında belirttiği üzere, herkes kamusal alanlarda toplanma özgürlüğünü kullanabilme hakkına sahiptir ve toplanmaların kamu düzenine olası etkisi karşısında kamu otoritelerince belli bir toleransın gösterilmesi gerekir¹²⁰. Bununla beraber, hak öznelerinin toplanma özgürlüğü ve ifade özgürlüklerini tam anlamıyla kullanabilmeleri ve kamuoyunun dikkatini çekebilmek için seçilen yerin önemi AIHM tarafından vurgulanmıştır. AIHM'ye göre yer konusunda kesinlikle ulusal makamların hak öznelerinin bütün taleplerini karşılamaları beklenmemektedir; ancak yer konusunda idare tarafından verilecek kararın, barışçıl toplanma özgürlüğüne gizli bir engel niteliği taşıması gerekir¹²¹.

Son olarak belirtmek gerekir ki, AIHM için en önemli özellik toplanmanın barışçıl nitelikte olmasıdır; şiddet içeren veya barışçıl olarak başlayıp daha sonra şiddet içeren bir toplanma, özgürlüğün koruma kapsamına girmemektedir.

¹¹⁷ AIHM, *Andersson v. Sweeden*, Appl. No. 12781/87, 13.12.1988, s. 3.

¹¹⁸ AIHM, *Cisse v. France*, Appl. No. 51346/99, 09.04.2002, para 39.

¹¹⁹ AIHM, *Aytaş and Others v. Turkey*, Appl. No. 6758/05, 08.12.2009.

¹²⁰ AIHM, *Balçık and Others v. Turkey*, Appl. No. 25/02, 29.11.2007, para. 52.

¹²¹ AIHM, *Çelebi and Others v. Turkey*, Appl. No. 37273/10, 38958/10, 38963/10, 38968/10, 38973/10, 38980/10, 38991/10, 38997/10, 39004/10, 39030/10, 39034/10, 39037/10, 39038/10, 39042/10, 39049/10, 39052/10, 45052/10, 24.05.2016, para 109.

Barışçılık kavramı, toplanma özgürlüğünün rahatsız edici ve kırııcı olabilme potansiyeline sahip olduğu göz önüne alınarak değerlendirilmelidir¹²².

2. Türk Hukukunda Toplanma Özgürlüğünün Unsurları

Türkçede toplantı sözcüğü, birden çok kimsenin belirli amaçlarla bir araya gelmesini ifade etmektedir¹²³. Ancak toplantının hukuki olarak bir anlam ifade edebilmesi için bazı unsurlara sahip olması gerekir. Bu bağlamda toplantı birden çok kişinin ortak bir amaç doğrultusunda, geçici bir süre zarfında ortak bir yerde bir araya gelmesi olarak tanımlanabilir¹²⁴. Bu tanıma göre bir toplantının hukuki bir anlam ifade edilebilmesi için bazı unsurlara sahip olması gerekmektedir. Bunlar, kişi, amaç, süre ve yer unsurlarıdır. Düzenleme ise tartışmalı bir unsurdur.

Toplanmanın tek kişi olması mümkün değildir, ancak toplanmadan söz edilebilmesi için kaç kişinin bir araya gelmesinin yeterli olacağı konusu tartışmalıdır. Common Law’a göre, bir toplantı için üç veya daha fazla kişinin bir araya gelmesi gerekmektedir¹²⁵. Pek çok Avrupa ülkesinde de bu sayı üç veya daha fazla kişi olarak belirlenmiştir. 1982 Anayasası da dahil olmak üzere Türkiye anayasalarında toplanma için en az kaç kişinin bir araya geleceğine ilişkin bir açıklık yoktur. 171 Sayılı kanunda düzenleme kurulunun en az üç kişiden oluşması öngörülürken, 2911 sayılı kanuna göre düzenleme kurulu başkan dahil en az yedi kişiden oluşmalıdır¹²⁶. Bu düzenleme irdelendiğinde, yedi kişiden az bir grubun bu hakkı kullanıp kullanamayacağı anlaşılamamaktadır. Kanunun gerekçesinde, “*toplantının düzen içinde geçmesini ve çıkabilecek olaylarda sorumluların ve sorumluluğun tespitini sağlamak için düzenleme kurulunun en az yedi kişiden oluşması gerektiği*” ifade edilmiştir. Bunlarla birlikte, kanundışı eylemler bazen toplu suç olarak kabul edilebilmekte ve Ceza Muhakemesi

¹²² Guidelines on Freedom of Assembly, OSCE/ODIHR, s. 7, para.1.

¹²³ Türkçe Sözlük, www.tdk.gov.tr E.T: 28.11.2016.

¹²⁴ Kaboğlu, Kolektif Özgürlükler, ss. 62-63, İbrahim Ö. Kaboğlu, Özgürlükler Hukuku, İmge Kitabevi, İstanbul 2002, s. 405, Atalay, a.g.e, s. 3.

¹²⁵ Yarsuvat, a.g.e., s. 30.

¹²⁶ 2911 Sayılı Kanun m. 9.

Kanunu'na (CMK) göre toplu suçun oluşabilmesi için en az üç kişinin gerektiği belirtilmektedir¹²⁷.

AYM'ye göre yedi kişilik düzenleme kuruluna ilişkin kodifikasyon, düzeni sağlama amacıyla öngörülmüş olup toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını ihlal ediyor olarak yorumlanamaz. Bununla beraber, yine aynı kararda yediden az kişinin düşüncelerini topluca açıklama hakkı olduğu ise ayrıca belirtilmiştir¹²⁸. Yani, anayasada herhangi bir açıklık bulunmaması sadece iki kişinin bile bir araya gelmesi olgusunun güvence altına alınmayacağı şeklinde yorumlanamaz¹²⁹. Ancak bu düzenlemeyle 2911 sayılı kanundaki asgari kişi sayısına ilişkin bu şekil şartının hakkın kullanımını kısıtladığı söylenebilir.

Toplanmanın temelinde ortak bir amaç bulunmaktadır ve bu amaç onu alelade bir toplanmadan ayırır¹³⁰. Ortak bir amaç olmaksızın birbirlerinden habersiz veya tesadüfen bir araya gelen kişiler toplantı değil; yığın oluştururlar¹³¹. Rastlantısal toplanmalar, toplanma özgürlüğü kapsamında değildir¹³². Örneğin bir durakta metro bekleyen kişilerin toplanma özgürlüğünü kullandıklarından bahsedilemez. Ortak amaç, doğrudan doğruya bir grubun amacı olabileceği gibi birlikte düşünce alışverişi veya belirli çıkarların savunulması da olabilir. Bazı yazarlara göre, toplanmanın amacının entelektüel konularla sınırlı olması gerekir ve bu onu balo, spor, sinema gibi eğlence topluluklarından ayırır¹³³. Ancak amaç unsurunun dar yorumlanması doğru değildir. 171 Sayılı kanunda olduğu gibi 2911 Sayılı Kanuna göre, “*spor faaliyetleri ile bilimsel, ticari ve ekonomik amaçlarla yapılan toplantılar*” söz konusu kanun hükümlerine tabi tutulmamıştır¹³⁴. Buna göre, bu tür toplanmalar da toplantı olarak nitelendirilmekte; ancak kanun

¹²⁷ 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu KT: 04.12.2004 RG: 17.12.2004-25673, m. 2 b. (k).

¹²⁸ AYM, E. 2004/90 K.2008/78, RG. 05.07.2008-26927.

¹²⁹ Bu tür toplanmalar daha çok ifade özgürlüğünün topluca kullanımı niteliğinde yorumlanmaktadır, böylelikle 2911 sayılı kanununca öngörülen şekil şartları ve bu şartlara uyulmadığında öngörülen yaptırımlardan bahsedilemez. Akbulut, a.g.e., s. 385.

¹³⁰ Anayurt, a.g.e., s. 14.

¹³¹ Atalay, a.g.e., s. 4.

¹³² Stephan Rixen, Kölner Gemeinschaftskommentar zur Europäischen Grundrechte-Charta, Verlag C.H. Beck München 2006, s. 384.

¹³³ Yarsuvat, a.g.e., s. 32, Anayurt, a.g.e., s. 14.

¹³⁴ m. 4 b. (c).

kapsamına girmemektedir. Toplantı kavramında bir araya gelen kişilerin amaçlarının aynı olması değil, kişilerin ortak bir amaç için bir araya gelmeleri söz konusudur. Başka bir ifadeyle amaç, bir araya gelmeden önce bulunmalıdır. Colliard’a göre amaç unsuru belirleyici olmaktan ziyade gösterici, yönlendirici bir kriterdir¹³⁵. 2911 Sayılı kanunda, toplantı tanımlanırken “*belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için*” ifadeleri kullanılmış ve toplantının amaç unsuru kastedilmiştir. Ortak amaç hususundaki tek sınır ise amacın hukuka uygun olmasıdır.

Toplanma geçici, kısa vadeli bir birliktelik olgusudur¹³⁶. Katılanlar arasında kurulan bağ geçicidir ve etkinlik sonrasında devam etmez¹³⁷. Toplanmalar geçici olarak bir araya gelmeyi ifade eder ve bir süreklilik öngören dernek özgürlüğüyle toplanma özgürlüğü arasındaki en büyük fark da budur. Geçicilik unsuru toplanma özgürlüğünü grev hakkına yakınlaştırsa da, amaç ve katılımcılar yönünden farklılıklar bulunmaktadır.

Toplanma kavramıyla gerçek kişilerin fiziksel olarak belirli bir yerde bir araya gelmesinin gerekliliği açıktır¹³⁸. Bu doğrultuda internette, sosyal medyada ve benzeri platformlarda yapılan toplanmalar toplanma özgürlüğü kapsamında değil; ifade özgürlüğü ile özel yaşamın dokunulmazlığı ve basın özgürlüğü hükümleri kapsamında güvence altına alınmıştır¹³⁹. Toplantı yeri, toplantının amacıyla ilgilidir. Bir parkın yıkımına ilişkin yapılan bir toplanmanın söz konusu parkta gerçekleştirilmesi, amaçla doğrudan bağlantıya bir örnek teşkil eder. Toplanma özgürlüğünün kullanılamayacağı yerler, 2911 sayılı kanunda belirtilmiştir ve gerektiği takdirde valilik ve kaymakamlık düzenleme hakkına sahiptir¹⁴⁰.

¹³⁵ Anayurt, a.g.e, s. 15’ten aktaran Colliard, *Libertés Publiques*, 7. éd. Dalloz, Paris 1989, s. 723.

¹³⁶ Anayurt, a.g.e., s. 13.

¹³⁷ Kaboğlu, *Kolektif Özgürlükler*, s. 62.

¹³⁸ Atalay, a.g.e. s. 6, Kaboğlu, *Kolektif Özgürlükler*, s. 62

¹³⁹ Şirin, 30 Soruda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, s. 18.

¹⁴⁰ Bu hükümler Yasama Kaynaklı Müdahaleler ve Yürütme Kaynaklı Müdahaleler bölümünde detaylı olarak incelenecektir.

Düzenleme unsuru, toplantıyı bireylerin rastgele bir araya gelişi olmaktan çıkarır¹⁴¹; ancak bunun zorunlu bir unsur olarak kabul edilmesi halinde ani toplanmaların anayasal garantiden yararlanabilmesi konusu tartışmalı hale gelecektir. 2911 Sayılı kanuna göre toplantı düzenleme kurulunca gerçekleştirilir ve toplantı yapılabilmesi için bu kurulca yerine getirilmesi gereken şekil şartları mevcuttur. Bu şekil şartlarına uyulmadığı takdirde, toplantının kanundışı olduğu öngörülmüştür. Bununla birlikte bazı Yargıtay kararlarına göre ani refleks sonucunda ortaya çıkan toplanmalar barışçıl oldukları takdirde suç teşkil etmeyeceklerdir¹⁴². Her ne kadar toplanmaların çoğunluğunda bir düzenleme ve düzenleme kurulu söz konusu olsa da bu unsurun zorunlu kabul edilmesi halinde, hakkın kullanımının daraltıldığı aşıkardır.

B- Toplanma Özgürlüğünü Kullanma Biçimleri

1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Tanınan Kullanma Biçimleri

AİHM'ye göre toplanma özgürlüğünün kullanımı kanunlarda belirtilen şekillerle sınırlı değildir. Kararlarda verilen tanımlardan anlaşılacağı üzere, hem durağan hem hareketli ister kamuya ait ister özel mülkiyete tabi açık veya kapalı yerlerde yapılan her türlü toplanma korumaya değerdir¹⁴³. Toplanmalar hak öznelerinin yaratıcılığıyla bağlantı olarak pek çok farklı şekilde gerçekleştirilebilir. Sayılanlarla sınırlı olmamakla birlikte; durağan toplanmalara halka açık toplanmalar, kitlesel eylemler, aniden kalabalıklaşan insan grupları, gösteriler ve oturma eylemleri örnek gösterilebilirken, hareketli toplanmalara piketajlar, geçit törenleri, tören alayları, cenazeler, hac yolculukları ve konvoylar örnek gösterilebilir¹⁴⁴.

Aniden kalabalıklaşan insan gruplarında resmi olarak bir düzenleme söz konusu olmasa da günümüz teknolojik gelişmeleriyle birlikte Twitter, Whatsapp

¹⁴¹ Kaboğlu, Kolektif Özgürlükler, s. 62., Akın, Toplanma Özgürlüğü, s. 546.

¹⁴² Acele eylemler ve spontane toplanmalar ilerleyen bölümde detaylı olarak incelenecektir.

¹⁴³ Guidelines on Freedom of Assembly, OSCE/ODIHR, s. 7, para. 1.

¹⁴⁴ Guidelines on Freedom of Assembly, OSCE/ODIHR, s. 20, para 17.

ve kısa mesaj gibi araçlarla planlanarak belirli bir yerde bir araya gelmeyi ifade eder. Piketaj ise bir topluluğun, yaya ve araç trafiğine engel olmadan kaldırım, park ve meydan gibi yerlerde çember çizerek durmadan yürümeleri şeklinde tanımlanabilir¹⁴⁵. Piketajda halkanın içindeki bireyler değişebilir, tek kural durmamaktır. Özellikle son dönemde toplanma özgürlüğünün kullanım biçimleri oldukça genişlemiştir. Bisikletle yapılan yeterli çoğunluk hareketi (*Critical Mass*) ve yavaş sürme protestosu (*Drive-Slow Protests*) da bu özgürlüğün kapsamına girmiştir¹⁴⁶. Görüldüğü üzere düşünceyi ifade etme şekli kolektif olarak pek çok farklı biçimde ortaya çıkabilir, bu sebeple AİHM özgürlüğün kullanma biçimlerini mümkün olduğu kadar geniş bir biçimde değerlendirme eğilimdedir.

AİHM barışçıl nitelikteki her toplanmayı bu özgürlük kapsamında değerlendirir. Barışçıl olmayan ve şiddet içeren toplanmalar, AİHS koruma kapsamına girmemektedir¹⁴⁷. Bir toplanmanın barışçıl olup olmadığı, hakkı kullanacak gerçek veya tüzel kişilerin toplanma öncesi tutumları ve açıklamaları ile toplanma sırasındaki tavır ve davranışları değerlendirilerek belirlenir. Toplanma barışçıl olduğu sürece, konunun veya amacın AİHM nezdinde önemi bulunmamakta ve dini, kültürel, sosyal ve hatta eğlence amaçlı yapılan konser, fuar, sergi, seminer gibi etkinlikler de bu özgürlük kapsamında sayılmaktadır¹⁴⁸.

¹⁴⁵ Özen Ülgen, Türk Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2004, s. 20.

¹⁴⁶ Guidelines on Freedom of Assembly, OSCE/ODIHR, ss. 20-21.

¹⁴⁷ AİHM, *Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria*, Appl. No. 29221/95, 02.10.2001, para 77. AİHM, *Kudrevicius and Others v. Lithuania*, Appl. No. 37553/05, 15.10.2015, para. 92.

¹⁴⁸ AİHM, *Djavit An v. Turkey*, Appl. No. 20652/92, 20.02.2003, para. 44.

2. Türk Hukukunda Tanınan Kullanma Biçimleri

1982 Anayasası ve 2911 sayılı Kanun, toplanma özgürlüğünü daha önce de belirtildiği üzere “toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkı” olarak düzenlemiştir. Bu bağlamda Türk hukukunda tanınan toplanma biçimleri “toplantı, gösteri ve gösteri yürüyüşleri” olarak tasnif edilebilir. Toplantı sözcüğü, birden çok kimsenin belirli amaçlarla bir araya gelmesini ifade etmektedir¹⁴⁹. Ancak toplantının hukuki olarak bir anlam ifade edebilmesi için bazı unsurlara sahip olması gerekmektedir. Bu bağlamda toplantı birden çok kişinin ortak bir amaç doğrultusunda, geçici bir süre zarfında ortak bir yerde bir araya gelmesi olarak tanımlanabilir¹⁵⁰.

Düşünce ve taleplerin kolektif ifade araçlarından biri de gösteri ve yürüyüşlerdir. Gösteri ve yürüyüş iki farklı eylem türünü belirtir; fakat birbiriyle iç içe girmiş kavramlardır. Keza kanun koyucu tarafından da tek bir kavram olarak kabul edilmiş ve “gösteri yürüyüşleri” başlığında düzenlenmiştir. Buna göre gösteri yürüyüşü “*belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzelkişiler tarafından bu Kanun çerçevesinde düzenlenen yürüyüşler*” olarak tanımlanmıştır. Gösteri yürüyüşleri kavramına 6761 sayılı kanunda yer verilmiş, ancak tanım yapılmamıştır. 171 Sayılı kanunda ise bu kavramın tanımı bulunmamaktadır.

Gösteri, bir grubun varlıkları, bağırımları ve hareketleri ile fikirlerini ortaya çıkarmalarıdır¹⁵¹. Toplantıdan farklı olarak gösterilerde fikir alışverişi değil; kamuyu aydınlatma ve bir konuya dikkat çekme yönü ağır basar. Bu sebeple de genel yollarda yapılmasının ayrı bir önemi vardır¹⁵². Trafiğin aksaması ve benzeri sorunlar bu gösterinin doğasından kaynaklıdır; çünkü yapılan bu eylemle kamuoyunun dikkatini çekme amacı söz konusudur¹⁵³. Durağan veya hareketli biçimde gerçekleştirilebilir. Gösteriler, göstericilerin yaratıcılığına bağlı olarak

¹⁴⁹ Türkçe Sözlük, www.tdk.gov.tr E.T: 28.11.2016.

¹⁵⁰ Kaboğlu, Kolektif Özgürlükler, ss. 62-63, Kaboğlu, Özgürlükler Hukuku, s. 405, Atalay, a.g.e, s. 3.

¹⁵¹ Yarsuvat, a.g.e. s. 41.

¹⁵² Kaboğlu, Kolektif Özgürlükler, s. 63.

¹⁵³ Francis Jacobs and Robin C. A. White, The European Convention on Human Rights, Second Edition, Clarendon Press, Oxford 1996, s. 238.

sınırsız türde olabilir ve farklı jest, amblem, bağırma, alkış, övgü, yergi ve hatta sessizlik gibi pek çok farklı biçimde ortaya çıkabilir¹⁵⁴.

Yürüyüş, gösterinin hareketli halidir. Sadece insanların yürümesiyle yapılabileceği gibi, aynı zamanda at, bisiklet, araba ve benzeri araçlarla da yapılabilir¹⁵⁵. Yürüyüş hareket etmeyi, hatta katılanlar sıralar halinde yürüdükleri için nispeten düzenli bir hareketliliği ifade eder ve gösteride olduğundan daha belirgin bir düzenlilik unsuru taşır.¹⁵⁶

Gösteri ve yürüyüşler siyasal, sosyal, mesleki faaliyetler ve ekonomik konularda bir karara, kanun tasarısına veya uygulamaya karşı protesto veyahut memnuniyetsizliği dile getirme ya da bir hak talebini, kitlelerin belli konularda kanaatlerini toplu olarak açıklamasıdır¹⁵⁷. Bireysel uğraşı ile başarılması zor veya imkansız amaçların kolektif olarak gerçekleştirilmesi hedeflenir. Toplantının belirleyici unsurları gösteri yürüyüşleri bakımından da gereklidir. Gösteri ve yürüyüşler amaç bakımından aynı olsa da şekil bakımından toplantılardan ayrılır. Kanun bakımından incelendiğinde durağan bir gösteri toplantı kapsamında; hareketli, yürüyüşlü bir gösteri ise gösteri yürüyüşü kapsamında değerlendirilmektedir.

2911 Sayılı kanunun dördüncü maddesi, ilgi kanun kapsamında olmayan toplanmaları belirtmiştir. Bu tür toplanmalar kanunda belirtilen şekil şartlarına tabi değildir; bu bağlamda toplanmayı gerçekleştirecek gerçek veya tüzelkişilerce herhangi bir makama veya kuruma bildirimde bulunulması gerekmemektedir. İlgili maddeye göre aşağıdaki toplantı ve faaliyetler bu Kanun hükümlerine tabi değildir:

a) Siyasi partilerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, vakıfların, derneklerin, ticari ortaklıkların ve diğer tüzelkişilerin özel kanunlarına ve kendi tüzüklerine göre yapacakları kapalı yer toplantıları,

¹⁵⁴ Ibid., s. 63.

¹⁵⁵ Yarsuvat, a.g.e. s. 41.

¹⁵⁶ Atalay, a.g.e. s. 7'den aktaran, Colliard, Libertés Publiques, 7. éd. Dalloz, Paris 1989, s. 736.

¹⁵⁷ Kaboğlu, Kolektif Özgürlükler, s. 63.

b) Kanunlara uymak, kendi kural ve sınırları içinde kalmak şartıyla kanun veya gelenek ve göreneklere göre yapılacak toplantı, tören, şenlik, karşılama ve uğurlamalar,

c) Spor faaliyetleri ile bilimsel, ticari ve ekonomik amaçlarla yapılan toplantılar,

d) Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bakanların Devlet ve Hükümet işleri hakkındaki toplantı ve konuşmaları ile Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin halk ile yapacakları sohbet niteliğindeki görüşmeler.

Maddede belirtilen istisnalar, 6761 sayılı ve 171 sayılı kanunlarda da aynı yönde düzenlenmiştir.

2911 Sayılı kanunun ikinci maddesinde yukarıda da açıklandığı üzere, toplantı ve gösteri yürüyüşleri tanımlanmış ve bu tanımda “açık ve kapalı yer” ifadeleri kullanılmıştır. Bu tanıma göre hem açık hem de kapalı yer toplanmaları kanunun kapsamına girmektedir. Açık ve kapalı yer kapsamındaki tek farklılık toplanmanın süresine ilişkin sınırlandırmalardır.

Bir diğer ayrım olan genel ve özel toplanmalar, kolluk otoritelerinin yetki alanı ve genişliğinin tespiti bakımından önemlidir¹⁵⁸. Özel toplanmalar genellikle farklı hukuki bir koruma altındadır. Kural olarak konut dokunulmazlığı ve kişi güvenliği sebebiyle bu toplanmalarla ilgili yasaklama, zaman sınırlaması ve denetim yapılamamaktadır. Bu bağlamda toplanma özgürlüğünün kanuni kapsamına genel toplanmalar girmektedir. Özel toplanmalar için kanunda bulunmasa da doktrinde ve çeşitli mahkeme kararlarında kriterler belirlenmiştir. Bunlar yapılan yer, katılan sayısı ve kişisel davettir¹⁵⁹. Ancak yer ve katılan sayısı kriterleri bu ayırımı yetersiz kalmıştır. Özel veya genel bir toplanmalar, hem kamuya açık genel bir alanda hem de bir konutta yapılabilir. Bu noktada yer unsurunun yeterli bir kriter olduğu söylenemez. Nitekim, katılan kişi sayısı da tek

¹⁵⁸ Anayurt, a.g.e, s. 26’dan aktaran Menanteau, *Lex Nouveaux Aspects de La Libertés de Réunion*, These Pour Le Doctorat, s. 121, Librairie Technique et Economique, Paris 1937.

¹⁵⁹ Anayurt, a.g.e., s. 27.

başına ayırt edici bir kriter olamaz. Katılan kişi sayısının çokluğu, toplanmanın kamuya açık olduğuna ilişkin bir karine teşkil etse de yalnızca bu husustan yola çıkılarak bir sonuca varılamaz¹⁶⁰. Bu konuda en önemli kriter ise kişisel davettir. Buna göre ilgili toplantıya yalnızca “davetliler” katılabilecektir. Davet yazılı veya sözlü olabilir; ancak davetiyenin yine kendine özgü kriterleri bulunmaktadır. Davetiye şahsi olmalı, davet ise toplantıyı düzenleyenin irade ve isteğiyle yapılmalıdır. Bir başka deyişle, düzenleyen kişice belirlenenler dışında davetli toplantıda bulunmamaktadır. Bunlara ek olarak toplantıya giriş denetlenmeli ve davetli olmayanların katılımı kabul edilmemelidir. Son olarak, toplantı dışardan izlenememelidir. Bu kriterleri taşıyan toplantılar özel niteliktedir ve 2911 sayılı kanun kapsamına girmemektedir¹⁶¹.

Günümüz teknolojisi ve farklılaşan bakış açıları göz önüne alınarak toplanma özgürlüğünün kullanımı dar yorumlanmamalıdır. İfade özgürlüğünün özel bir biçimi olan bu özgürlük, amacı ve dikkat çekmek istediği temel husus doğrultusunda çok farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Farklı kullanma biçimleri, katılımcıların yaratıcılığıyla doğrudan bağlantılıdır. Bu yönüyle incelendiğinde söz konusu özgürlüğün belirli kalıplara sokulmaya çalışılması, aslında mümkün görünmemekle birlikte hakkın özüne dokunur niteliktedir.

¹⁶⁰ Ülgen, a.g.e., s. 11.

¹⁶¹ AYM tarafından verilen iki karar (E. 1963/16 K. 1963/83 ve E. 1963/17 K. 1963/84 KT. 08.04.1963) doğrudan toplanma özgürlüğüne ilişkin olmasa da, bir toplantının özel toplantı kapsamında olabilmesi için toplantı yeri, konusu ve amacı ile katılan sayısı hususlarının birlikte değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Yakın tarihli benzer bir karar bulunmamaktadır.

V. Toplanma Özgürlüğünün Düzenlenme Biçimleri

A- Düzenlenme Biçimlerine Dair Mevcut Yaklaşımlar

Özgürlüklerin soyut anayasa kuralları olmaktan çıkarılması, uygulanabilir duruma getirilmesi için düzenlenmesi gerekir¹⁶². Soyut anayasal yasaklar kendiliğinden ve doğrudan uygulanabilir nitelikte değildir. Bu yasakların uygulanabilmesi, temel hakların özneleri ve konularına hangi noktalarda yasak getirildiğinin somut olarak belirlenmesine bağlıdır¹⁶³. Bununla birlikte belirtmek gerekir ki düzenlemede amaç yalnızca sınırlama değil, aynı zamanda hakkın açıklanıp tanımlanması suretiyle güçlendirilmesidir. Özgürlüklerin bir hukuk düzenince tanınması ve korunması, insan hakları bakımından en önemli gerçekleşme modalitesini oluşturur¹⁶⁴. Düzenleme, hak ve özgürlüklerin tanınmasıyla başlar. Düzenlemeyle hak ve özgürlüklerin kullanım şekli, şartı ve usulleri belirtilir; koruma alanı ve sınırları belirlenir. Bir düzenlemenin sınırlama olarak ifade edilebilmesi içinse düzenlemenin o hak veya özgürlük bakımından güvence altına almış olduğu yaşam kesitini yani norm alanını daraltıp daraltmadığının incelenmesi gerekir. Kanun koyucunun temel haklar alanında yapacağı her sınırlama bir düzenlemedir; buna karşılık her düzenlemeyi sınırlama sayma olanağı yoktur¹⁶⁵. Sınırlama belli bir hakkın anayasa tarafından öngörülmüş ya da belirlenmiş bulunan norm alanına kanun yoluyla veya kanuna dayanarak dışarıdan yapılan ve bu alan içinde kişiye sağlanan olanakları daraltan bir müdahaledir. Buna karşılık o hakkı daha güçlü duruma getiren, ona daha etkin bir içerik kazandıran ya da anayasal sınırlarını somutlaştırmaktan ibaret düzenlemelerse sınırlama değildir¹⁶⁶.

Bir hakkın veya özgürlüğün kullanılmasına ilişkin biçim ve usullerin belirlenmesi, konu hak veya özgürlüğün niteliğine göre değişiklik gösterir. Kanun

¹⁶² Kaboğlu, Kolektif Özgürlükler, s. 122.

¹⁶³ Oktay Uygun, 1982 Anayasası'nda Temel Hak ve Özgürlüklerin Genel Rejimi, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul 1992, s. 72.

¹⁶⁴ Mithat Sancar, Devlet Akli Kısıncısında Hukuk Devleti, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, s. 127.

¹⁶⁵ Karşı görüş olarak: Liberalizmin ürünü olan negatif hukuk anlayışına göre her düzenleme özgürlüğe ilişkin bir sınırlama olarak görülür.

¹⁶⁶ Fazıl Sağlam, Temel Hakların Sınırlanması ve Özü, AÜSBF Yayınları, Ankara 1982, ss. 22-23.

koyucu tarafından özgürlüğün kullanım alanının daraltılma ölçüsüne göre tasnif edilen bu rejimler, üç ana başlık altında incelenmektedir. Bunlar; bastırıcı rejim, önleyici rejim ve ön bildirim rejimidir.

1. Bastırıcı Rejim

Rejim ismi dolayısıyla özgürlükten yana bir çağrışım yapmasa da, düzenleme yöntemleri arasında en özgürlükçü yöntem olarak kabul edilmektedir¹⁶⁷. Bastırıcı rejimin temeli özgürlüğün kural, sınırlamanın istisna kabul edilmesine dayanır¹⁶⁸. Bu rejimde özgürlüklerin sonradan sınırlanması esas alınır ve bir özgürlüğün veya hakkın kullanımı için önceden izin alma ya da bildirim yapma zorunluluğu yoktur. Bu nedenle bu rejimde doğrudan doğruya kullanım söz konusudur.

Bu rejimde yetkili makamların devreye girmesi ancak hakkın veya özgürlüğün kullanımından sonra söz konusu olup bundan önceki safhada her türlü müdahaleden uzak durulur¹⁶⁹. Birey özgürlüğün kullanımına ilişkin sınırlamaları önceden bilir ve bu sınırlamalar ihlal edilmediği sürece de devletin müdahalesi mümkün değildir. Rejimin en belirgin özelliği ise yönetim makamına yetki verilmesi yerine adli makamlara yetki verilmesidir. Belirlenen sınırların aşılması halinde yaptırımı adli makamlar belirler. Müdahalenin yargı organı tarafından gerçekleştirilmesi dolayısıyla yürütme organı bu rejimde pasif bir konumda kalmaktadır. Kuşkusuz, kanun koyucu tarafından belirlenen sınırlamalar artıp özgürlüğün norm alanı daraltıldıkça bastırıcı rejimden uzaklaşılır. Türkiye’de özel toplantılar için bastırıcı rejim uygulanmaktadır¹⁷⁰.

¹⁶⁷ Kaboğlu, Kolektif Özgürlükler, s. 124.

¹⁶⁸ Ülgen, a.g.e., s. 70.

¹⁶⁹ Anayurt, a.g.e., s. 154.

¹⁷⁰ Kaboğlu, Kolektif Özgürlükler, s. 124.

2. Önleyici Rejim

Önleyici rejim, koşulları dolayısıyla hak ve özgürlüklerin düzenlenmesinde en özgürlük karşıtı rejim olarak tanımlanabilir. Bu rejimde ilke, bastırıcı rejimin tam tersidir. Özgürlüğün kullanılması, sınırların aşılmasını ve özgürlüğün kötüye kullanılmasını engellemek amacıyla önceden bazı kayıtlar altına sokulmuştur¹⁷¹. Özgürlüğün kullanımına ilişkin izin veya yasaklama konusunda yetkili merci idaredir.

Önleyici rejimde dikkat edilmesi gereken husus, kanun koyucunun idarenin karar aşamasına ilişkin belirlediği koşullardır. Hiçbir koşulun öngörülmemesi halinde yetkili merciinin tam ve mutlak takdir yetkisi söz konusu olur. Bu durumda 8 yetkili merciinin keyfi tutumuyla neticelenebilir, hatta özgürlük tamamen kullanılamaz hale gelebilir. Öte yandan izne veya yasaklanmaya ilişkin kararın verilmesi belli koşullara bağlanmışsa, bu durumda idarenin bağlı yetkisi ortaya çıkar. Bağlı yetki yönetim makamının keyfi tutumunu sınırlar, özgürlüğün kullanılmasına güvence sağlar¹⁷². Belirtmek gerekir ki nasıl ki katı kurallar bastırıcı rejimi özgürlükçü çizgiden uzaklaştırıyorsa, önleyici rejimde belirlenen bağlı yetki kuralları da bu rejimi özgürlüğe o denli yaklaştırır.

3. Ön Bildirim Rejimi

Ön bildirim rejimi, doktrinde bazı yazarlar tarafından önleyici rejim içinde incelendiği gibi, bazı yazarlar tarafından da bastırıcı rejim içinde incelenmektedir¹⁷³. Bu çalışma kapsamında ise ayrı bir başlık altında değerlendirilecektir. Bu rejimde bir özgürlüğün kullanılabilmesi için önceden izin alma zorunluluğu yoktur; ancak konu özgürlüğün kullanımına ilişkin kanun koyucu tarafından belirlenen hususların yetkili mercilere bildirilmesi gerekmektedir. Sunulan bildirimin içeriği ise yetkili merceiye hem önceden hem de sonradan müdahale imkanı verir.

¹⁷¹ Kapani, Kamu Hürriyetleri, s. 236.

¹⁷² Kaboğlu, Kolektif Özgürlükler, s.126.

¹⁷³ Karşılaştırmalı açıklamalar için Anayurt, a.g.e., s. 92 dn: 418.

Bildirimin amacı, özgürlüğün kötüye kullanılması ve kanuna aykırı hareket edilmesi halinde sorumluları tespit edebilmek¹⁷⁴ ile kamu makamlarının denetimini kolaylaştırmak¹⁷⁵ olarak iki farklı şekilde değerlendirilebilir. Bildirim amacının bir özgürlüğün kötüye kullanılmasının ve sorumluların tespitini sağlaması bakımından değerlendirilmesi halinde, bildirimin yetkili mercilere hem kamu düzenini korumak için gerekli tedbirleri alma hem de özgürlüğün kullanılabilmesini sağlama imkanı verdiği söylenebilir. Bununla birlikte, özgürlüğü kullananların kanun koyucu tarafından belirtilen şekilde bildirimde bulunup bulunmadığı denetimi ve özgürlüğün kullanımı sırasında yine denetim imkanı tanıdığı göz önüne alınırsa, bildirim sisteminin kamu denetimini kolaylaştırdığı da söylenebilecektir. Ancak her iki amacın aynı anda var olması bir zorunluluk değildir.

Ön bildirim rejiminde, idarenin bildirimle ilişkin sınırlı bir yetkisi bulunmaktadır. Bu yetki, verilen bildirimin usulüne uygun olup olmadığının tespit edilmesidir. Bildirimin usulüne uygun olması halinde ise idarenin kabulü zorunludur. Bildirim yalnızca kamu gücünün bilgi ve eylem kaynağı işlevini görüyorsa, ön bildirimin bastırıcı rejim çerçevesinde düşünülmesi¹⁷⁶ söz konusu olabilir. Ancak öngörülen bildirim yükümlülüğünün çok fazla ve aslında gereksiz olan belgelerin hazırlanması gibi daha en başından özgürlüğün kullanımının güçleştirildiği¹⁷⁷ biçimde düzenlenmesi halinde, ön bildirim rejiminin yalnızca bastırıcı rejime *yaklaştığı* söylenebilecektir. Değerlendirme yetkisinin devreye girmesi halinde ise rejimin niteliği değişir ve önleyici rejime yaklaşır. Bu durumda ön bildirim izin veya yasaklanmayla sonuçlanabilir. Yukarıda bahsi geçen sonuçlar bakımından ele alındığında, ön bildirim rejimi liberalizm maskesi takmış izin rejimi niteliği taşımaktadır¹⁷⁸.

¹⁷⁴ Kapani, Kamu Hürriyetleri, s. 237.

¹⁷⁵ Kaboğlu, Kolektif Özgürlükler, s.126.

¹⁷⁶ Ibid., s.128.

¹⁷⁷ Ülgen, a.g.e., s. 74.

¹⁷⁸ Anayurt. a.g.e. s. 95

B- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Mevcut Yaklaşımlara Dair Bakış Açısı

AİHS'nin 11'inci maddesinin 2'nci fıkrasında toplanma özgürlüğünün nasıl sınırlandırılacağı açıklanmıştır; fakat izin veya bildirimle ilişkin açık bir hüküm bulunmamaktadır. İç hukukta konuya ilişkin düzenlemeler taraf devletlerin takdir marjı kapsamında değerlendirilmiş; ancak Mahkeme önüne gelen davalarda, yapılan düzenlemelerin özgürlüğün kullanımını engelleyip engellemediği incelenmektedir.

AİHS ve AİHM'ye göre toplantı ve gösteri özgürlüğünün kullanımında kamu gücüne düşen görev, devletin pozitif yükümlülükleri kapsamında toplantı ve gösteri hakkının kullanılmasını sağlamaktır. Bildirimin veya iznin asıl amacı yetkili merciden izin almaktan ziyade niyetin bildirilmesidir. Toplanmadan önce yapılan bildirim, başkalarının hak ve menfaatlerini korumakla birlikte suç işlenmesinin önlenmesi amacını da taşır¹⁷⁹. Yapılan etkinliğe hazır olunması amacıyla önceden bildirimde bulunulması ve izin istenmesi hakkın kullanımının sınırlandırılması anlamına gelmez¹⁸⁰. Bu bağlamda, sözleşmeye taraf devletlerce iç hukukta öngörülen bildirim veya izin şartı hukuki kabul edilmektedir ve fakat öngörülen şartlar özgürlüğün kullanımını engelleyen nitelikte olmamalıdır¹⁸¹. Örneğin, bu tür prosedürler için iç hukukta hak öznelerini yorucu bürokratik işlemler ve makul olmayan süreler öngörülmemeli, idare tarafından verilen kararlarsa keyfiyete bağlı olarak verilmemeli ve gerekçeli olmalıdır. Ayrıca bu kararlara ilişkin itiraz ve temyiz mekanizmaları iç hukukta öngörülmelidir; aksi takdirde hakkın kullanımını doğrudan engelleyen düzenlemeler söz konusu olacaktır. Bu bağlamda etkili başvuru hakkı, toplanma özgürlüğünün kullanımının bir anlamda güvencesidir¹⁸². Bununla birlikte, her taraf devlet bildirim veya izin prosedürüne ilişkin olarak istisnai düzenleme yapabilir; fakat bu istisnalar fiili

¹⁷⁹ AİHM, *Berladir v. Russia*, Appl. No. 34202/06, 10.07.2012, para 40.

¹⁸⁰ Akbulut, a.g.e., s. 386, Guidelines on Freedom of Assembly, OSCE/ODIHR, s. 9, para 4.

¹⁸¹ AİHM, *Kudrevičius and Others v. Lithuania* [GC], Appl. No. 37553/05, 15.10.2015, para 148.

¹⁸² Çalışma kapsamında bkz. Etkili Bir Başvuru Hakkıyla Toplanma Özgürlüğü İlişkisi Bölümü, s. 11 vd.

olarak ayrımcı nitelikte olmamalıdır¹⁸³. Ancak bildirimin yapılmamış kabul edilmesi veyahut izin verilmemesi hakkın ihlaline sebep olabilir. Bu nedendir ki izin isteminin reddi haklı gerekçelere dayanmalıdır. Mahkemeye göre taraf devletlerin bu tür kararlara ilişkin takdir yetkisi bulunsun da, bu yetki sınırsız değildir¹⁸⁴. Özetle, izin veya bildirim doğrudan hak ihlaline sebep olan bir sınırlama olarak görülmemekte; ancak somut olaya göre değerlendirme yapılmaktadır.

AİHM, bir toplanma öncesinde bildiriminde bulunulmamış olmasını başlı başına bir müdahale sebebi olarak değerlendirmemekte¹⁸⁵, hak öznelerinin bu haklarını barışçıl şekilde kullanıp kullanmadığı incelemektedir¹⁸⁶. Mahkemeye göre, politik bir olaya derhal tepki verilmesi ve benzeri özel koşullarda bildirimde bulunulmadığı halde barışçıl biçimde devam eden toplantı veya gösteri yürüyüşlerine yetkili merciler tarafından hoşgörü gösterilmelidir; aksi takdirde güvence altına alınan toplanma özgürlüğü hakkının içi boşaltılmış olur¹⁸⁷. Yapılan bu değerlendirmeyle, hemen gerçekleştirilmediği takdirde güncelliğini yitirecek ve bu nedenle kanunda öngörülen sürelerle uyulması mümkün olmayan spontane toplanmalar ve acele eylemler de toplanma özgürlüğü kapsamında değerlendirilebilmektedir¹⁸⁸. Spontane toplanmalar ve acele eylemler düzenleyen kişi veya kurumların varlığını engellemez; ancak bununla birlikte düzenleyenlerin olmadığı toplanmaları da içerir. Önemli olan toplanmanın derhal yapılması gerekliliğidir. Bu tür eylemler için mihenk taşı hoşgörü ve toleranstır¹⁸⁹. Ancak bu tür özel koşullar somut olaylar ışığında değerlendirilecektir. Örneğin, bazı cezaevlerinde bulunan tutuklu ve hükümlülerin F Tipi Cezaevi koşullarını ve

¹⁸³ Guidelines on Freedom of Assembly, OSCE/ODIHR, s. 59, para 125.

¹⁸⁴ AİHM, *Kasparov and Others v. Russia*, Appl. No. 21613/07, 03.10.2013, para 86.

¹⁸⁵ Ibid., para 91.

¹⁸⁶ AİHM, *Oya Ataman v. Turkey*, Appl. No. 74552/01, 05.12.2006, para 39.

¹⁸⁷ AİHM, *Kasparov and Others v. Russia*, Appl. No. 21613/07, 03.10.2013, AİHM, *Bukta and Others v. Hungary*, Appl. No. 25691/04, 17.07.2007, AİHM, *Faber v. Hungary*, Appl. No. 40721/08, 26.07.2012, AİHM, *Berladir and Others v. Russia*, Appl. No. 34202/06, 10.07.2012, AİHM, *Oya Ataman v. Turkey*, Appl. No. 74552/01, 05.12.2006.

¹⁸⁸ Spontane ve acele eylemler, “Türkiye’de Benimsenmiş Mevcut Düzenleme Biçimi” başlığında açıklanacaktır.

¹⁸⁹ Bernadette Rainey, Elizabeth Wicks and Clare Ovey, *The European Convention on Human Rights*, Oxford University Press 2014, s. 467.

tecrit uygulamasını protesto etmek için açlık grevine başlaması üzerine yirmiye yakın cezaevinde gerçekleştirilip yüzlerce kişinin yaralanması ve 32 kişinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan Hayata Dönüş Operasyonu'nun¹⁹⁰ ikinci yılında yapılan protesto ve gösteriler, spontane toplanmalar kapsamında değerlendirilmemiştir. Mahkemeye göre, bu tür toplanmalarda yetkili makamlara bildirim yükümlülüğünden muafiyet söz konusu olamaz; ancak yine de bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemiş olması yapılan müdahaleyi haklı çıkaramaz¹⁹¹. Toplumsal bir olayın yıl dönümü haliyle belirli bir tarihe ilişkindir, dolayısıyla böyle bir eylem spontane toplanma ve acele eylemler kapsamında değerlendirilemez.

Bildirim veya izne ilişkin bir diğer husus ise aynı anda aynı yerde yapılan birden fazla toplanmalardır. Bu tür toplanmalar aynı veya farklı amaçlar taşıyabilir; fakat burada esas olan her toplanmanın en iyi biçimde gerçekleştirilebilmesinin devletler tarafından sağlanmasıdır. İdari mercilerin yalnızca aynı yer ve aynı saatte düzenlenecek olmasından ötürü toplanmanın yapılmasını engellemesi orantısızlık örneği teşkil edecektir¹⁹². Ayrımcılık yasağının bir sonucu olarak, toplanmaların farklı kısıtlamalara tabi olduğundan bahsedilemez. Bununla birlikte, spontane toplanmaların özel biçimi olan karşıt gösteriler de gündeme gelebilir. Karşıt gösterilerde katılımcılar, mevcut toplanmaya karşı olan görüşlerini aynı anda ifade ederler¹⁹³; ancak bu tür eylemlerin korunması diğer katılımcıların haklarını kullanmalarını engelleme hakkı tanıyacak şekilde genişletilemez¹⁹⁴. Devletin bu noktadaki asıl görevi hakkın kullanımını sağlayabilmek ve gerekli önlemleri almaktır.

AİHM'ye göre önemli olan husus bildirim veya izin prosedürlerinin yerine getirilip getirilmemesi değil, toplanmanın barışçıl biçimde devam edip etmediğidir. Aynı anda düzenlenen aynı veya farklı görüşlere ilişkin

¹⁹⁰ 19 Aralık Operasyonu'nu Unutmadık, Unutturmayacağız!, 19.12.2016, <http://www.ihd.org.tr/19-aralik-operasyonunu-unutmadik-unutturmayacagiz/>, E.T. 20.12.2016.

¹⁹¹ AİHM, *Serkan Yılmaz and Others v. Turkey*, Appl. No. 25499/04, 13.10.2009.

¹⁹² Guidelines on Freedom of Assembly, OSCE/ODIHR, s. 10, para 4.3.

¹⁹³ AİHM, *Öllinger v. Austria*, Appl. No. 76900/01, 29.06.2006, para. 44.

¹⁹⁴ AİHM, *Ärzte für das Leben v. Austria*, Appl. No. 10126/82, 21.06.1988, para 32.

toplantılarda ise her katılımcının hakkını kullanabilmesi sağlanmalıdır. Çünkü AİHM’ye göre görüşü ne olursa olsun önemli olan hak öznelere haklarını kullanmalarının engellenmemesidir.

C- Türkiye’de Benimsenmiş Mevcut Düzenlenme Biçimi

1982 Anayasası’na ve 2911 sayılı kanuna göre, “*herkes, önceden izin almadan, silahlı ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.*” Buna göre toplantı ve gösteri yürüyüşleri için izin almaya gerek yoktur; fakat bu düzenleme bildirim şartı getirilmesine bir engel oluşturmamaktadır. Ancak yine de bahsedilen bildirim yükümlülüğünün yasaklamayla sonuçlanacak biçimde düzenlenmemesi gerekmektedir. Aynı maddenin 3’üncü fıkrasında “*toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.*” ifadesi kullanılarak, 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri kanununa açıkça atıfta bulunulmuştur.

2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri kanunun 10’ncu maddesinde bildirimle ilişkin şekil şartları belirtilmiştir. İlgili kanunla öngörülen bu bildirim açık hava toplantıları için gerekli görülmüştür¹⁹⁵. Bildirimde; a) *toplantının amacı*, b) *toplantının yapılacağı yer, gün, başlangıç ve bitiş saatleri* c) *düzenleme kurulunun başkan ile üyelerinin açık kimlikleri, meslekleri ikametgahları ve varsa çalışma yerleri* belirtilecek ve bunlarla birlikte yönetmelikte gösterilen¹⁹⁶ ek belgeler sunulacaktır. Bu noktada özellikle belirtmek gerekir ki; bildirimde bulunulurken düzenleme kurulundan sunulması istenen belgeler 2013 yılında

¹⁹⁵ 2911 Sayılı kanunun 4. maddesinde sayılan istisnalardan biri de kapalı yer toplantılarıdır.

¹⁹⁶ 08.08.1985 tarihli Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik

Madde 5 - Toplantı yapılabilmesi için, toplantının yapılmasından en az (Değişik ibare:RG-22/10/2002-24914) 48 saat önce ve çalışma saatleri içinde, düzenleme kurulu başkan ve üyelerinin tamamının imzalayacağı bir bildirim mahallin en büyük mülki amirliğine verilmesi zorunludur.

(..) düzenleme kurulu başkan ve üyelerinin açık kimlikleri, meslekleri, ikametgahları ve varsa çalışma yerlerinin belirtilmesi ve bildirimde, düzenleme kurulu başkan ve üyelerince sağlanacak,

a) (Değişik:RG-20/12/2013-28857) T.C. Kimlik numarasının,

b) (Değişik:RG-20/12/2013-28857) Adli sicil beyanının,

...

f) (Ek:RG-22/10/2002-24914) Tüzel kişilerce düzenlenecek toplantı ve gösteri yürüyüşleri için yetkili organlarının buna ilişkin kararının, eklenmesi şarttır.

yapılan değişikliğe¹⁹⁷ rağmen hala çok ayrıntılıdır. Bildirim yükümlüğünün hak öznelerini zorlayıcı nitelikte düzenlendiği göz önüne alındığında ise Türkiye’de oldukça katı bir ön bildirim rejiminin kabul edildiği açıktır.

Bildirim yalnızca bilgilendirme amaçlı yapılır, yetkili makamın değerlendirme yetkisi bulunmamaktadır¹⁹⁸. AYM’ye göre bildirimde bulunmayı öngören düzenleme izin almayı sağlayan işlem veya toplantı ve gösteriyi doğrudan yasaklayıcı, dolaylı bir biçimde gerçekleştirilemez hale getirici, ulaşmak istenen amacı önleyici bir prosedür değildir¹⁹⁹. İdari makamların keyfiyete yönelik uygulamalarını önlemek için sunulan bildirim karşılığında alındı belgesi verilmesi zorunludur, verilmemesi halinde durum bir tutanakla tespit edilir ve noter vasıtasıyla ihbar yapılır. İhbar saati bildirimin verilme saatidir.

Söz konusu bildirim, düzenleme kurulu üyelerinin tamamı tarafından imzalanacak ve toplantının yapılmasından en az 48 saat önce çalışma saatleri içinde, toplantının yapılacağı yerin bağlı bulunduğu valilik veya kaymakamlığa verilecektir. Düzenleme kurulu üyeleri başkan da dahil olmak üzere yedi kişiden oluşmaktadır ve üyelerin tamamının imzasının bulunması zorunludur. Buna karşılık Alman Toplantı Kanunu’na göre²⁰⁰; yetkili makama verilen bildirimin düzenleyicilerden biri tarafından imzalanması yeterlidir. Bu düzenlemeler karşılaştırıldığında yine ön bildirim rejiminin Türkiye’de katı olarak uygulandığı açıktır.

¹⁹⁷ RG-20/12/2013-28857 değişiklikten önce yönetmeliğin son halinden farklı olarak talep edilen belgeler aşağıdaki gibidir:

a) nüfus cüzdanı örneği

b) adli sicil kaydı

c) fiil ehliyetine sahip ve 18 yaşını bitirmiş olduklarına dair şahsi beyan belgesi

2002 değişikliğinden önceki halinde düzenleme kuruluna ilişkin çıkarılan şartlar aşağıdaki gibidir:

a) toplantı yerinde en az altı aydan bu yana sürekli ikamet ettiklerine dair ikamet belgesi,

b) medeni hakları kullanmaya ehil olduklarına dair şahsi beyan belgesi

c) yabancı uyruklular için İçişleri Bakanlığından alınacak izin belgesinin eklenmesi.

¹⁹⁸ Bazı Yargıtay kararları da dahil olmak üzere “*izinsiz toplantı ve gösteri yürüyüşü*” ifadesi sıkça kullanılmaktadır. Bu karışıklığa uygulamada da hala sistemsizlik ve karışıklık olması neden olmaktadır.

¹⁹⁹ AYM E. 1962/208, K. 1963/1, K.T. 04.10.1963.

²⁰⁰ Almanya Toplanma Kanunu (*Versammlungsgezet*s) m.7, m. 14.

2911 Sayılı kanunun ilk düzenlemesine göre bildirim verilme süresi “toplantının yapılmasından en az 72 saat önce” olarak belirlenmişti. Maddenin gerekçesinde ise bu durum “Mahallî mülkiye amirliğine bildirim verilmesi süresinin, bildirimin alınması üzerine idarece yerine getirilmesi zorunlu işlerin eksiksiz yapılabilmesi için 72 saat olarak tespiti uygun görülmüştür²⁰¹.” biçiminde açıklanmıştır. 171 Sayılı kanunda ise bu süre (aynı zamanda güncel süre olan) 48 saat olarak belirlenmişti. 2911 sayılı kanunun genel gerekçesinde 171 sayılı kanunda büyük boşluklar olması sebebiyle hakkın kötüye kullanımına ve kamu düzeninin bozulmasına neden olduğu belirtilmiş²⁰² ve daha “katı” kurallar içeren bu yeni kanun dönemin iktidarı tarafından kabul edilmiştir. Bu bakış açısıyla oluşturulan bir kanunun 171 sayılı kanuna nazaran daha katı kurallar içermesi yadırganmamalıdır. Bildirim süresine ilişkin yapılan çokça eleştiriye rağmen bu sürenin daha makul olarak yeniden düzenlenmesi uzun süre gündeme gelmemiş, ancak Avrupa Birliği üyelik başvurusu sürecinde yapılan uyum kanunlarıyla bildirim süresi tekrar 48 saate indirilmiştir²⁰³. Kanunda öngörülen bildirim süresine ilişkin bu 48 saatlik süre içinde özgürlüğün kullanılabilmesi ve kamu düzeninin sağlanabilmesi için devletin çeşitli yükümlülükleri bulunmaktadır. Hak öznelerinin özgürlüklerini kullanabilmeleri için öngörülen pozitif yükümlülükler, toplantı amacı da göz önüne alınarak yerine getirilmelidir²⁰⁴. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin bir amacı da kamuoyu dikkatini çekebilmektir, bu yüzden gündelik

²⁰¹ Danışma Meclisi S.Sayı: 450 Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Tasarısı ve Adalet, Anayasa ve Milli Savunma, İçişleri ve Dışişleri Komisyonları Raporları. (1/650)

²⁰² Gerekçede belirtilen hususlar şöyle ifade edilmiştir: “Bu (171) sayılı Kanun da 10 yıl kadar uygulandıktan sonra birçok boşluklarından yararlanılarak bazen kötüye kullanıldığı ve böylece kamu düzeninin bozulmasına yol açtığı görülerek 1973 yılında 1742 sayılı Kanunla (8) maddesi değiştirilerek yeniden düzenlenmişse de bu değişiklikler Anayasa Mahkemesince şekil yönünden iptal edilmiştir. Bunun üzerine 1976 yılında 1932 sayılı Kanunla yeniden bazı maddeleri değiştirilmiş ve fakat bu değiştirilmiş de Anayasa Mahkemesince kısmen iptal edilmiştir. Böylece 171 sayılı Kanunun uygulanmasında görülen aksaklıklar, boşluklar ve kötüye kullanmalar kamu düzenini geniş ölçüde ihlal etmiş ve günlük hayatı felce uğratmak suretiyle idareyi ve zabıtaı çok meşgul eylemiş ve yıpratmıştır.”

²⁰³ Kanun no: 4771, Kabul Tarihi: 03.08.2002, RG. 09.08.2002-24841.

²⁰⁴ Bildirim amacının ilgili makamları bilgilendirmek olduğu göz önüne alındığında; toplantı amacının bildirimin zorunlu şartlarından olması sebebiyle bu sonuca varılmaktadır. Ancak uygulamada toplantı amacıyla paralel olarak hakkın kullanılmasını engelleyecek boyutta önlemler alınmaktadır. Örneğin; toplanmanın yapılacağı yere hak öznelerinin kolluk kuvvetlerince alınmaması gibi. Bununla birlikte AYM toplantı amacının belirtilmesinin düşünce özgürlüğüne aykırı olmadığını 04.01.1963 tarih 62/208 Esas 63/1 karar sayılı kararında belirtmiştir.

yaşamda çeşitli aksamalar olması normal karşılanmalı ve gerekli tedbirler alınmalıdır. Bu sebeple trafik ve yolların düzenlenmesi, olası saldırılara ilişkin güvenlik önlemlerinin alınması, sağlık sorunlarına ilişkin önlemler alınması bu yükümlülüklerden bazılarıdır.

Bildirimin mümkün olduğunca önce yapılması aslında düzenleme kurulunca ve katılımcılarca tercih edilecek bir husustur²⁰⁵. Zira AIHM içtihadının aksine, Türkiye’de aynı anda ve aynı yerde toplantı veya gösteri yürüyüşü düzenlemek için ayrı başvurular olması halinde, ilk önce bildirimde bulunan toplantı ve gösteri yürüyüşüne öncelik tanınır. Bu husus 171 sayılı kanunda da aynı şekilde düzenlenmiştir. Konunun bu şekilde çözümü adil ve uygun gibi gözükse de uygulamada adaletsiz sonuçlar doğurması olasıdır. Örneğin belirli zamanda yapılmadığında işlevini, güncelliğini ve özelliğini kaybedecek toplantı veya gösteri yürüyüşleri, yalnızca geç bildirilmiş oldukları için yapılamayabilir. Bu duruma çözüm olarak doktrinde değerler kriterine göre karar verilmesi savunulsa da²⁰⁶ böyle bir uygulama keyfiyetle sonuçlanabilir. Böyle bir uygulamanın ancak demokrasiyi sindirmiş toplumlarda hakkın kullanımını etkinleştireceği açıktır²⁰⁷. Özgürlüğün kullanımını engelleyecek bu tür düzenlemeler yerine, aynı gün, aynı yerde art arda ve hatta aynı anda karşıt görüşlere sahip farklı grupların bile özgürlüklerini kullanabilmelerini ve güvenliklerini sağlamak devletin yükümlülüğüdür. Bu sebeple böyle bir düzenleme hakkın kullanımını engelleyecek niteliktedir. Aynı anda yapılmak istenen toplantı ve gösteri yürüyüşleri için kanunda uygun bir düzenleme yapılması elzemdir.

Bildirim yükümlülüğüne ilişkin tartışmalı bir diğer konu ise spontane gösteriler ve acele eylemlerdir. Bazı ülkelerde bu tür eylemlere ilişkin açık hükümler bulunmaktadır. Örneğin Moldova’da bu tür toplanmalar kanunda açıkça

²⁰⁵ Ülgen, a.g.e. s. 82.

²⁰⁶ Anayurt’a göre, zamansal olarak daha sonra verilse de, toplantının fertler açısından o an için önemi, yararı ve güncelliği gibi durumların oluşturduğu değer kriterine göre, önce verilmiş olan toplantı bildirimine nazaran öncelik taşımaktadır.

²⁰⁷ Ülgen, a.g.e, s. 82.

tanımlanmıştır²⁰⁸. 1982 Anayasası, silahsız ve saldırısız biçimde gerçekleştirilen her türlü toplantı ve gösteri yürüyüşünü koruma altına almaktadır, buna göre planlanmamış toplanmalar da koruma alanında yer almalıdır²⁰⁹. Ancak Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu bağlamında, bir toplantı bildirimsiz olarak gerçekleştirildiği takdirde kanuna aykırı olarak görülmektedir²¹⁰. Fakat, öyle bazı durumlar vardır ki bir toplantı ve gösteri yürüyüşünün derhal gerçekleşmesi gerekebilir²¹¹. Bunlar spontane toplantı ve gösteri yürüyüşleridir. Bu konuda emsal oluşturacak kararda, Bergama’da siyanürle altın aranmasına ilişkin²¹² olarak Yargıtay “*halkın ani tepkiyle, yörenin değişik köylerinden gelenlerle birlikte sanıkların, İzmir-Çanakkale karayolunda önceden kararlaştırılmaksızın, duyarlılık kazanılmış bir konuda toplumsal refleks sonucu trafiği aksatmadan tek sıra halinde yürümekten ibaret eylemlerinde kanunsuz toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme veya yönetme suçunun unsurlarının oluşmadığı gözetilmeden mahkumiyetlerine karar verilmesi hatalıdır.*²¹³ ” ifadelerini kullanmıştır. Yine bir Yargıtay kararına göre devlet erkanından da katılanların bulunduğu bir termik santral açılışında, santralin vereceği zararlara ilişkin gösterilen ani tepkiyle atılan sloganlar için 2911 sayılı Kanuna muhalefet suçu oluşmamıştır²¹⁴. Türkiye’de AYM önüne henüz bu konuya ilişkin bir dava gelmemiştir. Almanya Federal Anayasa Mahkemesi’ne göre ise spontane toplantı ve gösteri yürüyüşleri de anayasal koruma kapsamındadır ve bildirim yükümlülüğüne riayet edilmemesi

²⁰⁸ Moldova Toplanma Kanunu madde 3’e göre, spontane toplanmalar toplumsal olaylara karşı doğrudan ve acil olarak başlatılıp organize edilen, katılanlara göre ertelenemez ve bunun doğal sonucu olarak bildirim prosedürüne uyulması mümkün olmayan toplanmalardır.

²⁰⁹ Ahmet Mert Duygun, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının Kullanılmasında Bir Bilinmeyen: Spontane ve Acele Eylemler, Anayasa Hukuku Dergisi, C.3 S.6 2014, s. 138.

²¹⁰ Madde 23-a) 9 ve 10uncu madde hükümlerine uygun biçimde bildirim verilmeden veya yürüyüş için belirtilen gün ve saatten önce veya sonra;
(...)

Yapılan toplantılar veya gösteriler kanuna aykırı sayılır.

²¹¹ Tolga Şirin, 30 Soruda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, s. 34.

²¹² Bergama Altın Madeni Direnişi: Toprağın Bekçileri: <http://bianet.org/bianet/siyaset/160766-bergama-altin-madeni-direnisi-topragin-bekcileri/> E.T: 20.11.2016

²¹³ Yargıtay 8. Ceza Dairesi, E. 2002/949, K. 2002/7518 T. 27.06.2002.

²¹⁴ Yargıtay 9. Ceza Dairesi E. 2009/10357 K. 2009/11316 T. 11.11.2009’dan aktaran Tolga Şirin, 30 Soruda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, XII Levha Yayıncılık, Eylül 2013, s. 35.

toplanmanın amacına ulaşılmasını engelleyecekse bu yükümlülük aranmamalıdır²¹⁵.

Güncel politik bir olay karşısında planlı şekilde yapılacak, ancak kanunlarda öngörülen bildirim süresine riayet edilemeyecek toplantı ve gösteri yürüyüşleri söz konusu olabilir²¹⁶. Bunlar acele eylemlerdir. Bu tür toplanmalarda düzenleyiciler vardır ve bildirim yükümlülüğü de mevcuttur. Türkiye'nin yakın geçmişine bakıldığında bu konuya ilişkin pek çok örnek görülebilir. Örneğin, tecavüze direndiği için defalarca bıçaklanıp demir çubukla dövülüp öldürülen, DNA izlerinin bulunmaması için elleri kesilen ve bedeni yakılan 19 yaşında bir kadın öğrencinin cesedinin bulunması üzerine Türkiye'nin dört bir yanında eylem çağrıları yapılmış ve gösteriler düzenlenmiştir. Yine bir başka örnek olarak, polis şiddeti sonucunda aylarca komada olan ve olaya sebebiyet veren kişiler için soruşturma yapılmaması kamuoyu gündeminden düşmeyen bir çocuğun ölümünün ertesi gününde yapılacak cenaze ve anma töreni için kanunda belirtilen süre içinde bildirim yapılarak eylemin gerçekleştirilmesi mümkün görünmemektedir. AİHM'nin görüşü barışçıl oldukları sürece bu tür eylemlere tolerans gösterilmesi yönünde olsa da; Türkiye'de kanun dışı sayılmaları sebebiyle kolluk kuvvetleri tarafından müdahale edilmektedir.

Türkiye'de mevcut düzenlemeye dair değinilmesi gereken son husus ise yabancılara ilişkin öngörülen farklılıktır. Yabancıların Türkiye'de toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemeleri İçişleri Bakanlığının iznine tabidir²¹⁷. Bu noktada irdelenmesi gereken düzenlemeler bulunmaktadır. Anayasa'nın toplanma özgürlüğünü düzenleyen 34'üncü maddesinde "*herkes*" ifadesi kullanılmıştır, bu düzenlemeyle yabancılar ve vatandaşlar arasında bir farklılıktan bahsedilemez. Bununla birlikte, yabancılara özgü düzenlemeleri içeren Anayasa'nın 16'ncı maddesine göre "*temel hak ve hürriyetler, yabancılar için milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir.*" Bu düzenleme ise yabancılar için yapılan

²¹⁵ BVerfGE 69, 315 "Brokdorf" dan aktaran, Ahmet Mert Duygun, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının Kullanılmasında Bir Bilinmeyen: Spontane ve Acele Eylemler , Anayasa Hukuku Dergisi, C.3 S.6 2014, s. 147.

²¹⁶ Duygun, a.g.e, s. 154.

²¹⁷ 2911 S. TGYK m. 3.

sınırlamanın sınırına ilişkindir. Uluslararası hukuka ilişkin ve temel hak ve özgürlüklere ilişkin baz alınabilecek en önemli sözleşme ise AİHS'dir ve Sözleşmenin 16'ncı maddesi yabancılarla ilgili düzenlemelere ilişkindir. İçinde toplanma özgürlüğünün de bulunduğu özgürlüklerin yabancılar bakımından sınırlandırılmasına ilişkin düzenleme ise şöyledir: “*Yabancıların siyasal etkinliklerine kısıtlama getirmelerini yasakladığı anlamında değerlendirilemez*”. Yapılan tüm toplantı ve gösteri yürüyüşlerini ise siyasal etkinlik olarak nitelendirmek mümkün değildir, pek çok farklı amaçla toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlenebilir. Dolayısıyla toplantı ve gösteri yürüyüşünü yabancılar bakımından izne bağlamak doğru değildir. Bazı yazarlara göre ilgili düzenleme anayasaya aykırıdır ve gerektiği takdirde AYM önüne taşınması gerekmektedir²¹⁸. Yabancılarla ilişkin düzenlemeyle anayasa ve AİHS'nin ilgili hükümleri göz önüne alındığında söz konusu görüşe katılmamak mümkün değildir.

Türkiye’de toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı için düzenleme biçimi olarak görünüşte ön bildirim rejimi tercih edilmiş olsa da, oldukça katı biçimde düzenlenmesi ve hak öznelerini zorlayıcı nitelikte olması sebebiyle hakkın kullanımını zorlaştıracı nitelikte olduğunu söylemek gerekir. Aslında uygulanan rejim, önleyici rejime yaklaşan bir ön bildirim rejimidir. Daha özgürlükçü bir düzenleme için söz konusu zorlayıcı uygulamalardan vazgeçilerek hakkın kullanımını kolaylaştıracak biçimde düzenlemeler yapılması gerekmektedir.

²¹⁸ Şirin, 30 Soruda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, s. 52.

VI. Toplanma Özgürlüğüne Yönelik Müdahaleler

A- Toplanma Özgürlüğüne Müdahale Biçimleri

1. Devlet Kaynaklı Müdahale Biçimleri

a- Yasama Organı Kaynaklı Müdahaleler

Bir temel hakkın ilgili olduğu yaşam kesiti kapsamında güvence altına aldığı birey davranış ve tutumları, o hakkın norm alanını ifade eder²¹⁹. Söz konusu norm alanının gösterilmesi temel haklara ilişkin anayasal güvence kapsamı ve sınırları açısından önemlidir; çünkü temel haklar yalnızca kendi norm alanında koruyucu etkiye sahiptir.

Hak ve özgürlüklerin, soyut anayasa kuralları olmaktan çıkarılıp kullanılabilir ve uygulanabilir hale getirmek için düzenlenmelerinin yanında ayrıca sınırlarının da belirtilmesi gerekir²²⁰. Her düzenleme sınırlama anlamına gelmez; bunun anlaşılabilmesi için düzenlemenin içeriği incelenmelidir. Bir düzenleme, hakkın veya özgürlüğün norm alanını daraltma etkisine sahipse; bu düzenleme bir sınırlamadır²²¹. Bir hakka veya özgürlüğe yapılan her sınırlama ise aslında bir müdahaledir. Demokratik hukuk devletlerinde özgürlüklerin sınırlanmasında temel prensip, sınırlamanın yasama organı tarafından ve ancak kanun yoluyla yapılabilmesidir²²². Demokratik devletlerde, halkın iktidarın kaynağı olması ve meclisin halkı temsil etmesi dolayısıyla; temel hak ve özgürlüklere ilişkin düzenleme ve sınırlamaların yasama organı tarafından yapılması bireylere güvence sağlar²²³. Devlet kaynaklı müdahalelerin ilk aşamasını yasama kaynaklı müdahaleler oluşturur.

Hak ve özgürlükler niteliklerine göre farklı hükümlerle düzenlenir. Hak ve özgürlüğün esasını belirten hükümlerde, hak ve özgürlükler yalnızca ismen

²¹⁹ Uygun, a.g.e., s. 54.

²²⁰ Yüzbaşıoğlu, a.g.e., s. 205.

²²¹ Sağlam, a.g.e., s. 21.

²²² Kapani, Kamu Hürriyetleri, s. 230, Tanilli, a.g.e., s. 179.

²²³ Uygun, a.g.e., s. 90, Kapani, Kamu Hürriyetleri, s. 231, Tanilli, a.g.e., s. 184.

belirtmekte olup kendi nesnel sınırı dışında hiçbir kayda bağlı tutulamaz. Ancak yine de; bu tür haklar bakımından tam bir mutlaklıktan söz edilmesi zordur²²⁴. Hak ve özgürlüğün norm alanını sağlamlaştıran hükümler, hak ve özgürlüğün norm alanı içinde çeşitli hususları daha da güvence altına almakta ve bu hususlar üzerinde sınırlama öngörülmesini engellemektedir. Bu tür hükümlerin bir sınırlandırma etkisi yarattığı söylenemez. Hak ve özgürlüklerin düzenlenmesi veya sınırlandırılması bakımından kanun koyucuya seslenen hükümlerse dolaylı etkiye sahiptir. Sadece kanun koyucunun hak ve özgürlüğün norm alanını kuvvetlendiren veya sınırlandıran düzenlemeler yapılabilmesine izin verir. Toplanma özgürlüğü de bu kategori içinde yer almaktadır.

AİHS'nin toplanma özgürlüğünü düzenleyen 11'inci maddesinin ikinci fıkrası toplanma özgürlüğünün sınırlandırılmasına ilişkin temel şartları şöyle belirtmiştir:

“Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz.”

Yukarıda belirtilen temel sınırlandırma ölçütlerine ek olarak; silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri ve devlet memurlarının bu maddeden doğan haklarının sınırlandırılabileceği ayrıca belirtilmiştir. Bu ölçütler AİHM tarafından “meşru amaç” ve “demokratik toplumda gereklilik” çerçevesinde değerlendirilecektir. Söz konusu sınırlandırma ölçütlerini, AİHM yalnızca toplanma öncesinde verilen erteleme ve yasaklanma kararlarıyla toplanma sırasında yapılan müdahalenin değerlendirilmesinde kullanmaz; ayrıca daha sonradan yapılan yargı müdahalelerini de bu fıkra kapsamında değerlendirir. Toplanma özgürlüğünün sınırlandırılmasında göze çarpan ilk husus; ifade özgürlüğüyle yakın ilişkisi olan bu özgürlüğün sınırlandırılmasında, ifade

²²⁴ İnceoğlu, a.g.e., s. 24.

özgürlüğünden farklı olarak toprak bütünlüğünün korunması ölçütünün bulunmaması ve başkalarının şöhretinin korunması yerine ise başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması ölçütüne yer verilmiş olmasıdır²²⁵.

Sözleşme incelendiğinde yapılan düzenleme başta dar gibi görünse de; ilgili kararlara bakıldığında AİHM'nin metni geniş yorumlamayı tercih ettiği anlaşılmaktadır²²⁶. Sınırlama için Mahkemece öngörülen ilk ölçüt sınırlamanın kanunla öngörülmesidir. AİHM'ye göre ilgili kanun, uluslararası standartlara uygun olmalı ve bireylerin davranışlarının kanunu aykırı olup olmadığını ve bu davranışının olası sonuçlarını değerlendirebilmesi için yeterince titizlikle hazırlanmış²²⁷ ve hukukun üstünlüğü ilkesi ile bağdaşır nitelikte olmalıdır. Bir başka deyişle öngörülebilir ve belirli olmalıdır. AİHM, Sözleşmede belirtilen kanun kavramını şekli anlamda değerlendirmekten ziyade maddi anlamda değerlendirmektedir. Buna göre kanunun illa yasama tarafından yapılması gerekmez; ancak yapılan düzenlemenin söz konusu gereklilikleri içeren nitelikte olması beklenir²²⁸. Kanunun, söz konusu gerekliliklere uygun sayılabilmesi için, keyfiliğe karşı koruma öngörmesi, yetkili makamlara tanınan yetkinin genişliğini ve icra etme usullerini net bir biçimde tanımlaması gereklidir²²⁹. Toplumun hakim görüşlerine göre değişkenlik gösteren alanlarda mutlak bir kesinlik elde edilmesinin imkansız olduğunu AİHM kabul etmiş; ancak yine de kanunların değişen koşullara uyum sağlaması gerektiğini belirtmiştir²³⁰. AİHS'nin 11'inci maddesinin 2'nci fıkrasında belirtilen ve meşru amaçlar olarak tanımlanabilecek ölçütlere iç hukukta ek gerekçeler getirilemez²³¹ ve bu ölçütler idari makamlarca geniş bir biçimde yorumlanamaz²³². Meşru amaçlar taraf devletlerin takdir marjı kapsamında değerlendirilse de; daha önce de belirtildiği üzere bu alan sınırsız değildir. AİHM tarafından aranan bir diğer ölçüt ise demokratik toplumda

²²⁵ Akbulut, a.g.e, s. 382.

²²⁶ Orsolya Salát, Comparative Freedom of Assembly and Fragmentation of International Human Rights Law, Nordic Journal of Human Rights, Vol. 32 No. 2, 06.06.2014, s. 142.

²²⁷ Guidelines on Freedom of Assembly, OSCE/ODIHR, s. 8, para 2.3.

²²⁸ Mustafa Erdoğan, İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku, Orion Kitabevi, Eylül 2015, s. 156.

²²⁹ AİHM, *Yılmaz Yıldız and Others v. Turkey*, Appl. No. 4524/06, 14.10.2014, para. 38-39.

²³⁰ AİHM, *Kudrevičius and Others v. Lithuania* [GC], Appl. No. 37553/05, 15.10.2015, para. 109.

²³¹ AİHM, *Hyde Park and Others v. Moldova* (No.3), Appl. No. 45095/06, 31.03.2009, para. 26.

²³² Guidelines on Freedom of Assembly, OSCE/ODIHR, s. 40, para 69.

gerekliliktir. Özgürlük yalnızca demokratik bir toplumda neden gerekiyorsa ve ne kadar sınırlanabiliyorsa ancak o kadar sınırlanabilir²³³. Demokratik toplumun vazgeçilmez ölçütleri; çoğulculuk, hoşgörü ve açık görüşlülüktür. Demokrasinin özünde açık bir tartışma ortamıyla sorunları çözebilme gücü yer almaktadır²³⁴. Mahkemeye göre; toplanma özgürlüğü demokratik toplumun yapı taşlarından biridir. Bu sebeptendir ki; toplanma özgürlüğü yalnızca çoğunluğun kabul ettiği görüşleri korumaz, özellikle azınlıkta kalan görüşleri ve hatta toplumun genelinde rahatsızlık uyandırabilecek, kızgınlık yaratabilecek ve hatta şok etkisi yaratabilecek düşünce ve görüşleri de korur. AİHM demokratik toplumda gereklilik ilkesini ölçülülük ilkesiyle sentezleyerek değerlendirmekte; sınırlamanın hem demokratik toplum bakımından zorunlu bir ihtiyaç olmasını hem de bu sınırlamanın bahsedilen ihtiyaç ölçüsünde olmasını aramaktadır²³⁵. Söz konusu müdahalenin demokratik toplumun gerekliliği bakımından da ölçülü olması beklenir. Bu değerlendirme yapılırken AİHM'nin görevi, hak öznelerinin düşüncelerini toplanma özgürlüğü yoluyla ifade etme hakları ile sınırlamaya ilişkin meşru amaçlar arasında bir denge kurmaktır²³⁶. AİHM, değerlendirme yaparken yetkili ulusal mahkemelerin yerine geçmekle yükümlü değildir. Ancak mahkemelerin takdir yetkisine dayanarak verdiği kararları 11'inci madde bağlamında incelemekle görevlidir. Müdahalenin “izlenen meşru amaçla orantılı” ve müdahaleyi haklı göstermek için taraf devlet tarafından ileri sürülen gerekçelerin “uygun ve yeterli” olup olmadığının belirlenmesi amacıyla bu müdahaleyi davanın tamamı ışığında değerlendirmelidir²³⁷. Bu bağlamda AİHM “zorunlu toplumsal ihtiyaç” ve “başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması” ölçütlerini de değerlendirme kapsamına almaktadır.

²³³ Süheyl Batum, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Anayasal Sistemine Etkileri, İstanbul Üniversitesi Basımevi ve Film Merkezi, İstanbul 1993, s. 234.

²³⁴ AİHM, *Gün and Others v. Turkey*, Appl. No. 8029/07, 18.06.2013, para. 70.

²³⁵ Erdoğan, İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku, ss. 160-161.

²³⁶ Ziya Çağa Tanyar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2011 S. 3, s. 625, Steven Greer, The Exceptions to Articles 8 to 11 of the European Convention on Human Rights, Council of Europe Publishing 1997, ss. 42-44, Steven Greer, European Convention on Human Rights – Achievements, Problems and Prospects, Cambridge University Press 2006, s. 277.

²³⁷ AİHM, *Gün and Others*, Appl. No. 8029/07, 18.06.2013, para. 75.

Türkiye’de toplanma özgürlüğünün sınırlandırılmasına ilişkin ölçütler AİHS ile benzer biçimde düzenlenmiştir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını düzenleyen 1982 Anayasası’nın 34’üncü maddesinin üçüncü fıkrasına göre: “*toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla ve kanunla sınırlandırılabilir.*” Bu fıkra da belirtilen hususlar, yapılacak sınırlamaya ilişkin meşru amaçları oluşturmaktadır.

1961 Anayasası’nda ise bu hak yalnızca “*kamu düzeninin korunması için kanunla*” sınırlandırılabilirdi²³⁸. 1961 ile 1982 Anayasası incelendiğinde temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırma sebepleri ve kriterleri bakımından önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Bütünsel olarak değerlendirildiğinde bu farklılığın temelinde özgürlük-otorite dengesi olduğu anlaşılmaktadır²³⁹. 1982 Anayasası’nın 13’üncü maddesi, hak ve özgürlüklerin nasıl sınırlandırabileceğini ve sınırlamanın sınırlarını öngörmektedir. 1961 Anayasası’nın sınırlamaya ilişkin maddesi olan 11’inci maddede bulunan kriterlerin bazıları, 1982 Anayasası’nın ilk halinde yer almış; 2001 değişiklikleriyle birlikte söz konusu 11’inci maddedeki tüm kriterler ve yeni güvenceler 1982 Anayasası’nda yer bulmuştur. Bu değişikliklerle birlikte, 13’üncü maddenin genel sınırlama maddesi olmaktan çıkıp genel güvence maddesine dönüşmesiyle hak özgürlüklerin sınırlandırılmasında kademeli sisteme geçilmiştir²⁴⁰. Yapılan çok kapsamlı 2001 değişiklikleri ile önemli ölçüde demokratikleşme sağlansa da yine de 1982 Anayasası’nın otoriter mirasının tam olarak silinemediğini söylemek gerekir²⁴¹.

Türkiye’de toplanma ve gösteri yürüyüşü hakkı için hem Anayasa’da hem de 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’nda çeşitli sınırlamalar öngörülmüştür. Bir toplantı veya gösteri yürüyüşünde, söz konusu sınırlamalara riayet edilmemesi halinde idarenin müdahale yetkisi doğar. Bununla birlikte sınırlamanın sınırları Anayasa’nın 13’üncü maddesinde şöyle belirlenmiştir:

²³⁸ 1961 AY m. 28 f. 2.

²³⁹ Yüzbaşıoğlu, a.g.e., s. 206.

²⁴⁰ İnceoğlu, a.g.e., s. 23.

²⁴¹ Ergun Özbudun, Anayasalcılık ve Demokrasi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Eylül 2015, s. 108.

“Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.”

Bu maddeye göre sınırlama kanunla yapılmalıdır. Böylelikle yürütme organı tarafından yapılan düzenleyici işlemlerle hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması mümkün değildir. Ancak sınırlamadan ziyade ayrıntı sayılabilecek hususlara ilişkin düzenlemelerin yürütme tarafından yapılması uygulama ve doktrinde kabul görmektedir²⁴². 1982 Anayasası’nın ilk halinde, 1961 Anayasası’ndan farklı olarak temel hak ve özgürlüklere ilişkin sınırlamaların “kanunla” yapılabileceğini belirtilmiş; “*ancak kanunla*” ibaresi 2001 değişiklikleriyle birlikte Anayasa’da yer bulabilmiştir. “Ancak” sözcüğünün bulunmayışı temel hak ve özgürlüklere ilişkin yapılacak sınırlamaların yalnızca kanunla yapılabileceğine dair bir kesinlik sağlamamaktaydı. “Ancak” ifadesinin özellikle olmayışı ise kanun hükmünde kararnamelemlerin hem olağan hem de olağanüstü yönetimdeki rolüyle doğrudan ilişkilidir²⁴³. Böylelikle bu dönemde kanun dışındaki yollarla da sınırlamalar yapılabilmıştır. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı yalnızca Anayasa ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu’nda sınırlanmıştır.

Yapılan sınırlama Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olmalıdır. Bu ilke aslında bütün diğer ilkeleri kapsar niteliktedir. Anayasanın sözüne uygunluktan anlaşılan Anayasa metninde açık olarak düzenlenen hükümlerdir. Böylelikle, pozitifleşmiş öz unsurları olan ve kanun koyucunun dokunamayacağı alanı belirten “ek güvenceler”e aykırı düzenleme yapılamaz²⁴⁴. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri için bu ek güvence “*önceden izin almaksızın*” ifadesidir. Bu hükme aykırı bir düzenleme hem öz güvencesine hem de anayasasının sözüne açıkça aykırılık oluşturacaktır. Ancak “anayasanın ruhu”, “anayasanın sözü” ifadesi kadar somut biçimde tanımlanabilecek bir kavram değildir. Bir anayasa kuralının

²⁴² Uygun, a.g.e, s. 93, Tanilli, a.g.e, s. 184, Kapani, Kamu Hürriyetleri, s. 232.

²⁴³ Bülent Tanör, Necmi Yüzbaşıoğlu, 1982 Anayasası’na göre Türk Anayasa Hukuku, Beta Yayınları, Aralık 2006, s. 134.

²⁴⁴ Sağlam, a.g.e, ss. 156-157, Uygun a.g.e., s. 142.

tek başına değil, diğer anayasa kuralları da göz önüne alınarak yorumlanması temel ilkelerden biridir. Bu sebeple anayasanın ruhuna uygunluk değerlendirmesi ilgili maddenin konuluş amacı ve diğer maddelerle olan ilişkisi ile hukukun genel ilkeleri de göz önüne alınarak yapılmalıdır²⁴⁵. Bu bağlamda toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı için yakın ilişkilerinden dolayı özellikle ifade özgürlüğünün göz önüne alınması gerektiği söylenebilir.

Temel hak ve özgürlüklere ilişkin yapılan sınırlamalar, AİHS'nin de öngördüğü gibi demokratik toplum düzeni gerekliliklerine aykırı olmamalıdır. Bu ölçüt aynı zamanda Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nde de toplanma özgürlüğünün sınırlanmasına ilişkin bir ölçüt olarak bulunmaktadır²⁴⁶. Aslında 1982 Anayasası'nın ilk metninde bu ölçüt "hakkın özüne dokunma yasağı" yerine, gerekçede de belirtildiği üzere "*daha belirgin ve uygulaması daha kolay bir kıstas*" olması sebebiyle getirilmişti. Ancak bu ilkenin de en az öze dokunma yasağı kadar somutlaştırılma ve belirginleştirme ihtiyacı olduğu daha sonra anlaşılmıştır²⁴⁷. 2001 değişiklikleriyle her iki ilke Anayasa'da birlikte yer bulmuştur. Ancak buradaki temel soru, hangi demokratik toplum düzeninin gereklerinin esas alınacağıdır. Her ne kadar madde 13'ün gerekçesinde "*genellikle kabul gören demokratik rejim*" ifadeleri kullanılarak evrensel normlar işaret edilse de Danışma Meclisi Genel Kurulu'nda "*demokratik toplum yaşatmak istediğimiz toplumdur.*²⁴⁸", "*Demokratik toplum koruyacağımız ve içinde yaşayacağımız, yaşamak istediğimiz toplumdur.*²⁴⁹." ve "*bu Anayasada öngörülene gerek yoktur. Çünkü Türk ülkesinde kurulan demokrasi bu Anayasadaki demokrasidir, bu Anayasanın hükümlerine tabi demokrasidir. [...] Zaten bundan*

²⁴⁵ Uygun, a.g.e., s. 143. Bununla birlikte Anayasa'nın başlangıç bölümünün de bu yoruma dahil edilip edilmeyeceği tartışmalı bir husustur. Daha ayrıntılı bir inceleme için bkz: Uygun, a.g.e., ss. 144-146.

²⁴⁶ 16.12.1966 Tarihli Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Toplanma Özgürlüğü m. 21.

²⁴⁷ Yüzbaşıoğlu, a.g.e., s. 311. Bu yeni ölçütün getirilmesinin altında yatan esas neden ise öze dokunma yasağına kıyasla yaşamaya sınırlama serbestisini sunabilmektir. Yüzbaşıoğlu-Tanör, a.g.e., ss. 136-137, Yüzbaşıoğlu, a.g.e., ss. 308-310.

²⁴⁸ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C. 8, s. 139.

²⁴⁹ İbid, s. 146.

*anlaşılan da Anayasamızın demokratik toplumdur, standardı da bellidir*²⁵⁰.” gibi daha belirsiz ifadeler kullanılmıştır. Söz konusu beyanlar, başlangıç hükümleriyle birlikte değerlendirildiğinde, demokrasi kavramının millileştirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır²⁵¹. Yine 2001 değişiklikleriyle gelen “*laik Cumhuriyetin gereklerine aykırı düşme yasağı*” da bu millileştirme ve kavrama karşı duyarlılığın bir göstergesini oluşturmaktadır. Bu millileştirme çabası Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne bireysel başvuru hakkı tanındığına ilişkin bildiride de vurgulanmış; AİHS kapsamında da öngörülen “demokratik toplum düzeninin gereklilikleri” ölçütünün 1982 Anayasası’nda belirtilen şekilde anlaşılması gerektiği savunulmuştur²⁵². Bu ilginç sav haliyle Komisyon tarafından kabul edilmemiştir. Ancak son dönem AYM kararlarına bakıldığında; bahsedilen “milli” kriterlerden biraz daha sıyrıldığını söylemek mümkündür.

Yapılan sınırlama hakkın özüne dokunmamalıdır. Bu kavram aslında ilk olarak 1961 Anayasası’nda kullanılmıştır. Bu anayasanın yapım aşamasında kavrama ilişkin bir açıklama getirilmemiş, ancak Temsilciler Meclisi’nde şöyle ifadeler kullanılmıştır: “*Bu öz, her hürriyet, her temel hak için ayrı ayrıdır. Belli bir hürriyetin özünün, belli bir sınırlama sonucunda yok edildiğini mahkemeler, efkârı umumiye yani o memleketin hukuk anlayışı ve zihniyeti tesbit eder. Nihayet, Anayasa Mahkemesi de buna şekil verir. Bir hürriyetin özünün ne olduğunu, demokratik hukuk devletinin hukukçuları, o devletin hakimleri elbette fark eder*²⁵³.” AYM ise hakkın özünü ilgili olarak “*bir hak ve hürriyetin gayesine uygun bir şekilde kullanılmasını son derece zorlaştıran veya onu kullanılmaz duruma düşüren kayıtlara tabi tutulması halinde o hak ve hürriyetin özüne dokunulmuş olmasının söz konusu edilebileceği*²⁵⁴” sonucuna varmış ve 1981 Anayasası’na kadar da içtihadını bu yönde devam ettirmiştir. Hakkın özü

²⁵⁰ Ibid, s. 149.

²⁵¹ Milli Güvenlik Konseyi tarafından yapılan son düzenlemede anayasanın başlangıç hükümlerinde “*bu Anayasada gösterilen hürriyetçi ve bunun icaplarıyla belirlenmiş hukuk düzeni*” ifadeleri kullanılmıştır.

²⁵² RG. 21.04.1987-19438 22.01.1987 tarihli 87/11439 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile bireysel başvuru hakkı kabul edilmiş, RG. 27.09.1989-20295 25.09.1989 tarihli 89/14563 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin zorunlu yargı yetkisini tanımıştır.

²⁵³ Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, 42. Birleşim, 11.04.1961, s. 51.

²⁵⁴ AYM E. 1963/16 K. 1963/83 K.T. 08.04.1963.

kavramının içerik tespiti için hareket noktasını ise ek güvenceler oluşturur. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı için “izin almaksızın” ifadesi ek güvencedir²⁵⁵. 1973 ile 1976 yıllarında 171 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu’nda yapılan pek çok değişiklik de “*Anayasa kurallarının öngördüğü sınırlama ölçüsünü aşan bu hak ve özgürlüğün amacına ulaşmasını engelleyen, etkisini ortadan kaldıran ve böylece hakkın özüne dokunan bir nitelik*²⁵⁶” taşımaları gerekçesiyle AYM tarafından iptal edilmiştir. Örneğin, bu değişiklikler kapsamında hükümet komiserine verilen “sözlü saldırı” olduğuna karar vermesi yetkisi, hakkın kullanımını engelleyecek nitelikte ve öze dokunma yasağına aykırı bulunmuştur.

Danışma Meclisi’nde sınırlamanın sınırları maddesi görüşülürken, “*hakkın özü deyimi son derece muğlak ve istenildiği gibi yorumlanabilen, değişik bir şekilde çeşitli kalıplara sokulabilen bir deyimdir*²⁵⁷” ve benzeri pek çok ifade kullanılmış, bu sebeple bu kavrama 1982 Anayasası’nın ilk halinde yer verilmemiştir. AYM ise bu dönemdeki kararlarında yine bu kavrama yer vermiş; ancak kavramı “*hak ve özgürlüğü tümüyle kullanılamaz hale getiren*” veya “*belli bir özgürlüğün kullanılmasını tümüyle ortadan kaldıran*” sınırlamalar olarak değerlendirmiştir. Böylelikle hakkın özü kavramı 1961 Anayasası dönemine nazaran daha güvencesiz bir biçimde yer bulabilmiştir²⁵⁸. Eksikliği hissedilen bu kavram, 2001 değişiklikleriyle birlikte tekrar Anayasa’ya alınmış ve içtihat yeniden “*Anayasal açıdan dokunulamayacak öz, her temel hak ve özgürlük açısından farklılık göstermekle birlikte kanunla getirilen sınırlamanın hakkın özüne dokunmadığının kabulü için temel hakların kullanılmasını ciddi surette güçleştirip, amacına ulaşmasına engel olmaması ve etkisini ortadan kaldıracı bir nitelik taşımaması gerekir*²⁵⁹.” yönünde değişmiştir. Bununla birlikte AYM’ye göre, bir hakkın özüne dokunulduğu takdirde elbette demokratik toplum düzeni

²⁵⁵ Sağlam, a.g.e., s. 156.

²⁵⁶ AYM E. 1976/27 K. 1976/51 K.T. 18-22.11.1976 RG. 29.01.1976-15483.

²⁵⁷ Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C. 8, s. 142.

²⁵⁸ Tanör-Yüzbaşıoğlu, a.g.e., s. 139. Kararlar için bkz: Yüzbaşıoğlu, a.g.e., ss. 315-316.

²⁵⁹ AYM E. 2014/171 K. 2015/41 K.T. 22.04.2015 RG. 21.05.2015-29362.

gereklilikleri ve ölçülülük ilkelerine de aykırılık söz konusu olacağından ayrıca bir inceleme yapılmasına gerek yoktur²⁶⁰.

Sınırlamanın sınırı olan son ilke ise ölçülülüktür. 1981 Anayasası'nda 2001 yılında yapılan değişikliklere kadar adı konmamış bir ilke olan ölçülülük ilkesi, AYM tarafından üstü kapalı bir biçimde “adaletli ve kabul edilebilir denge”, “araç ile amaç arasındaki mantıklı bağ” ve “hakkaniyetli bir denge” gibi ilkenin kriterlerine uygun ifadelerle kararlarda kullanılmıştır²⁶¹. Demokratik toplum düzeninin gereklilikleri ve öze dokunma yasağıyla bütünleşen ölçülülük ilkesi, sınırlama için başvurulacak aracın sınırlamanın amacını gerçekleştirmek için elverişli olması, bununla birlikte söz konusu aracın, sınırlama amacı bakımından gerekli olması ve araç ile amacın ölçüsüz bir oranda olmaması olarak tanımlanmaktadır²⁶². Ölçülülük ilkesinin elverişlilik, gereklilik ve orantılılık olarak üç alt ilkeden oluştuğu kabul edilir²⁶³. Sınırlama aracı, sınırlama amacının gerçekleştirilmesi için elverişli olmalıdır. Elverişlilik, başvurulacak aracın, sınırlama amacına gerçekleştirebilmesi ve elde edilmek istenen sonuca ulaşması için katkıda bulunmasını ifade eder. Bu bağlamda aracın en iyi veya en elverişli olması zorunlu kılınmaz; aracın amacı kısmen gerçekleştirmesi yeterli bulunmaktadır²⁶⁴. Araç amaca ulaşılmasını güçleştirmemeli ve amaca bir etkisi, katkısı olmalıdır. Aksi takdirde elverişlilikten bahsedilemez. Gereklilik ise, sınırlamanın amacını gerçekleştirebilmek için aynı derecede etkili birden fazla araç olması halinde ilgili hak veya özgürlük bakımından en yumuşak, en az sınırlayıcı olanının seçilmesini ifade eder²⁶⁵. Orantılılık ise amaç ve aracın birbirine ölçüsüz bir oran içinde olmamasını, aralarında makul ve dengeli bir bağ olmasını ifade eder. Bu ilkede aranan araç ile amacın ölçülü olması değil, ölçüsüz olmamasıdır²⁶⁶. Toplantı veya

²⁶⁰ AYM E. 2016/36 K. 2016/187 K.T. 14.12.2016 RG. 13.01.2017-29947.

²⁶¹ Tanör-Yüzbaşıoğlu, a.g.e., ss. 141-142.

²⁶² Yüksel Metin, Ölçülülük İlkesi – Karşılaştırmalı Bir Anayasa Hukuku İncelemesi, Seçkin Yayınları, Ekim 2002, s. 187.

²⁶³ Uygun, a.g.e., s. 162, Yüksel, a.g.e., s. 188, Sağlam, a.g.e., ss. 116-117.

²⁶⁴ Uygun, a.g.e., s. 162, Yüksel, a.g.e., s. 188.

²⁶⁵ Uygun, a.g.e., s. 162, Yüksel, a.g.e., s. 188.

²⁶⁶ Uygun, a.g.e., s. 162, Yüksel, a.g.e., s. 189, Sağlam, a.g.e., ss. 116-117.

gösteri yürüyüşünde yakalanarak etkisiz hale getirilen göstericiye biber gazıyla müdahale edilmesi ölçülülük ilkesine aykırılığın bir örneğidir.

Anayasa ve AİHS’de öngörüldüğü üzere; toplanma özgürlüğüne ilişkin sınırlamalar kanunla yapılmıştır. 1982 Anayasası ile 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu’nda kişi, zaman ve yer olarak tasnif edilebilecek sınırlamalar öngörülmüştür.

aa. Kişi Bakımından

Hem AİHS hem 1982 Anayasası hem de 2911 sayılı kanunda, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının öznesi “herkes” olarak belirtilmiştir. Ancak bu ifadeye rağmen sınırlamalar bulunmaktadır. Kişi bakımından sınırlamalara ilişkin incelenmesi gereken ilk husus çocuklardır. Türkiye’nin de taraf olduğu Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne²⁶⁷ göre; “*daha önce reşit olma hali hariç 18 yaşına kadar her insan çocuktur*” ve çocuklara barışçıl toplanma özgürlüğü tanınmaktadır²⁶⁸. 2911 sayılı kanunun 9’uncu maddesine göre, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanılması bir düzenleme kurulunun varlığına bağlıdır ve kanunda düzenleme kurulu üyelerine ilişkin şartlar öngörülmektedir. İlk metinde, düzenleme kuruluna ilişkin 21 yaş koşulu aranmaktaydı. Daha sonra 2002 yılında yapılan Avrupa Birliği uyum paketi değişiklikleriyle bu kurulun fiil ehliyetine sahip, 18 yaşını doldurmuş yedi kişiden oluşması öngörülmüştür. Bu değişiklik kısmi bir düzelme sağlansa da, söz konusu hüküm hala anayasa ve uluslararası sözleşmelere aykırılık teşkil etmekteydi. Söz konusu sınırlamanın ise anayasada belirtilen meşru amaçlarla bağdaştırılması ise söz konusu olamazdı. 2012 Tarihli BM Çocuk Hakları Komitesi Sonuç Gözlemleri Türkiye raporunda bu konuya ilişkin hususlara şöyle değinilmiştir: “*Taraf Devletin, yasal düzenlemeler yoluyla ifade özgürlüğü ile dernek kurma ve barışçıl toplantı özgürlüğü haklar önündeki var olan engelleri kaldırarak, açık alan toplantılarında örgütsel komite oluşturmak için asgari yaş sınırı konusu da dahil olmak üzere, çocukların bu haklarını tam anlamıyla kullanabilmelerini sağlama yönündeki çalışmalarını*

²⁶⁷ 20.11.1989 Tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi.

²⁶⁸ m. 15.

*sürdürmesini tavsiye etmektedir. Komite ayrıca, Taraf Devlete prosedürlerdeki diğer tüm engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik tüm tedbirleri almayı ve yasaya uygun olarak çocukların bu haklarını kullanabilmelerini sağlayacak süreci kolaylaştırmayı tavsiye eder*²⁶⁹.” 2013 Yılında yapılan değişikliklerle yaş sınırlaması öngören düzenleme de kaldırılmıştır²⁷⁰. Yaş sınırı öngörülmemesiyle çocukların toplanma özgürlüğünü kullanabilmesinin önü açılrsa da, 2911 sayılı kanuna muhalefet suçu sebebiyle yargılanan çocuklar ise ayrıca bir sorun teşkil etmektedir.

Kişi bakımından yapılan sınırlamalarda bir diğer husus ise dernekler, vakıflar, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına ilişkindir. 1982 Anayasası’nın ilk metninde, söz konusu tüzel kişilerin kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemesi ve bunlara katılması yasaklanmıştı²⁷¹. Ancak 2001 yılında yapılan anayasa değişikliğiyle söz konusu fıkra kaldırılrsa da; bu değişiklik sonucunda hukuki anlamda büyük bir farklılık doğduğundan bahsedilemez. Çünkü dernekler, vakıflar, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemeleri, “*kendi amaçları dışında başka hiçbir faaliyette bulunamamalarından*” dolayı yine de mümkün değildir²⁷². Bu hususta bir farklılık oluşması, söz konusu tüzel kişilerin faaliyetlerine ilişkin yapılacak değişikliklere bağlıdır.

Kişi bakımından yapılan sınırlamalarda değinilecek son husus ise kamu görevlilerine ilişkindir. 1982 Anayasası’nda konuya ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmasa da, AİHS konuyla ilgili özel bir düzenleme içermektedir: “*Bu madde, silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri veya devlet idaresi mensuplarınca yukarda anılan haklarını kullanılmasına meşru sınırlamalar getirilmesine engel*

²⁶⁹ CRC/C/TUR/CO/2-3 Sayılı BM Çocuk Hakları Komitesi Sonuç Gözlemleri: Türkiye, para 39.

²⁷⁰ Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, RG-20/12/2013-28857.

²⁷¹ 1982 AY m. 34 f. 5 (mülga).

²⁷² Kemal Gözler, 3 Ekim 2001 Tarihli Anayasa Değişikliği: Bir Abesle İştigal Örneği, Anayasa Yargısı, Ankara Anayasa Mahkemesi Yayını, 2002, C. 19, s. 326-354, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg19/gozler.pdf, E.T: 26.12.2016.

*değildir*²⁷³.” Söz konusu sınırlamanın, ilgili kamu görevlilerinin sorumluluklarını ve görevlerine uygun olarak çalışmalarını güvence altına alacak biçimde düzenlenmesi gerekmektedir²⁷⁴. Sınırlamanın amacı, kamu görevlilerinin tarafsızlık yükümlülüğünü ve kamuoyu güvenini korumaktır; ancak bu hüküm kamu görevlilerinin ifade özgürlüğünü tamamen kısıtlayacak biçimde yorumlanmamalıdır. Bununla birlikte 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’na göre, kamu görevlileri siyasi faaliyetlere ve bu tür eylemlere katılamaz²⁷⁵. Fakat kamu görevlilerine hem Anayasa hem de AİHS bakımından tanınan grev hakkı ile dernek ve sendika kurma hakkı göz önüne alındığında; “siyasi faaliyet yasağının” dar anlamda ve Anayasa ile AİHS’ye uygun biçimde yorumlanması gerekmektedir²⁷⁶. Buna göre, kamu görevlilerinin de kural olarak toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanabilecekleri söylenebilir.

bb. Zaman Bakımından

2911 Sayılı kanunda zaman bakımından da sınırlamalar öngörülmektedir²⁷⁷. Açık ve kapalı yer toplanmaları için farklı zaman dilimleri öngörülse de, her iki tür toplanma da güneş doğmadan başlayamaz. Açık yerlerdeki toplanmaların güneş batmadan dağılmaları, kapalı yerlerdeki toplanmaların ise saat 24.00’e kadar yapılabileceği öngörülmüştür. Kanunun ilk düzenlemesinde aynı maddede kapalı yer toplanmalarının saat 23.00’e kadar yapılabileceği belirtilmişti²⁷⁸. Kapalı yer toplantılarına dair yapılan bu bir saatlik uzatma, ilgili maddenin yasaklayıcı yapısında herhangi bir değişikliğe sebep olmamıştır. AİHS’de ise zamana ilişkin herhangi bir sınırlama öngörülmemiş, Mahkeme içtihatlarında ise süreye ilişkin olarak yalnızca hak öznelerine kendilerini ifade edecek zamanın tanınması gerektiği belirtilmiştir. AİHM, yalnızca on beş dakikada müdahale edilen bir

²⁷³ AİHS m. 11 f. 2.

²⁷⁴ Şirin, 30 Soruda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, s. 55.

²⁷⁵ 657 S. Devlet Memurları Kanunu K.T. 14.07.1965 RG. 23.07.1965-12056 m. 7.

²⁷⁶ Şirin, 30 Soruda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, s. 56. AİHM’ye göre söz konusu sınırlama çok istisnaidir, uygulanabilmesi için ikna edici ve zorlayıcı nedenlerin varlığı aranmaktadır.

²⁷⁷ m. 7.

²⁷⁸ İlgili değişiklik: 02.03.2014 Tarihli 6529 S. Temel hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun m. 6.

yürüyüş için hakkın ihlal edildiğine karar vermiş²⁷⁹; bununla birlikte 2 ay boyunca kesintisiz biçimde devam eden kilise işgalini ise hak öznelerinin kendilerini ifade edebilmeleri bakımından yeterli bulmuştur²⁸⁰. Dolayısıyla söz konusu hüküm AİHM içtihatlarıyla uyumlu değildir. Herhangi bir saat kısıtlaması olmaksızın barışçıl toplanmaların korunmasına ilişkin gerekliliği hala karşılamamaktadır²⁸¹.

cc. Yer Bakımından

2911 Sayılı kanunda sınırlamaya ilişkin son husus ise yer bakımından öngörülen sınırlamalardır. Yere ilişkin sınırlamalar iki şekilde düzenlenmiştir. Bunlardan ilki yasama tarafından yürütmeye bırakılan yer belirleme yetkisidir. Diğeri ise doğrudan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yapılmasının yasak olduğu yerlere ilişkindir. Yasaklanan yerler kanunun 22'nci maddesinin ilk fıkrasında şöyle belirtilmiştir: “*Genel yollar ile parklarda, mabetlerde, kamu hizmeti görülen bina ve tesislerde ve bunların eklentilerinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisine bir kilometre uzaklıktaki alan içinde toplantı yapılamaz ve şehirlerarası karayollarında gösteri yürüyüşleri düzenlenemez.*” Yine aynı maddede, genel meydanlarda yapılmak istenen toplantı ve gösteri yürüyüşlerine ilişkin olarak valilik ve kaymakamlıklarca yapılan düzenlemelere uyulması zorunlu kılınmıştır. Açık bir hükümle belirtilen söz konusu yasak yerlerde toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin gerçekleştirilmesi halinde bu etkinlikler kanundışı hale gelmektedir²⁸². Yasaklanan bu yerler aslında toplanmanın amacına ve yaratmak istediği etkiye göre kullanılabilir yerlerdir. Örneğin mecliste hazırlanmakta olan bir yasayı protesto etmek amacıyla, aslında seçilecek birçok yerden çok daha etkili olma potansiyeline sahip Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) önünde toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılamamaktadır. TBMM yakınlarında yapılacak toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yasaklanması, AYM tarafından “*milli iradenin somutlaştığı TBMM'nin görevini yerine getirirken belirli bir güvenlik alanı çerçevesinde güvenliğinin sağlanmasına yönelik yasal ve fiili önlemlerin*

²⁷⁹ AİHM, *Navalnyy and Yashin v. Russia*, Appl. No. 76204/11, 4.12.2014.

²⁸⁰ AİHM, *Cisse v. France*, Appl. No. 51346/99, 09.04.2002.

²⁸¹ Çalı, a.g.e., s. 16.

²⁸² 2911 S. Kanun m. 23.

*alınmasının makul olmadığı söylenemez*²⁸³.” gerekçesiyle açıklanmıştır. Aynı kararda, yasak yerlerde yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşlerine ilişkin olarak her somut olay bakımından ölçülülük kriterine uygun olup olmadığının incelenmesi gerektiği belirtilmiştir. Kanuna aykırı olduğu tespit edilen toplantı ve gösteri yürüyüşüne yapılan müdahale tek başına haklı sayılamaz. Müdahalenin gerekçeleri olayın somut şartları bağlamında ilgili ve yeterli olmalıdır.

Bununla birlikte, 2911 sayılı kanunda özel mülkiyete ilişkin bir düzenleme veya yasaklama bulunmamaktadır. Buna göre, mülkiyet sahibinin rızası olması durumunda yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanun dışı olarak değerlendirilemez. Esas sorun, mülkiyet sahibinin toplanmaya izin vermemesi halinde ortaya çıkacaktır. AİHM ise bu konuya ilişkin davada özel mülkiyet sahibi lehine karar vermiştir²⁸⁴.

AİHM’ye göre; toplanma özgürlüğü her yerde kullanılabilir. Kategorik yasaklar yerine her somut olayda sınırlandırmaya ilişkin haklı ve ikna edici gerekçeler sunulması beklenmektedir²⁸⁵. Türkiye’de toplanma özgürlüğüne ilişkin sınırlandırmalarda en büyük sorunlar özellikle trafiğin aksamaması ve benzeri kamu düzeninin bozulmasına ilişkin hususlardır. Yargıtay birçok kararında toplantı veya gösteri yürüyüşünün suç oluşturmamasını trafiğin aksamaması gerekçesine dayandırmıştır²⁸⁶. Özgürlüğün doğası gereği ve dikkat çekme amacından ötürü yapılan eylemlerin sonucunda kamu düzeninin bir miktar bozulması elbette ki olasıdır. Bu nedenle kamu otoritelerince hak öznelerine tolerans gösterilmelidir. Ancak AİHM, kamu düzeninin bozulmasına ilişkin olarak halka açık yerlerde toplanma özgürlüğüne dair kısıtlamaların, kargaşayı önleme amacıyla başkalarının hakkını korumaya hizmet edebileceğini de belirtmiştir²⁸⁷. AİHM tarafından yerindelik denetimi yapılması yerine müdahalenin orantınlılığı incelenmektedir.

²⁸³ AYM, Osman Erbil Başvurusu, B. No: 2013/2394, 25.03.2015, para. 66.

²⁸⁴ AİHM, *Appleby v. United Kingdom*, Appl. No. 44306/98, 06.05.2003.

²⁸⁵ AİHM, *Samüt Karabulut v. Turkey*, Appl. No. 16999/04, 27.01.2009, para 43.

²⁸⁶ Yargıtay 8. Ceza Dairesi, E.2002/949, K. 2002/7518 K.T. 27.06.2002.

²⁸⁷ AİHM, *Yılmaz Yıldız and Others v. Turkey*, Appl. No. 4524/06, 14.10.2014, para. 41.

Aslında yasama organı, öngördüğü düzenlemelerle hem yürütme hem de yargı organına yetki tanır ve böylelikle toplanma özgürlüğüne yapılacak müdahalelere olanak verir. Türkiye’de toplanma özgürlüğüne ilişkin yasama müdahalesi irdelendiğinde, özellikle yer ve zamana dair düzenlemelerle müdahale yetkisi veren maddelerin birlikte değerlendirilmesi halinde kanuna uygun ve kanundışı sayılan toplanmalar açısından keskin bir ayrıma gidildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Ancak bu keskin ayrım anayasa ve uluslararası sözleşmelerle maalesef uyumlu değildir. İdarenin ve güvenlik güçlerinin uygulaması göz önüne alındığında, toplanma özgürlüğünü güvence altına alan anayasa ve uluslararası sözleşmeler yerine bu özgürlüğü sınırlama çabasını yansıtan kanunun referans alındığı görülmektedir²⁸⁸. Ancak en başından özgürlüğü yasaklayacak boyutta sınırlamak kısa vadede güvenliği sağlasa da, özgürlüklerin kullanılamadığı bir düzenin eğreti ve gelip geçici olmaya mahkumiyetini belirtmek gerekir²⁸⁹.

b- Yürütme Organı Kaynaklı Müdahaleler

Toplanma özgürlüğüne dair devlet kaynaklı müdahalelerin ikinci aşaması yürütme organına ilişkindir. Söz konusu özgürlüğe yönelik olarak yasama organı tarafından yürütme organına pek çok yetki tanınmıştır. Bu yetkiler toplanma özgürlüğünün hak özneleri tarafından kullanılmasından önce ve kullanılma anı bakımından kategorize edilebilir. Bu bağlamda yürütmeye tanınan yetki bakımından erteleme ve yasaklama, toplantı ve gösteri yürüyüşünün yapılacağı yerin seçimi, kolluk kuvvetlerinin kayıt alması ile toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin dağıtılması incelenecektir.

²⁸⁸ Gökçeçiçek Ayata ve diğerleri., a.g.e., s. 68.

²⁸⁹ İbrahim Ö. Kaboğlu, Özgürlükler Hukuku 1, İmge Kitabevi, İstanbul 2013, s. 85.

aa. Erteleme ve Yasaklama

Yasama tarafından yürütme organına tanınan ve hakkın kullanımını en güçleştirici etkiye sahip yetki, erteleme ve yasaklama yetkisidir. Bu yetkinin kullanıldığı hallerde hak öznelerinin özgürlüğü kullanma şansı bulunmamaktadır. Güvenlik gerekçeleri veya kamu düzenini sarsacak gelişmeler olduğunda toplantı ve gösteri yürüyüşlerini ertelemek ve yasaklamak idarenin yetkisi dahilindedir. Demokrasinin hakim olduğu ülkelerde özgürlük asıl, sınırlama ise istisnadır. İdarenin öncelikli görevi toplantı veya gösteri yürüyüşü özgürlüğünün korunmasını sağlamaktır; yasaklama ise son çaredir²⁹⁰. Erteleme yetkisi pek çok ülkede düzenlenmemiştir. Türk hukukunda ise toplantı ve gösteri yürüyüşleri, düzenleme kurulu veya idare tarafından ertelenebilir. Toplanma özgürlüğünü en katı biçimde düzenleyen 6751 sayılı kanunda idareye erteleme yetkisi tanınmamıştır. Buna ek olarak, 171 sayılı kanunun ilk metninde de böyle bir düzenleme öngörülmemiş olup 1973 tarihli ve 1742 sayılı kanunla yapılan değişiklikle, mülki amirlere ilk defa erteleme yetkisi tanınmıştır. Değişikliği öngören söz konusu kanun ise AYM tarafından şekil yönünden iptal edilmiştir²⁹¹.

Yeni değişiklikler öngören 1942 sayılı kanunla²⁹², mülki amirlere ve güvenliğin sağlanmasına ilişkin belirli şartların varlığı halinde İçişleri Bakanlığına toplantı ve gösteri yürüyüşlerini on güne kadar erteleyebilme yetkisi tanınmıştır. AYM, erteleme kararının toplanmadan önce verilecek bir karar olması sebebiyle varsayıma dayandığını belirtmiştir. Çeşitli kanunlarla sağlanan olanaklar²⁹³ göz önüne alındığında, toplantı ve gösteri yürüyüşleri güvenliğinin sağlanması, İçişleri Bakanlığı için bir sorun teşkil etmemelidir. Mahkeme'ye göre erteleme yetkisi, izin sisteminin başka bir uygulamasıdır. Söz konusu değişiklikle birlikte toplanma, hak öznelerinin diledikleri zaman değil, idarenin uygun gördüğü zaman

²⁹⁰ Tanör, Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, s. 107, Ülgen, a.g.e., s. 106.

²⁹¹ AYM E. 1973/33, K. 1974/9, K.T. 14.03.1974.

²⁹² Kanun No: 1932, T. 19.01.1976 RG: 29.01.1976-15483.

²⁹³ AYM kararında belirtilen olanaklar şöyle ifade edilmiştir: "İller kadrosundaki polis ve jandarmadan oluşan kolluk kuvvetlerinden ve ayrıca da askeri kara, deniz ve hava güçlerinden yararlanma olanağı her zaman için vardır. Dava konusu fıkra çerçevesinde içişleri Bakanlığınca Valiler emrine gönderilecek takviye ise, daha önce niteliği açıklanan toplum polisi örgütlerinden oluşturulacak ve kurulduğu illerden alınarak gereksinim gösteren illere geçici olarak kaydırılabilecektir."

düzenlenebilecektir. En önemlisi ise, erteleme süresi sonunda toplanmanın amacına ulaşması bloke edilebilir veya etkisini yitirebilir. Bu sebeple bu yetkinin kullanılması, hakkın özüne dokunulması anlamına gelmektedir. Başvuru önceliğine ilişkin düzenlemenin keyfiliğe yol açabileceği de kararda ayrıca belirtilmiştir. İlgili değişiklik, belirtilen gerekçelerle AYM tarafından iptal edilmiştir²⁹⁴.

İlginç olan şudur ki, idarenin erteleme yetkisi için öngörülen on günlük süreye ilişkin AYM tarafından verilen iptal kararına rağmen 2911 sayılı kanunun ilk düzenlemesinde idareye güvenlik sebebiyle tanınan erteleme yetkisi otuz güne kadar, kamu düzeni sebebiyle tanınan erteleme yetkisi ise iki aya kadar kullanılabilecektir. Hem günümüz koşulları hem de toplanmayla amaçlanan etki göz önüne alındığında, erteleme için öngörülen bu sürelerin makul olduğunu söylemek mümkün değildir. Özellikle aktüalite önemi olan toplanmalar düşünüldüğünde, söz konusu sürenin ölçülülük ilkesiyle bağdaşmadığı da açıktır.

1982 Anayasası'nın ilk halinde 34'üncü maddenin 4'üncü fıkrasında toplanma özgürlüğünün yasaklanmasına ilişkin hüküm bulunmaktaydı. Buna göre; *“kamu düzenini ciddi şekilde bozacak olayların çıkması, milli güvenlik gereklerinin ihlal edilmesi, cumhuriyetin ana niteliklerini yok etme amacını güden fillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması”* hallerinde toplanmalar idare tarafından yasaklanabilecekti. Bu hususlara ek olarak kanunda da *“devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, genel ahlak ve genel sağlık”* kavramları da yasaklama nedenleri olarak öngörülmüştü. Kamu düzeninin kapsadığı “genel ahlak ve genel sağlık” kavramlarının neden tekrarlamaya gerek duyulduğu ise ayrı bir muammadır. 2001 değişiklikleriyle yasaklamaya ilişkin süre ve şekil şartları öngören dördüncü fıkra anayasadan çıkarılmıştır. Ancak, değişikliklerle birlikte yasaklamaya ilişkin düzenlemeler 2911 sayılı kanunda hala mevcuttur. Belirtildiği üzere 2911 sayılı kanun, yetkisini anayasadan almaktadır. Bu nedenle ilgili düzenleme anayasaya aykırılık teşkil etmemektedir.

²⁹⁴ AYM E. 1976/27, K. 1976/51, K.T. 18-22.11.1976 RG: 16.05.1977-15939.

2911 Sayılı kanuna göre düzenleme kurulu, toplantının yapılacağı saatten en az 24 saat önce bildirimin verildiği makama yazı ile bildirerek toplantıyı geri bırakabilir. Geri bırakılma kararı için oy birliği aranmaz; oy çokluğu yeterlidir. Geri bırakılma işlemi bir kereye mahsustur²⁹⁵. Düzenleme kurulunun talebiyle gerçekleşen bu işlem teknik anlamda erteleme olarak nitelendirilemez. Bununla birlikte, önceden bildirim yapılmış bir toplantı veya gösteri yürüyüşünün yapılmasından, belirlenen saatten önce veya tam saatinde düzenleme kurulunca idareye bilgi verilmeksizin toplanmanın gerçekleştirilmesinden vazgeçilebilir. Bu bağlamda düzenleyiciler için herhangi bir yaptırım bulunmamaktadır. Ancak düzenleyicilerin, idarece yapılacak gereksiz hazırlığı engellemek adına bildirim yapmaları öngörülmüştür²⁹⁶.

2911 Sayılı kanun, erteleme hususunda valilere de yetki tanımış ve bunun için bazı şekil şartları öngörmüştür²⁹⁷. 171 Sayılı kanunla benzer düzenlemeler içeren bu maddede öne çıkan iki şart vardır. Bunlar şartlardan ilki, valinin görevli olduğu il sınırları içinde aynı günde birden çok toplantı veya gösteri yürüyüşü olmalıdır. İkinci şart ise, valinin emrindeki güvenlik güçleri ile yararlanabileceği diğer güçlerin, söz konusu toplantı veya gösteri yürüyüşlerinin güvenlik içinde yapılmasını sağlamaya yeterli olmadığı kanaatine varmasıdır. Bu şartlar sağlandığı takdirde valinin bu toplanmalardan bir kısmını on günü aşmamak ve bir kereye mahsus olmak üzere erteleme yetkisi bulunmaktadır. İlgili toplanmalar ilçelerde gerçekleştirilmek istense dahi erteleme yetkisi kaymakama değil; valiye verilmiştir. Bunlara ek olarak, ertelemeye bildirimdeki gibi başvuru önceliği göz önüne alınır. Başvuru önceliği konusunun AYM tarafından daha önce iptal edildiğini hatırlatmak gerekir.

Erteleme hususunda kanun, valiliklerle birlikte bölge valiliklerine²⁹⁸ ve İçişleri Bakanlığına da yetki tanımaktadır²⁹⁹. Aranan şartlar benzerdir. Bunlardan

²⁹⁵ 2911 S. TGYK m. 14, m. 20.

²⁹⁶ Anayurt, a.g.e., s. 170.

²⁹⁷ 2911 S. TGYK m. 15, m. 20.

²⁹⁸ Bölge valilikleri kurulana kadar yetkileri İçişleri Bakanlığınca kullanılacaktır. (Geçici Madde 2).

²⁹⁹ 2911 S. TGYK m. 16/a, m. 20.

ilki; bölge valiliğine bağlı illerden, birden fazla ilde aynı gün içinde toplantı veya gösteri yürüyüşü yapılması için bildirim verilmesidir. Bu şartla beraber, valilik tarafından toplantı veya gösteri yürüyüşünün güvenliğinin sağlanması için bölge valiliğinden destek istenmesi ve bölge valisinin bu taleplerin karşılanamayacağı kanaatine varması gerekmektedir. İçişleri Bakanlığının erteleme yetkisi ise benzer şartlarda ortaya çıkar. İlk şart, birden fazla bölge valiliğine bağlı ilde aynı günde toplantı veya gösteri yapılması için bildirim verilmesidir. İkinci şart ise, bölge valiliğince İçişleri Bakanlığından güvenliğinin sağlanması amacıyla destek istenmesi ve bakanlığın ise bu taleplerin karşılanamayacağı kanaatine varmasıdır³⁰⁰. İdareye verilen tüm bu erteleme yetkileri 10 günü aşmamak üzere ve yalnızca bir kereye mahsus olarak kullanılabilir. Güvenlik sebebiyle idareye tanınan erteleme yetkisinin, 10 günü aşmamak üzere ve bir kereye mahsus kullanılabilmesi biçiminde düzenlemesi sebebiyle bu yetkinin sınırsız olduğu söylenemez. Ancak bu düzenlemenin özgürlükçü olduğu da söylenemez. AYM'nin kararında da değinildiği üzere erteleme süresine ilişkin düzenleme, idarenin olanakları ve günümüz şartları da göz önüne alındığında gerekenden fazla bir süredir. Bunun yanı sıra ilgili maddelerde aranan “güvenliğin sağlanamaması kanaati” somut değil, yoruma açık bir husustur. AYM'nin, temel hakların sınırlandırılmasına ilişkin düzenlemelerin kişisel anlayış ve takdire olanak vermeyecek açıklık ve kesinlikte somut olarak belirtilmesi gerektiği görüşüne³⁰¹ uymayan bu madde, keyfi uygulamalara ortam hazırlamaktadır.

Toplanmalar, güvenlik sebepleri dışında da idarece ertelenebilmektedir. Güvenlik nedeniyle erteleme yapılabilmesine ilişkin düzenlemeye göre çok daha geniş esaslara dayanan 17'nci maddeye uyarınca, bazı şartların varlığı halinde idare, toplanmayı erteleme ve hatta yasaklama yetkisine sahiptir. Yetki sahipleri olan vali, bölge valiliği ve İçişleri Bakanlığına bu maddede kaymakam da eklenmiştir. Buna göre, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla belirli bir toplantı veya gösteri yürüyüşü ertelenebilir.

³⁰⁰ 2911 S. TGYK m. 16/b, m. 20.

³⁰¹ AYM E. 1976/27. K. 1976/51 K.T. 18-22.11.1976 RG 16.05.1977-15939.

Bunlara ek olarak, suç işleneceğine dair açık ve yakın bir tehlikenin mevcut olması halinde yasaklama kararı da gündeme gelebilir. Maddede aranan şartlar, anayasada öngörülen sınırlamaya ilişkin şartlarla paralellik göstermektedir. Ancak “suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike” hususu yoruma açık ve soyut bir kavramdır. Bu sebeple de bu ifade, uygulamada keyfiyet bakımından tehlike arz etmektedir. Üstelik bu maddeye göre erteleme süresi 30 günü bulabilecektir. Yine belirtmek gerekir ki, maddenin ilk düzenlemesi, iki aylık bir süre öngörmekteydi. Bu süre, Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde yapılan düzenlemeler kapsamında yapılan iki değişiklikle son halini almıştır³⁰².

Yetkili makamlarca alınan erteleme veya yasaklamaların gerekçeli kararı, toplantı veya gösteri yürüyüşünün başlama saatinden en az 24 saat önce yazılı olarak düzenleme kurulu başkanına veya başkanın bulunamadığı takdirde üyelerden birine tebliğ edilir. Bu bağlamda söz konusu düzenlemenin, toplanma özgürlüğüne ilişkin kararların toplanmadan önce ilgililere bildirilmesi şartını arayan AİHM içtihadı ile uyumlu bir düzenleme olduğu söylenmelidir. Tebliğ zorunluluğu bulunmayan haller ise yönetmelikte belirtilmiştir³⁰³. Söz konusu yönetmelik, kanunun ilk metninde erteleme yetkisine ilişkin olarak öngörülen iki aylık süreye göre düzenlenmişti ve bu bakımdan 2911 sayılı kanunla çelişmekteydi. 2015 Yılında yapılan değişikliklerle birlikte yönetmelik ve

³⁰² Avrupa Birliği 2. ve 7. Uyum Paketleri.

³⁰³ Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik Madde 23:

Vali veya kaymakam;

a) Milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla,

b) Olağanüstü hal, sıkıyönetim, seferberlik veya savaş ilanı halinde,

c) Düzenlenen toplantıya ait yasaklama ve erteleme kararının düzenleme kurulu başkanlığına tebliği imkanı bulunmaması halinde,

d) Düzenleme kurulu başkan ve üyelerinin tamamının veya başkan dahil en az yedisinin toplantı yerinde hazır bulunmadıklarının tespiti veya toplantı yerine gelmeyeceklerinin kesin olarak anlaşılması durumunda,

Gerektiğinde, alındı belgesi verilmiş olsa dahi, toplantı başlama saatinden geriye doğru 24 saatlik zaman içerisinde, tebligat şartı aranmaksızın, (Değişik:RG-5/8/2015-29436) belirli bir toplantıyı bir ayı aşmamak üzere erteleyebilir veya suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması halinde yasaklayabilir.

kanunun bu husus bağlamında uyumlu olması sağlanmıştır³⁰⁴.

Erteleme ve yasaklama konusunda idareye en geniş yetkileri tanıyan 19'uncu madde; bir il veya ilçedeki tüm toplanmaların ertelenebileceği ve yasaklanabileceğini düzenlenmektedir. Bu maddeyle bölge valilerine, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla bütün toplantıları bir ay süreyle erteleme yetkisi tanınmaktadır. Valiler ise yine aynı sebeplere dayanarak ve suç işleneceğine dair açık ve yakın bir tehlike olması halinde bütün toplantıları bir ayı geçmemek üzere yasaklayabilir. Yine erteleme veya yasaklama yetkisini kullanan makam tarafından gerekçeli karar tebliğ edilmesi öngörülmektedir.

Yoruma açık ve soyut kavramlarla idareye tanınan bu çok geniş erteleme ve yasaklama yetkileri, toplanma özgürlüğü bakımından karamsar bir tabloya sebep olmakta ve özgürlüğün kullanımını bloke etmektedir. Bu geniş yetkiler aynı zamanda özgürlüğün, hak öznelerinin istediği zamanda ve beklenen etkiyi gösterecek şekilde kullanılamamasının önündeki en büyük sorundur. Kanunda öngörülen sürenin uzunluğu kadar, idarenin bu yetkisini kullanma biçimi de oldukça önemlidir. Kanunda öngörülen sürenin sonuna kadar kullanılması gerekmesse dahi, uygulamada yalnızca birkaç günlük ertelemeyle yapılması sağlanabilecek toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yasal sürenin sonuna kadar ertelenmesi yoluna gidildiği çok sık görülmektedir³⁰⁵. Erteleme sürelerinde yapılan değişiklikler olumlu gibi görünse de; toplanma özgürlüğünün kullanımına ilişkin belirtilen sakıncaları ortadan kaldırmamaktadır. Bunun yanı sıra, yetkinin keyfi olarak kullanıldığının göstergesi olarak erteleme veya yasaklama kararlarında çoğunlukla gerekçe dahi gösterilmemektedir³⁰⁶. Olağan dönemlerde bütün toplantıların ertelenmesi kararının, hakkın özüne dokunduğu gerekçesiyle AYM'ye taşınması mümkündür. Bununla birlikte; belirli toplantıların

³⁰⁴ Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Yönelik Yönetmelik RG. 05.08.2015-29436, m. 10.

³⁰⁵ İşgören, a.g.e., s. 123-124.

³⁰⁶ Tanör, Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, s. 109.

ertelenmesine ilişkin tıpkı CMK’da koruma tedbirleri için öngörüldüğü gibi hakim kararı alınması yönünde öneriler de bulunmaktadır³⁰⁷. Bu öneri, idarenin keyfi uygulamasını önleyebilecek nitelikte olması sebebiyle oldukça mantıklıdır.

bb. Yer Seçimi

Yürütme organına toplanma özgürlüğünün kullanılmasından önce tanınan bir diğer yetki ise toplantı veya gösteri yürüyüşünün yapılacağı yerin seçimine ilişkindir. Toplanma özgürlüğü bakımından yer unsurunun önemi büyüktür, çünkü bazı toplantı ve gösteri yürüyüşleri ancak yapılan o yerde bir anlam ifade eder. AİHM, toplanmaların yapıldığı yerin bazen özel önem arz edebileceğini ve bunun göz önüne alınması gerektiğini de kararlarında belirtmiştir³⁰⁸. 2911 Sayılı kanunun 6’ncı maddesine göre belirtilen koşullara uyulduğu takdirde, tüm il ve ilçe sınırları içinde her yerde toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılabileceği belirtilmiştir. Toplantı ve gösteri yürüyüşünün yer ve güzergahı, kamu düzeni ile genel asayiş bozmayacak, vatandaşların günlük yaşamını zorlaştırmayacak şekilde ve kanun tarafından yasaklanan yerlere³⁰⁹ riayet edilmesi kaydıyla mahallin en büyük mülki amiri tarafından belirlenir. Mahallin mülki amiri, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin güzergahlarını belirlerken TBMM’de grubu bulunan siyasi partilerin il ve ilçe temsilcileri ile ilgili ilçe ve il belediye başkanlarının, en fazla üyeye sahip üç sendikanın ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının il ve ilçe temsilcilerinin görüşlerini alır. Belirlenen yerler gazeteler ve internet aracılığıyla duyurulur. Maddenin ilk metninde mülki amir tarafından güzergah belirlenirken herhangi bir görüş alınmamaktaydı³¹⁰. Yapılan bu düzenlemeyle mahalli amirin keyfiyetinin bir nebze de olsa önlenilebileceği ve ilgili kişilerden görüş alınarak en doğru yerin seçilebileceği umulsa da; söz konusu görüşlerin bağlayıcı nitelikte olmaması sebebiyle yeni uygulamanın

³⁰⁷ Ülgen, a.g.e., s. 106.

³⁰⁸ AİHM, *DISK and KESK v. Turkey*, Appl. No. 38676/08, 27.10.2012, para. 31.

³⁰⁹ Yasaklanan yerler için bkz: Yasama Organı Kaynaklı Müdahaleler, s. 71.

³¹⁰ İlgili değişiklik: 02.03.2014 Tarihli 6529 S. Temel hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun m. 5.

etkinliğinden bahsetmek pek de mümkün değildir³¹¹. Zorunlu olan tek şey, ilgili kişi ve kuruluşlardan görüş alınmasıdır. Güzergahlar belirlendikten sonra değiştirilmesi yine aynı koşullara bağlı olarak mümkündür. AİHM'ye göre, yer konusunda idari makamlarca verilecek kararın hak öznelerinin tüm taleplerini karşılaması beklenmese de, barışçıl toplanma özgürlüğüne gizli bir blokaj oluşturmaması gerekmektedir³¹². Çünkü istenilen yerde yapılamadığı takdirde anlamını ve etkililiğini yitirebilecek toplantı ve gösteri yürüyüşleri olabilir. Böyle bir durumda, söz konusu özgürlüğün etkili bir biçimde kullanıldığından bahsedilemez. 1 Mayıs 2014 Emek ve Dayanışma Günü kapsamında Taksim'de yapılmak istenen kutlamanın yasaklanmasına ilişkin, AİHM tarafından verilen DİSK ve KESK kararına da atıf yapılarak, AYM'ye taşınan dava³¹³ başvuru yollarının tüketilmediği gerekçesiyle kabul edilemez bulunmuştur. AYM bu kararında, valilik tarafından belirlenen yerlere ilişkin yapılan işlem için, AYM'den önce idari makamlara başvurulması gerekliliğini belirtmiştir. Bununla birlikte belirtmek gerekir ki Danıştay, yer bakımından sınırlandırmaya ilişkin hükümleri dar yorumlayarak bu konuda maalesef şekilci bir yaklaşım sergilemektedir³¹⁴.

³¹¹ Yusuf Çözeli, Türkiye'de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü, Adalet Yayınevi, Ankara 2016, s. 121.

³¹² AİHM, *Çelebi and Others v. Turkey*, Appl. No. 37273/10, 38958/10, 38963/10, 38968/10, 38973/10, 38980/10, 38991/10, 38997/10, 39004/10, 39030/10, 39032/10, 39034/10, 39037/10, 39038/10, 39042/10, 39049/10, 39052/10, 45052/10, 24.05.2016, para. 109, AİHM, *Oya Ataman v. Turkey*, Appl. No. 74552/01, 05.12.2006, para. 38.

³¹³ AYM, Sedat Vural Başvurusu, B. No: 2014/5559, 25.04.2015.

³¹⁴ Danıştay 10. Dairesi, E. 1990/2741, E. 1992/3233 aktaran Şirin, 30 Soruda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, s. 66.

bb. Dağıtma

Toplanma özgürlüğü konusunda idarenin sahip olduğu yetkilerden biri de toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin dağıtılmasıdır. Tıpkı erteleme hususunda olduğu gibi, öncelik özgürlüğün kullanımını sağlamak olmalıdır. Toplanma özgürlüğünü kullananlara yapılan müdahaleler, o anda hak öznesi olmasalar bile daha sonra kullanmayı düşünen kişiler bakımından da caydırıcı nitelik taşıyabilir. Belirtmek gerekir ki; toplanma özgürlüğüne müdahale edilebilmesi için kanunda sayılan meşru nedenlerin bulunması, idareye veya kolluk kuvvetlerine müdahale sırasında her türlü eylemi gerçekleştirme yetkisi vermez³¹⁵. Devletin pozitif yükümlülüğü gereğince, müdahalenin zorunlu olduğu hallerde bile ölçülülük ilkesinin gerekleri unutulmamalıdır.

2911 Sayılı kanunda, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin dağıtılması “kanuna uygun şekilde başlayıp kanuna aykırı hale gelen” ve “baştan itibaren kanuna aykırı olan” toplantı ve gösteri yürüyüşleri olarak iki ayrı biçimde düzenlemiştir³¹⁶. Bu hallerde idarenin söz konusu toplantı ve gösteri yürüyüşlerine müdahale yetkisi ortaya çıkar. Kanuna aykırı olarak nitelendirilen toplantı ve gösteri yürüyüşleri, 2911 sayılı kanunun 23’üncü maddesinde şöyle sıralanmıştır:

- Kanunda belirtilen şekil ve şartlara uygun biçimde bildirim verilmeden veya toplanma için belirtilen gün ve saatten önce veya sonra,
- Ateşli silahlar veya havai fişek, molotof ve benzeri el yapımı olanlar dahil patlayıcı maddeler veya her türlü kesici, delici aletler veya taş, sopa, demir ve lastik çubuklar, boğma teli veya zincir, demir bilye ve sapan gibi bereleyici ve boğucu araçlar veya yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı eczalar veya diğer her türlü zehirler veya her türlü sis, gaz ve benzeri maddeler ile kanun dışı örgüt ve topluluklara ait amblem ve işaret taşınarak veya bu işaret ve amblemleri üzerinde bulunduran üniformayı andırır giysiler giyilerek veya kimliklerini gizlemek amacıyla yüzlerini tamamen veya kısmen bez ve sair unsurlarla örterek toplantı ve gösteri

³¹⁵ Şirin, 30 Soruda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, s. 78.

³¹⁶ 2911 Sayılı Kanun m. 24.

yürüyüşlerine katılma ve kanunların suç saydığı nitelik taşıyan afiş, pankart, döviz, resim, levha, araç ve gereçler taşınarak veya bu nitelikte sloganlar söylenerek veya ses cihazları ile yayınlanarak,

- Kanunda öngörülen zamansal sınırlara uyulmadan,
- Toplantı ve gösteri yürüyüşleri için öngörülen yerlere ilişkin sınır ve yasaklara uyulmadan,
- Kanun kapsamı dışında bırakılan konulara ilişkin toplantıların kendi amaç, kural ve sınırları dışına çıkılarak,
- Kanunların suç saydığı maksatlar için,
- Bildirimde belirtilen amaç dışına çıkılarak,
- Yasaklanmış veya ertelenmiş toplantı ve yürüyüşlerin tespit edilen erteleme veya yasaklama süresi sona ermeden,
- Düzenleme kurulunun görev ve sorumlulukları dahilinde toplantının dağılmasına karar verilmesinden sonra devam eden,
- Yabancıların toplanma özgürlüğüne ilişkin belirlenen sınırlamalara uyulmadan,

Gerçekleştirilen toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanuna aykırı sayılmıştır.

Görüldüğü üzere söz konusu haller oldukça geniş bir biçimde düzenlenmiştir. Bunlardan bazıları ise yoruma açık ve tartışmalıdır. Öncelikle dikkat çeken şudur ki, ilgili maddenin (k) bendinde “*21. madde hükmüne aykırı olarak gerçekleştirilen toplantı ve gösteri yürüyüşleri*” de kanuna aykırı olarak belirtilmiştir. Ancak söz konusu 21’inci madde, 26.03.2002 tarihli 4748 sayılı kanunun 7’nci maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. Aradan geçen 14 yıla ve bu süre zarfında 2911 sayılı kanunda yapılan pek çok ve önemli değişikliğe rağmen, bu bent hala kanunda yer almaktadır. Mülga 21’inci madde ile valilere kendi görevli oldukları ilin tamamında veya bir kısmında düzenlenen tüm toplantı ve gösteri yürüyüşlerini Anayasa ve kanunda belirtilen yasaklama sebeplerine dayanarak üç ayı geçmemek üzere yasaklama yetkisi verilmişti.

Kanunların suç saydığı nitelikte afiş, pankart, döviz, resim, levha, araç ve gereçler veya bu nitelikteki sloganlar, bir toplantı veya gösteri yürüyüşünü kanun dışı hale getirir ve daha önce belirtildiği üzere idarenin müdahale yetkisi doğar. Müdahale için, söz konusu araç gereçlerin veya sloganlarla verilen mesajın şiddete çağrı, tahrik ve teşvik edici ya da silahlı direnişe ve isyana davet şeklinde veya insanda saldırgan duygular oluşturacak şekilde bir nefret yaratarak şiddetin doğmasına uygun bir ortamı kışkırtacak nefret söylemi ile doğrudan veya dolaylı biçimde şiddete yönlendirici olup olmadığı değerlendirilmelidir³¹⁷. Bu değerlendirme yetkisi ise kolluk kuvvetlerine tanınmıştır. Gerek kolluk uygulaması göz önüne alındığında gerekse Türkiye iç hukukunda; şiddeti teşvik etmeyen, şiddete başvurmayan şiddet kullanımını zımnen olsa da desteklemeyen, ırkçı söylemlere yer vermeyen, hakaret ve benzeri içeriği taşımayan siyasi görüş ve düşünce açıklamalarına da sırf şiddet içeren siyasi hedefi ile benzerlikler gösterdiği için müdahale edilmektedir³¹⁸. Ancak 2015 tarihli bir Yargıtay kararında, Kürtçe atılan “Yaşasın önder Apo” sloganının silahlı direnmeye veya isyana teşvik niteliğinde olmadığı ve nefret söylemi olarak nitelendirilemeyeceği belirtilmiştir³¹⁹. Kararın verilmesinde gösterinin bütünü değerlendirilmiş ve barışçıl amaç için yapılan gösterinin şiddete başvurulmadan müdahalesiz dağıldığı da göz önüne alınmıştır. 2015 yılında İstanbul’da düzenlenen LGBTİ Onur Yürüyüşü’nde açılan “Şaban’la Recep’in Aşkına Ramazan Engel Olamaz” pankartı ise *“kamu güvenliği açısından açık, yakın ve ciddi bir tehlikeyi somut olarak ortaya çıkarmadığı, şiddet çağrısı ya da tavsiyesi niteliğinde bir anlatım olmadığı gibi sanıkların yasal çerçevede ifade özgürlüklerini kullandığı, eylem nedeniyle toplum kesimleri arasında oluşmuş ve ortaya çıkan bir infial herhangi bir taşkınlık saptanmamıştır ve kamu barışını bozan herhangi bir somut olgu da meydana gelmemesi”* gerekçesiyle İstanbul 33. Asliye Ceza Mahkemesi tarafından ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmiştir³²⁰. Yalnızca muhalif

³¹⁷ Yargıtay 16. Ceza Dairesi E. 2015/2032 K. 2015/4019 K.T. 04.11.2015.

³¹⁸ Akbulut, a.g.e, s. 386.

³¹⁹ Yargıtay 16. Ceza Dairesi E. 2015/2675 K. 2015/4319 K.T. 24.11.2015.

³²⁰ Şaban ile Recep’in aşkı pankartına beraat gerekçesi: Özgür toplum için hoşgörü gerekli, <http://www.diken.com.tr/saban-ile-recepin-aski-pankartina-beraat-gerekcesi-ozgur-toplum-icin-hosgoru-gerekli/>, E.T: 05.01.2017.

görüşlere sahip veya tüm toplum tarafından benimsenmemiş görüşleri savunan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olması, bir toplantı veya gösteri yürüyüşüne müdahale etme yetkisi tanımamaktadır. Çünkü toplanma özgürlüğü her türlü görüşü korur. Bu bakış açısının kolluk kuvvetlerine benimsetilmesi gerekmektedir.

“Silahsızlık ve saldırısızlık” toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının nesnel ve doğal sınırlarındandır. Bu sebeple anayasada buna ilişkin hüküm bulunmaması, bu tür toplanmaların hukukun koruması altında olmasına sebebiyet vermez³²¹. Silahsızlık ise katılımcıların silah kullanmamalarını ifade eder, çünkü silah şiddetin aracıdır. Silahlı toplanmalar hiçbir hukuk düzeninde koruma altına alınmaz. Kullanılan silahın ruhsatlı olup olmaması ise şiddet içeriğini değiştirmez ve doğal olarak söz konusu toplanmayı hukuka uygun hale getirmez³²². 2911 Sayılı kanunun 23’üncü maddesinin (b) bendi, hangi nesnelerin silah sayılacağını düzenlemiştir³²³. 6638 Sayılı Kanun³²⁴, daha çok bilinen adıyla “*İç Güvenlik Paketi*”, kapsamında silahlara ilişkin düzenlemeye “*havai fişek, molotof ve benzeri el yapımı olanlar dahil*” ibaresi ile “*demir bilye ve sapan*” ibareleri eklenmiştir. Yeterince geniş kapsamlı düzenlenen bu madde, iç güvenlik paketiyle eklenen nesnelerle birlikte daha da geniş kapsamlı hale gelmiştir. Değişiklikle eklenen nesnelerin bazıları, kişilerin günlük hayatta yanlarında bulunduracağı ve suç teşkil etmeyecek nesneler olup bu nesneleri yalnızca “taşımak” yeterli sayılmıştır. Bu husus başta öngörülebilirlik olmak üzere yasallık ilkesine de aykırılık oluşturmaktadır. Bu düzenlemeyle, spontane gelişen toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılan kişilerin o sırada söz konusu nesneleri yanlarında taşımaları yeterlidir. Maddede bahsedilen sopa, demir ve lastik çubuk biçimindeki aletlerin, bir toplantı veya gösteri yürüyüşü esnasında pankart taşıma gibi amaçlarla

³²¹ Tanör-Yüzbaşıoğlu, a.g.e., s. 122.

³²² Anayurt, a.g.e., s. 159.

³²³ İlgili maddeye göre silah sayılan nesneler şunlardır: “*Ateşli silahlar veya havai fişek, molotof ve benzeri el yapımı olanlar dahil patlayıcı maddeler veya her türlü kesici, delici aletler veya taş, sopa, demir ve lastik çubuklar, boğma teli veya zincir, demir bilye ve sapan gibi bereleyici ve boğucu araçlar veya yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı eczalar*”.

³²⁴ Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun No. 6638, K.T. 27.03.2015, RG 04.04.2015-29316 .

taşınması muhtemeldir. Bu bağlamda söz konusu hükümdeki bu değişiklikle, bütün hak öznelere potansiyel olarak mağdur olabilecektir³²⁵.

Yine iç güvenlik paketi kapsamında, 2911 sayılı kanunun toplantıya silahla katılanlar başlıklı 33'üncü maddesi, aynı kanunun 23'üncü maddesiyle paralel olarak değiştirilmiştir³²⁶. AİHM'nin de pek çok kararında belirttiği üzere, Türkiye'ye ilişkin ihlal kararı verilen toplanma özgürlüğü davalarının ortak özelliği, barışçıl toplantılara dahi belirli seviyede hoşgörü gösterilmemesi ile bazı hallerde de göz yaşartıcı gaz da dahil olmak üzere, kolluk görevlileri tarafından sert fiziksel güç kullanılmış olmasıdır³²⁷. Göz yaşartıcı gaz kullanımının yoğunluğa ilişkin endişe, yine Avrupa Konseyi BK raporlarında da yer almıştır³²⁸. Hem 2911 sayılı kanunun 23'üncü ve 33'üncü maddesinde hem de Terörle Mücadele Kanunu'nun (TMK) 7'nci maddesinde yapılan değişikliklerle³²⁹ ayrı ayrı belirtilen "kimliklerini gizlemek amacıyla yüzlerini tamamen veya kısmen bez ve sair unsurlarla örtterek" hususunun bir toplantı veya gösteri yürüyüşünü kanuna aykırı hale getirmesi, yukarıda bahsedilen hususlar ve mevcut uygulama

³²⁵ ANAYASADER ve Türk Ceza Hukuku Derneği, İç Güvenlik Paketi Raporu, 2015, s. 41.

³²⁶ Madde 8 - 2911 sayılı Kanunun 33'üncü maddesinin birinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Toplantı ve gösteri yürüyüşlerine;

a) Ateşli silahlar veya havai fişek, molotof ve benzeri el yapımı olanlar dahil patlayıcı maddeler veya her türlü kesici, delici aletler veya taş, sopa, demir ve lastik çubuklar, boğma teli veya zincir, demir bilye ve sapan gibi bereleyici ve boğucu araçlar veya yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı eczalar veya diğer her türlü zehirler veya her türlü sis, gaz ve benzeri maddeler taşıyarak veya kimliklerini gizlemek amacıyla yüzlerini tamamen veya kısmen bez ve sair unsurlarla örtterek katılanlar iki yıl altı aydan dört yıla kadar,

b) Yasadışı örgüt ve topluluklara ait amblem ve işaret taşıyarak veya bu işaret ve amblemleri üzerinde bulunduran üniformayı andırır giysiler giyerek katılanlar ile kanunların suç saydığı nitelik taşıyan afiş, pankart, döviz, resim, levha, araç ve gereçler taşıyarak veya bu nitelikte sloganlar söyleyerek veya ses cihazları ile yayınlarak katılanlar altı aydan üç yıla kadar, hapis cezası ile cezalandırılırlar."

³²⁷ AİHM, *İzci v. Turkey*, Appl. No. 42606/05, 23.07.2013, para. 95.

³²⁸ Bahsedilen tüm rapor ve kararlara rağmen iç güvenlik paketiyle birlikte halihazırda kullanılmakta olan "boyalı su" ilgili kanunun 4. maddesiyle yasallaştırıldığını ayrıca belirtmek gerekir. İlgili rapor ise "Toplanma Özgürlüğüne Yönelik Müdahaleler Karşısında Türk Hukukunda Mevcut Durum" bölümünde detaylı olarak açıklanacaktır.

³²⁹ 12.04.1991 tarihli 3713 Sayılı Kanunun 7. maddesi iç güvenlik paketinin 10. maddesiyle aşağıdaki gibi değiştirilmiştir:

"Terör örgütünün propagandasına dönüştürülen toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde kimliklerini gizlemek amacıyla yüzünü tamamen veya kısmen kapatanlar üç yıldan beş yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır. Bu suçu işleyenlerin cebir ve şiddete başvurmaları ya da her türlü silah, molotof ve benzeri patlayıcı, yakıcı ya da yaralayıcı maddeler bulundurmaları veya kullanmaları halinde verilecek cezanın alt sınırı dört yıldan az olamaz."

göz önüne alınarak düşünüldüğünde oldukça tehlikelidir. Yüzün kapatılması yalnızca kimlik gizleme amacıyla olmayabilir, aynı zamanda göz yaşartıcı gazdan korunma amacı da taşıyabilir³³⁰. Bu düzenleme uygulama açısından oldukça sorunlu bir düzenlemedir.

Bir toplantı veya gösteri yürüyüşünün dağıtılmasına karar verecek diğer organ ise düzenleme kuruludur. Düzenleme kurulunun görevleri kapsamında halkı suç işlemeye özendirici konuşmaları önlemek de dahil olmak üzere; kanunda toplantı ve gösteri yürüyüşünü kanundışı hale getiren davranış ve hareketlerde bulunan kişilerin varlığından güvenlik güçlerini haberdar etmek ve yakalanmalarını sağlamak da mevcuttur³³¹. Kanuna uygun olarak başlayan daha

³³⁰ Yüzün kapatılması hususu ayrıca Terörle Mücadele Kanunu kapsamında suç sayılmaktadır.

³³¹ Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik

Madde 9 - Düzenleme kurulunun görevleri şunlardır :

- a) Toplantının ve gösteri yürüyüşünün bildirimde belirtilen yer, gün ve saatte yapılmasını ve bitirilmesini sağlamak,
- b) Toplantının ve gösteri yürüyüşünün bildirimde belirtilen amacına uygun yapılmasını ve amacından saptmasını önleyici tedbirler almak,
- c) Toplantı ve gösteri yürüyüşünün sükûn içinde, çevreyi ve katılmayanları rahatsız etmeyecek şekilde geçmesini sağlamak,
- d) Toplantı ve gösteri yürüyüşünün yapılmasına engel olanlarla, devamına imkân vermeyecek tertiplere girişenleri, toplantıyı amacından saptırmak isteyenleri, güvenlik kuvvetlerine bildirmek,
- e) (Değişik:RG-5/8/2015-29436) Ateşli silahlar veya havai fişek, molotof ve benzeri el yapımı olanlar dahil patlayıcı maddeler veya her türlü kesici, delici aletler veya taş, sopa, demir ve lastik çubuklar, boğma teli veya zinciri, demir bilye ve sapan gibi bereleyici ve boğucu araçlar veya yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı eczalar veya diğer her türlü zehirler veya her türlü sis, gaz ve benzeri maddeleri toplantı yerine sokmak isteyen kişileri önlemek, bu gibilerin varlığından güvenlik kuvvetlerini haberdar etmek, yakalanmalarına yardımcı olmak,
- f) (Değişik:RG-5/8/2015-29436) Yasadışı örgüt ve topluluklara ait amblem ve işaret taşıyarak veya bu işaret ve amblemleri üzerinde bulunduran üniformayı andırır giysiler giyilerek veya kimliklerini gizlemek amacıyla yüzlerini tamamen veya kısmen bez vesair unsurlarla örterek toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılan ve kanunların suç saydığı nitelik taşıyan afiş, pankart, döviz, resim, levha, araç ve gereçler taşıyarak veya bu nitelikte sloganlar söyleyerek veya ses cihazları ile yayınlarak, toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılmak isteyen kişileri önlemek amacıyla, bu gibilerin varlığından güvenlik kuvvetlerini haberdar etmek, yakalanmalarına yardımcı olmak,
- g) (Değişik:RG-5/8/2015-29436) Halkı suç işlemeye özendirici konuşmaları önlemek,
- h) Toplantının ve gösteri yürüyüşünün amacı dışında veya kanunun suç saydığı sloganların söylenmesini veya ses yayın cihazları ile yayımını önleyici tedbirler almak, bu gibi davranışları güvenlik kuvvetlerine haber vermek ve faillerini yakalatmak,
- i) Toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılacakların toplantı yerine gelişlerinde, gerekiyorsa, kimliklerinin tespiti ve benzeri faaliyetlerde güvenlik kuvvetlerine yardımcı olmak,
- j) (Değişik:RG-5/8/2015-29436) Toplantının ve gösteri yürüyüşünün kanunlara uygun yürütülmesi amacı ile yetkili kolluk amirince istenen hususları yerine getirmek ve çalışmalarına yardımcı olmak.

sonra kanuna aykırı sayılan hususların biri veya birkaçının ortaya çıkmasıyla kanuna aykırı hale gelen toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde, düzenleme kurulu veya kurul başkanı toplantı ve gösteri yürüyüşünün sona erdiğini topluluğa ilan edip durumu hemen kolluk amirine bildirir³³². Düzenleme kurulu veya kurul başkanı bu görevi yerine getirmezse, durum yetkili kolluk amirince mahallin en büyük mülki amirine bildirilir ve mülki amir toplantı veya gösteri yürüyüşünün sona erdirilip erdirilmeyeceğine ilişkin karar alır. Bu kararı yazılı veya acele durumlarda sonradan yazı ile teyit edilmesi şartıyla sözlü olarak verip güvenlik amirlerini görevlendirir ve olay yerine gönderir. Görevlendirilen tek bir amir olabileceği gibi, birden fazla kişinin de görevlendirilmesi mümkündür. Görevlendirilen amir, topluluğa kanuna uyarak dağılmalarını ve topluluğun dağılmaması halinde zor kullanılacağını ihtar eder. Topluluk dağılmazsa zor kullanılarak dağıtılır. Kanunda ihtarın nasıl yapılacağına ilişkin bir açıklık bulunmamaktadır. 171 Sayılı kanunda ise bu ihtarın topluluğun duyabileceği vasıtalarla yapılacağı ifadesi bulunmaktaydı³³³. Yargıtay tarafından verilen bir kararda ise, barışçıl biçimde devam eden bir gösterinin dağılması için megafon kullanılmadan yapılan ihtarın tüm katılımcılar tarafından duyulmaması ve dolayısıyla topluluğun dağılmaması sebebiyle açılan kovuşturma sonucu aldıkları mahkumiyet kararı bozulmuştur³³⁴.

Toplanmanın dağılması için hak öznelerine makul bir süre tanınması gerektiği unutulmamalıdır. Bu noktada temel görev, toplantı veya gösteri yürüyüşünü dağıtma kararı almış kolluk kuvvetlerine düşmektedir. Grubun dağılması için aceleci davranılmamalı ve hak öznelerine ihtara uyması için yeterli süre verilmelidir. Ancak uygulamada makul sürenin tanınmadığına dair pek çok örnek vardır³³⁵. Türkiye'ye ilişkin AİHM önüne gelen pek çok davada, toplanmanın başlamasıyla göstericilerin karakola götürülmeleri arasında çok kısa

³³² 2911 Sayılı Kanun m. 23 (j) bendinde düzenleme kurulu tarafından toplantının dağılmasına karar verilmesine rağmen devam eden toplantılar kanuna aykırı sayılmaktadır. Bu görev, kanunun ilk halinde hükümet komiserine verilmiştir. Hükümet komiseri ise 2014 değişiklikleriyle kaldırılmıştır.

³³³ 171 Sayılı Kanun m. 14.

³³⁴ Yargıtay 8. Ceza Dairesi, E. 2000/5246, K. 2000/10192, K.T. 01.06.2000.

³³⁵ AİHM, *Aytaş and others v. Turkey*, Appl. No. 6758/05, 08.12.2009.

süre bulunmakta olduğu tespit edilmiş ve kolluk kuvvetlerinin bu aceleci tavırlarına anlam verilemediği vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra, Yargıtay da makul süre tanınmadan dağıtılan toplantıdaki göstericiler hakkında verilen mahkumiyet kararlarını bozmaktadır³³⁶. Yine kolluk kuvvetlerince verilecek dağılma kararının, barışçıl biçimde devam eden bir toplanmada hak öznelerinin kendilerini ifade edecek zamanı tanıyacak nitelikte olmasına dikkat edilmelidir. Bildirim yapılmaması ile yer ve zaman bakımından mevzuatta öngörülen sınırlamalara uyulmamasının, bir toplantı veya gösteri yürüyüşüne tek başına müdahale sebebi oluşturmayacağı unutulmamalıdır³³⁷. Önemli olan, söz konusu toplanmanın barışçıl bir biçimde devam etmesidir. İhtarın ardından topluluğun dağılmaması halinde, kolluk kuvvetlerine zor kullanma yetkisi tanınmıştır. İhtara ve zor kullanmaya rağmen kolluk görevlilerine karşı cebir veya tehdit kullanılarak direnilmesi ya da cebir veya tehdit kullanılmaksızın pasif direniş gösterilmesi Türk Ceza Kanunu (TCK) kapsamında suç olarak tanımlanmaktadır. Ancak Yargıtay mahkumiyet kararı verilebilmesi için belirtilen direnişe ilişkin somut deliller aramaktadır³³⁸.

İhtara gerek olmaksızın zor kullanılacak haller de ilgili maddede belirtilmiştir. Buna göre, daha sonradan kanuna aykırı hale gelen toplantı veya gösteri yürüyüşlerinde, güvenlik kuvvetlerine karşı fiili saldırı veya mukavemet veyahut korudukları yerlere ve kişilere karşı fiili saldırı hali mevcutsa doğrudan zor kullanılır. Bununla birlikte, özgürlüğünü barışçıl şekilde kullananların haklarını korumak ve kötü niyetli kişilerin veya provokatörlerin toplantı ve gösteri yürüyüşlerini sabote etmesini önlemek amacıyla bu kişilerin güvenlik güçlerince uzaklaştırılması öngörülmüştür. Bu kişilerin toplantıyı dağıtmayı gerektirecek nicelikte olmaması gerekmektedir, aksi takdirde yukarda belirtildiği üzere dağıtmaya ilişkin hükümler uygulanacaktır. Barışçıl biçimde toplanma özgürlüğünü kullananlar ile kaos ve düzensizliğe sebep olanlar arasındaki fark

³³⁶ Yargıtay 8. Ceza Dairesi E. 2002/1143 K. 2002/6000 K.T 09.05.2002

³³⁷ AİHM, *Cisse v. France*, Appl. No. 51346/99, 09.04.2002, para. 50-52, AİHM, *Oya Ataman v. Turkey*, Appl. No. 74552/01, 05.12.2006, para. 39.

³³⁸ Yargıtay 16. Ceza Dairesi, E. 2015/4910 K. 2015/3886 K.T. 11.11.2015.

kuşkusuzdur³³⁹. Bu hüküm devletin pozitif yükümlülüğü gereğince, barışçıl şekilde toplanma özgürlüğünü kullananları korumak için içeriden veya dışardan gelebilecek saldırı ve tehditlerin önlenmesi amacını taşır. Söz konusu madde AİHM içtihatlarıyla da uyumludur³⁴⁰, şiddet konusu incelenirken toplantı veya gösteri yürüyüşü bir bütün olarak değerlendirilmekte ve her şiddet eylemi bütüne müdahale nedeni olarak görülmemektedir. Aksi takdirde AİHM söz konusu müdahaleyi hakkın kullanılmasının engeli olarak görmektedir³⁴¹.

Yukarıda açıklandığı üzere 2911 sayılı kanuna göre, kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşleri kolluk kuvvetlerince dağıtılabilecek ve *gerekirse* yine kolluk kuvvetleri tarafından zor kullanılabilecektir. Kolluk kuvvetlerinin zor kullanmasına ilişkin tanımlamalar ve sınırlar Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu (PVSK) madde 16'da düzenlenmiştir. Buna göre, kolluk kuvvetleri görevleri esnasında direnişle karşılaşması durumunda, bu direnişi kırmak amacıyla ve kırarak ölçüde zor kullanmaya ve belirli şartlarda göz yaşartıcı gaz ve silah kullanmaya bile yetkilidir³⁴². Zor kullanma, direnmenin mahiyetine ve derecesine göre ve ancak direnenlerin direnme gücünü kırarak ölçüde olmalıdır. Durumun gerektirdiği ölçüde zor kullanma boyutuna kolluk kendisi karar verecektir, ancak zor kullanma, ölçülülük ilkesine uyumlu olarak en azdan başlayarak gerektiği takdirde şiddetini arttırılabilecektir. Bununla birlikte kolluk kuvvetlerince, kanunda öngörülenler dışında araç kullanımı ihlale neden olur. Esas olan güç kullanımının kademeli olarak arttırılması ve orantılılıktır. Bu yetkilerin yersiz kullanımının toplanma özgürlüğünü etkileyeceği açıktır³⁴³.

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin dağıtılmasında sıkça başvuru biber gazı kullanımı aslen hukuka aykırı değildir. Fakat biber gazının bir müdahale

³³⁹ Atalay, a.g.e, s. 133.

³⁴⁰ Alastair Mowbray, The Development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights, Hart Publishing, Oxford 2004, ss.197-198.

³⁴¹ Akbulut, a.g.e., s. 391.

³⁴² PVSK m. 16 (b) bendine göre maddi güç “polislin direnen kişilere karşı veya eşya üzerinde bedenî kuvvetin dışında kullandığı kelepçe, cop, basınçlı ve/veya boyalı su, göz yaşartıcı gazlar veya tozlar, fizikî engeller, polis köpekleri ve atları ile sair hizmet araçları” olarak tanımlanmıştır.

³⁴³ AYM E. 1985/8, K. 1986/27, K.T. 26.11.1986.

aracı olarak kullanılmasına ilişkin uluslararası hukukta ağır koşullar öngörülmüştür. AİHM'ye göre, Emniyet Genel Müdürlüğü 19 nolu genelgesi ve 12/2008 tarihli Göz Yaşartıcı Gaz Silahları ve Mühimmatları Kullanım Talimatı yeterli bir güvence değildir³⁴⁴. Öncelikle, biber gazı durumun kesinlikle zorunlu kıldığı hallerde kullanılabilecektir. Konuya ilişkin AİHM kararlarının ortak noktası, biber gazının kullanımında gereklilik ve orantılılık kriterlerine uyulmamasının belirli bir şiddet düzeyinin üzerinde olması durumunda ve kişiler üzerindeki etkisinin tıbbi raporlarla kanıtlanması halinde, AİHS'nin 3'üncü maddesinde belirtilen insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele yasağı ihlaliyle sonuçlanmasıdır³⁴⁵. Kolluk görevlileri biber gazı kullanımında üçüncü kişilerin etkilenmemeleri veya en az düzeyde etkilenmeleri için tedbir almakla yükümlüdür ve hatta tıbbi müdahalenin gerekliliği halleri düşünülerek toplantı ve gösteri yürüyüşünün yapıldığı yerde sağlık görevlileri bulundurulmalıdır³⁴⁶. Örneğin, hastane bahçesine atılan göz yaşartıcı gazın göstericiler ile sadece hastanenin bahçesinde bulunan diğer insanlar arasında ayırım yapmaksızın kullanılması, AİHM tarafından endişe verici bulunmuştur³⁴⁷. Buna ek olarak, etkisizleştirilerek denetim altına alınmış kişiye karşı biber gazı kullanımı hiçbir surette haklılaştırılmaz³⁴⁸.

İç güvenlik paketiyle kolluk kuvvetlerinin silah kullanımı, “boyalı su” kullanımının da yasallaştırılmasıyla biraz daha genişletilmiştir. Benzer düzenleme TMK'da da varlığını sürdürmektedir. Bu şekilde bir düzenlemenin TMK'da var olması başlı başına bir ihlal niteliği taşıırken, PVSK'ya da benzer bir hüküm getirilmesi çok vahim sonuçlar doğurabilir. Silah kullanımının mutlaklaştırıldığına

³⁴⁴ AİHM, *Yaşa and Others v. Turkey*, Appl. No. 44827/08, 16.07.2013, para. 60.

³⁴⁵ H. Burak Gemalmaz, *Gösteri/Eylem Özgürlüğünün Kullanılmasına Biber Gazıyla Müdahale Edilmesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Uygunluğu ve Hekimlerin Rolü*, Toplum ve Hekim, Mayıs – Haziran 2014, C. 29 S. 3, s. 221.

³⁴⁶ İzzet Mert Ertan, *Toplumsal Olaylara Müdahalede Biber Gazı Kullanılmasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Uygunluğu*, MHB Yıl 32 S. 1 2012, s. 68.

³⁴⁷ AİHM, *DİSK and KESK v. Turkey*, Appl. No. 38676/08, 27.11.2012, para 33-34, AİHM, *Çelebi and Others v. Turkey*, Appl. No. 37273/10, 38958/10, 38963/10, 38968/10, 38973/10, 38980/10, 38991/10, 38997/10, 39004/10, 39030/10, 39032/10, 39034/10, 39037/10, 39038/10, 39042/10, 39049/10, 39052/10, 45052/10, 24.05.2016, para. 111.

³⁴⁸ AİHM, *Ali Güneş v. Turkey*, Appl. No. 9829/07, 10.04.2012, para. 39.

ilişkin intiba uyandıran bu düzenleme ile kolluğun keyfiliği ve “kolluk şiddeti” meselesi ileri boyutlara taşınabilecektir³⁴⁹.

Yine iç güvenlik paketiyle kolluk güçlerine zor kullanma yetkisi tanıyan PVSK’nın 16’ncı maddesine eklenen boyalı su kullanımının yasallaştırılması, madde gerekçesinde “*boyalı su uygulamasının toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin dağıtılması için kullanılması, suçluların tespitine ve kalabalıklar dağıtıldıktan sonra yakalama işleminin yapılabilmesine*” yönelik bir düzenleme olarak açıklanmıştır. Söz konusu düzenlemenin böyle bir gerekçeyle yapılmasının, lekelenmeme hakkı ile bağdaştırılabilmesi mümkün değildir³⁵⁰. Kişilerin maddi gerçeklikle bağlantı kurulmaksızın ve bazı hallerde de gerçeğe aykırı olarak salt bu nedenle yakalama işlemine tabi tutulması suçlu sayılmama karinesi bakımından sorunludur³⁵¹.

2911 Sayılı kanunun yapılan son değişikliklerle daha da katı ve kısıtlayıcı bir düzenleme haline geldiğini ve özgürlükten uzaklaştığını görmemek maalesef mümkün değildir.

AIHM’ye göre, kanunda öngörüldüğü şekilde gerçekleştirilmeyen ancak şiddet içermeyen bir toplantı ve gösteri yürüyüşü müdahale gerektirmez. AIHM’ye göre yapılan müdahalenin ihlalle sonuçlanmaması için; kanunda öngörülme, meşru amaç ve demokratik toplumda gereklilik kriterlerine uygun olması gereklidir. Bunların yanı sıra müdahale söz konusu kriterlere uygun olarak, kargaşayı önleme veya başkalarının haklarını koruma amaçlı da olabilir³⁵². Bir toplanmanın yalnızca kanundışı olması, müdahaleye başlı başına bir dayanak oluşturmaz. Bu tür uygulamalar toplanma özgürlüğünün ihlalini oluşturur ve demokrasiye zarar verir³⁵³. Türkiye davalarında da en çok eleştirilen ve ihlal kararı verilmesine sebep olan bu uygulamadır. Bir gösterinin dağıtılmasının tek

³⁴⁹ ANAYASADER ve Türk Ceza Hukuku Derneği, İç Güvenlik Paketi Raporu, 2015, ss. 73-74.

³⁵⁰ İbid s. 70.

³⁵¹ Raporda bu görüş İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi görüşü olarak belirtilmiştir.

³⁵² AIHM, *Stankov and The United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria*, Appl. No. 29221/95, 29225/95, 02.10.2001.

³⁵³ AIHM, *Taranenko v. Russia*, Appl. No. 19554/05, 13.10.2014, para. 67.

başına göstericilerin maruz kaldığı darbelerin şiddetini haklı göstermeye yetmeyeceği de birçok kararda belirtilmektedir³⁵⁴. Göstericilerin barışçıl veya saldırgan tutumları da yine müdahalenin orantılılık değerlendirmesi açısından önem taşımaktadır. AİHM'ye göre, göstericilerin şiddet eylemlerinde bulunmadığı hallerde, kolluk kuvvetleri söz konusu özgürlüğün özüne yönelik sınırlama teşkil edecek fiillere mahal vermemek için kesin bir ölçüde tolerans göstermelidir³⁵⁵. Bu bağlamda örneğin kamuya açık bir alanda yapılan gösterinin trafiğin aksamasına sebep olabileceği kabul edilmiş, ancak barışçıl olan bir gösteriye hoşgörü ile yaklaşılması gerektiği vurgulanmıştır³⁵⁶. Çünkü özgürlüğün temelinde dikkat çekebilmek vardır, dolayısıyla kamu düzeninde yaşanacak aksaklıklar doğaldır.

Bu noktada AYM tarafından benzer bir başvuru hakkında tam tersi yönde verilen bir bireysel başvuru kararından bahsetmek gerekecektir. Söz konusu karara konu olan olayda başvurucuya, Gezi Parkı Olayları sırasında hayatını kaybeden Ali İsmail Korkmaz için yapılan protestoya katıldığı sırada yolun araç trafiğine kapanmasına neden olduğu gerekçesiyle para cezası verilmiştir³⁵⁷. Başvurucu, gösteri yürüyüşü sırasındaki bazı eylemleri sebebiyle aleyhine bu şekilde bir para cezası verilmesinin toplanma özgürlüğüne müdahale anlamına geldiğini ve toplanma özgürlüğünün ihlal edildiğini iddia etmiştir. Ancak AYM'nin söz konusu başvuruyu, müdahalenin “*başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması*” veya “*kamu düzeninin korunması*” gibi sebeplerle meşrulaştırılıp meşrulaştırılmadığına odaklanarak toplanma özgürlüğü kapsamında değerlendirmesi gerekirken; AYM başvuruyu adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirmeyi tercih etmiş ve haliyle kabul edilmezlik kararı

³⁵⁴ AİHM, *Çelebi and Others v. Turkey*, Appl. No. 37273/10, 38958/10, 38963/10, 38968/10, 38973/10, 38980/10, 38991/10, 38997/10, 39004/10, 39030/10, 39032/10, 39034/10, 39037/10, 39038/10, 39042/10, 39049/10, 39052/10, 45052/10, 24.05.2016, para. 77, AİHM, *Özalp Ulusoy v. Turkey*, Appl. No. 9049/06, 04.06.2013, para. 44.

³⁵⁵ AİHM, *Pekaslan v. Turkey*, Appl. No. 4572/06, 5684/06, 20.03.2012, para. 81, AİHM, *Aldemir and Others v. Turkey*, Appl. No. 32124/02, 32126/02, 32129/02, 32132/02, 32133/02, 32137/02, 32138/02, 18.12.2007, para. 46.

³⁵⁶ AİHM, *DİSK and KESK v. Turkey*, Appl. No. 38676/08, 27.11.2012, para. 29.

³⁵⁷ AYM, Rıza Gökçen Erus Başvurusu, B. No: 2014/2040, 24.12.2014.

vermiştir³⁵⁸. AYM başvuruçunun ileri sürdüğü hukuki gerekçelerle sınırlı değildir; ancak bu yetkisini başvuruçuları koruyacak biçimde kullanması gerekmektedir. Bu kararda ise başvuruçuyu korumak yerine toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına ilişkin karar vermekten kaçınmıştır.

dd. Kayıt Alma

2014 yılında yapılan değişikliklerle birlikte kolluk görevlilerine toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin gerçekleştiği esnada kayıt alma yetkisi verilmiştir³⁵⁹. Buna göre katılımcılar ile konuşma yapanların ses ve görüntüleri kolluk kuvvetleri tarafından kaydedilebilir. Söz konusu kayıtlar, yapıldığı belli olacak şekilde gerçekleştirilmeli ve şüpheliler ile delillerinin tespiti dışında başka hiçbir amaçla kullanılmamalıdır. Yapılan bu değişiklikte aslında zaten uygulanmakta olan kayıt işlemi yasal bir dayanak kazanmıştır. Kanunun ilk düzenlemesinde bu yetki hükümet komiserine verilmiş olup hükümet komiseri ifadesinin kanundan kaldırılması üzerine bu yetki kolluk kuvvetlerine devredilmiştir. Ne var ki verilen bu kayıt alma yetkisi, kolluk kuvvetlerinin tavırlarına göre barışçıl bir biçimde özgürlüğünü kullanan hak özneleri üzerinde baskı oluşturacak nitelikte olabilir.

ee. Uzaklaştırma

Yürütmenin bir diğer yetkisi ise kolluk kuvvetlerine tanınan uzaklaştırma yetkisidir. İç güvenlik paketiyle birlikte, PVSK'nın 13'üncü maddesinin (h) bendine *“başkalarının can güvenliğinin tehlikeye düşürenleri, eylemin veya durumun niteliğine göre; koruma altına alır, uzaklaştırır ya da yakalar ve gerekli kanuni işlemleri yapar.”* ifadesi eklenmiştir³⁶⁰. Bu ifade muhakeme hukukunda daha önce yer verilmiş bir kavram değildir ve söz konusu düzenlemeyle uzaklaştırmayı gerektiren hallerin neler olduğu, hangi durumlarda hangi önlemlerin alınması gerektiği anlaşılamamaktadır³⁶¹. Yine kolluk kuvvetlerince kullanılacak bu yetki kapsamında uzaklaştırılan kişinin nereye götürüleceği açık

³⁵⁸ Şirin, Anayasa Mahkemesi'nin Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü Kararlarına Yönelik Eleştirel Bir Değerlendirme, ss. 11-15.

³⁵⁹ 2911 S. TGYK m. 12 f. 2.

³⁶⁰ 6638 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, m. 2.

³⁶¹ ANAYASADER ve Türk Ceza Hukuku Derneği, a.g.e., s. 28.

bir biçimde belirtilmemiş olup sınırları belirsiz bir tedbir olarak düzenlenmiştir. Dolayısıyla yasallık ilkesi bakımından değerlendirildiğinde belirli ve öngörülebilir olduğu söylenemez. Kişinin nereye götürüleceğinin belirsizliği ve bu bağlamda il veya ilçeden de çıkarılma ihtimali de göz önüne alındığında, ilgili düzenleme 1982 Anayasası'nın 23'üncü maddesinde düzenlenen yerleşme ve seyahat özgürlüğüne aykırılık oluşturabilecektir.

Buna ek olarak, kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı bakımından da bir değerlendirme yapılması gerekmektedir. AYM tarafından kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı şöyle tanımlanmıştır: *“Anayasa'nın 19. maddesi kişi özgürlüğünü ve güvenliğini korumaya yönelik hükümleri içermektedir. Madde, sadece keyfi yakalama ve tutuklamaya karşı bir güvenceden ibaret olmayıp, kişiye dilediği gibi karar verip hareket edebilme olanağı sağlayan özgürlükler alanını kapsamakta ve bir kimsenin başkasına zarar vermeden, vücut ve hareket serbestisine sahip olması, dilediği gibi dolaşabilmesi ve yasayla belirlenen ve sınırlanan durumlar dışında hareket ve gidip-gelme özgürlüğünden yoksun bırakılamamasını ifade etmektedir*³⁶².” Bu bağlamda söz konusu düzenleme, yakalama ve tutuklama gibi tedbirlerin de ötesinde bir düzenlemedir. Kişinin özgürlüğünden yoksun bırakıldığı her durumda “yakalama” için öngörülen anayasal ve yasal güvenceler uygulanmalıdır; aksi bir tutum yetki saptırması teşkil edecektir³⁶³. Yakalama tedbiri öngörülmesine rağmen ayrıca uzaklaştırma tedbirinin düzenlenmesi, yakalamaya ilişkin öngörülen şartların oluşmadığı hallerde dahi kolluk tarafından bu yetkinin kullanılabileceği sonucuna ulaşılmasına sebep olmaktadır. Öngörülen bu yeni tedbirin oldukça ucu açık bir biçimde düzenlenmesi sebebiyle kolluk kuvvetlerine denetlenemeyecek bir keyfi hareket edebilme alanı tanınmıştır³⁶⁴.

Yürütme organının toplantı ve gösteri yürüyüşlerine ilişkin yetkileri değerlendirildiğinde, yasama organı tarafından bahsedilen oldukça geniş güvencelere sahip olduğu görülmektedir. Bu noktada hak öznelerinin yararından

³⁶² AYM, E. 2002/82, K. 2002/193, K.T. 26.11.2002.

³⁶³ ANAYASADER ve Türk Ceza Hukuku Derneği, a.g.e., s. 30.

³⁶⁴ Yetki saptırması ve yetkinin kötüye kullanılmasına ilişkin detaylı açıklamalar için bkz. Oya Boyar, Sibel Inceoğlu (Ed.) İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa - Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme, ss. 81-96.

ziyade, devlet erklerinin yararına düzenleme yapıldığı ve bunun sonucu olarak toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkının etkili bir biçimde kullanımının oldukça güçleştirildiği anlaşılmaktadır.

c- Yargı Organı Kaynaklı Müdahaleler

Yargı organı kaynaklı müdahaleler, devlet kaynaklı müdahaleler zincirinin son halkası olup en caydırıcı etkiye sahiptir. Toplanma özgürlüğü bağlamındaki müdahale kavramı, tıpkı ifade özgürlüğünde olduğu gibi sadece hakkın kullanılmasından önceki çeşitli önlemleri değil, hakkın kullanılması sırasında veya kullanıldıktan sonra yapılan işlem ve muameleleri de kapsar³⁶⁵. Bu doğrultuda, barışçıl bir toplanma sonrasında katılımcılara yönelik soruşturma, kovuşturma ve cezalandırma işlemleri de toplanma özgürlüğünün kullanımını sınırlayan müdahaleler olarak değerlendirilebilecektir. Özgürlüğü düzenleyen kanunlarda suç olarak tanımlanan eylemlerin bulunması ve yaptırım öngörülmesi meşru kabul edilebilir; fakat söz konusu yaptırımların hak öznelere eylemleri ile ölçülü olması beklenir. AİHM'ye göre yaptırımların mahiyeti ile ağırlığı da müdahalenin orantınlılığı incelenirken dikkate alınması gereken bir unsurdur³⁶⁶. Bu bağlamda kanun koyucu, hem AİHS hem de anayasada belirtilen meşru amaçları gerçekleştirmek için gerekli görülen tedbirler ile barışçıl toplanma özgürlüğünün kullanılması arasındaki dengeyi sağlamalıdır.

Toplanmanın ardından katılımcıların cezai işlemlere tabi tutulmaları, her somut olay ışığında ayrıca değerlendirilmelidir. Mevzuatta belirtilen şekil şartlarına uygun olarak düzenlenmemiş olsa dahi barışçıl biçimde devam eden bir toplanma sebebiyle cezai yaptırım tehdidi altında bulunmanın, kural olarak meşru amaçları gerçekleştirmek için gerekli görülen önlemler ile barışçıl toplanma özgürlüğü arasındaki dengeyi sağladığından bahsedilemez. Spontane ve benzeri toplanmalar sonrasında katılımcılar hakkında soruşturma yapılması, para cezası

³⁶⁵ AYM, Osman Erbil Başvurusu, B. No: 2013/2394, 25.03.2015, para. 53, AİHM, *Ezelin v. France*, Appl. No. 11800/85, 26.04.1991, para. 39, AİHM, *Gün and Others v. Turkey*, Appl. No. 8029/07, 18.06.2013, para. 77-85, AİHM, *Yılmaz Yıldız and Others v. Turkey*, Appl. No. 4524/06, 14.10.2014, para. 43-48.

³⁶⁶ AİHM, *Gülcü v. Turkey*, Appl. No. 17526/10, 19.01.2016, para. 111.

verilmesi gibi işlemlerin ise ölçülülük ilkesine aykırı olacağını belirtmek gerekir³⁶⁷. AİHM, katılımcıların izinsiz ancak barışçıl bir gösteriye katılmalarından dolayı haklarında dava açılmasını ve ilk derece mahkemesinde verilen mahkumiyet kararını endişe verici bulmuştur³⁶⁸. Buna ek olarak başvuruçuların aldığı beraat kararına rağmen, sadece barışçıl bir gösteriye katılmaları sebebiyle yargılanmaları AİHM tarafından dikkate alınmış ve barışçıl bir gösterinin prensip olarak, cezai yaptırım tehdidinde tabi tutulmaması gerektiği vurgulanmıştır³⁶⁹.

Toplanma özgürlüğüne dair yargı müdahalesinde uluslararası sözleşmeler dikkate alındığında, göze çarpan husus çocukların yargılanmasına ilişkindir. İnsan Hakları Komiseri Raporları'nda Türkiye'ye ilişkin olarak, çoğunluğu Kürt kökenli çocukların gösterilere katılıp kolluk kuvvetlerinde taş atmaları nedeniyle tutuklanıp gözaltına alındıklarına dikkat çekilmiştir³⁷⁰. Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre, *“hiçbir çocuk yasadışı ya da keyfi biçimde özgürlüğünden yoksun bırakılmayacaktır. Bir çocuğun tutuklanıp alıkonulması veya hapsi yasa gereği olacak ve ancak en son başvurulacak bir önlem olarak düşünülüp, uygun olabilecek en kısa süre ile sınırlı tutulacaktır*³⁷¹.” Buna ek olarak çocuklar için *“durumları ile suçları orantılı olacak ve kendi esenliklerine olacak muamele”* edileceği öngörülmüştür³⁷². 2010 yılında TMK hükümlerinin çocuk göstericilere uygulanabilirliğini kısıtlayan pek çok maddede değişiklik yapılmıştır³⁷³. Bu kanunla birlikte tüm çocukların çocuk mahkemelerinde veya çocuk mahkemesi gibi yargılama yapan yetişkin mahkemelerinde yargılanacağı; “propaganda suçunu işleyen” ya da polisin dağılması yönündeki ihtarına direnen çocuk göstericilerin *“bir terör örgütü adına suç işlemekle”*, bu bağlamda *“bir terör örgütüne üye olmakla”* suçlanmayacağını; ağırlaştırılmış ceza verilmeyeceğini

³⁶⁷ Duygun, a.g.e., s. 143.

³⁶⁸ AİHM, *Akgöl and Göl v. Turkey*, Appl. No. 28495/06, 28516/06, 17.05.2011, para. 43.

³⁶⁹ AİHM, *Pekaslan v. Turkey*, Appl. No. 4572/06, 5684/06, 20.03.2012, para. 81.

³⁷⁰ CommDH (2009) 30, para. 35.

³⁷¹ Çocuk Hakları Sözleşmesi m. 37 b. (b).

³⁷² Çocuk Hakları Sözleşmesi m. 40 f. 4.

³⁷³ 6008 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, K.T. 22.07.2010 RG 25.07.2010-27652.

içeren hükümler öngörülmüştür. Bu olumlu gelişmelerle birlikte yine de belirtilmelidir ki, ilgili kanunda çocukların “*terör örgütü propagandası yapma*” ile suçlanıp yargılanmalarını önleyecek herhangi bir hüküm bulunmamaktadır³⁷⁴.

Toplanma özgürlüğü kapsamında yapılan yargı müdahalesine ilişkin bir diğer sorunlu husus ise hükmün açıklanmasının geri bırakılmasıdır. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması, özel şekil şartlarıyla birlikte iki yıl veya daha az hapis cezaları ile adli para cezaları için öngörülen bir yargı kararı olup erteleme bir türüdür³⁷⁵. Bu kararlar suç işlediği kanaatine varılan sanık hakkında bir mahkumiyet hükmü verilmekte; ancak kurulan hükmün hukuki sonuçlarını doğurması öngörülen beş yıllık denetim süresinin sonuna kadar ertelenmektedir³⁷⁶. Beş yıllık denetim süresi içinde başka bir kasti bir suç işlenmesi nedeniyle, geri bırakılan hükmün açıklanması halinde verilecek cezada erteleme ve adli para cezası alternatifleri ortadan kalkmakta ve artık hapis cezası gündeme gelmektedir³⁷⁷. AİHM, sanığın kabulü olmadıkça hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının uygulanamayacağına dikkat çekmiş ve temyiz yolunun kapalı olması gerekçesiyle yapılan başvuruyu açıkça dayanaktan yoksun bularak reddetmiştir³⁷⁸. Barışçıl bir toplanmaya katılma sebebiyle verilen hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararıyla bir katılımcının beş yıl boyunca denetim altında tutulması ölçülülük ilkesiyle bağdaşmaz. Denetim süresi de göz önüne alındığında söz konusu uygulamanın katılımcılar açısından caydırıcı nitelikte olduğu açıktır.

Kanunda öngörülen bazı cezai yaptırımlar gerekçesiyle somut norm denetimi yoluyla AYM’ye başvurulmuştur. 2911 Sayılı Kanun’un görevlerini yerine getirmeyen düzenleme kurulu üyelerine ilişkin hapis cezası öngören

³⁷⁴ İnsan Hakları İzleme Örgütü (*Human Rights Watch*), Protestoyu Terör Suçu Saymak / Türkiye’de Göstericileri Yargılamak ve Hapsetmek için Terörle Mücadele Yasalarının Keyfi Kullanımı, 01.11.2010.

³⁷⁵ 5271 S. CMK m. 231 f. 5.

³⁷⁶ Caner Gürühan, Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılmasına İlişkin Güncel Sorunların Yargıtay Kararları Işığında Değerlendirilmesi, TBB Dergisi 2014, S. 111, s. 142.

³⁷⁷ Emir Kaya, İnsan Hakları Açısından Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması, Ankara Barosu Dergisi, 2013 S. 3, s. 420.

³⁷⁸ AİHM, *Erkuş v. Turkey*, Appl. No. 61196/11, 04.12.2012, para. 21.

28'inci maddesi Anayasa'ya aykırı olduğu gerekçesiyle iptali için Ürgüp Asliye Ceza Mahkemesi tarafından AYM'ye taşınmıştır³⁷⁹. Konu başvuruda “*düzenleme kurulunda yer almış ve toplantı gün ve saatinde toplantı yerinde hazır bulunmuş, ancak düzenleme kurulundan bir tanesinin herhangi bir gerekçeyle gelmemesi nedeniyle, yükümlülüğünü yerine getiren kişilerin de cezalandırılması yoluna gidilmesi temel insan haklarına aykırı olduğu gibi Modern Ceza Hukukuna da aykırıdır.*” gerekçeleri sunulmuş ve cezaların şahsiliği ilkesi vurgulanmıştır. Buna ek olarak konu uygulamanın hakkın kullanımını kısıtladığına değinilmiştir. Konu davada düzenleme kurulundan yalnızca bir kişinin görevini yerine getirmediği, ancak buna rağmen görevini yerine getiren düzenleme kurulu üyelerinin de yargılandığı belirtilmiştir. Fakat AYM tarafından başvuruda vurgulanan hususlara değinilmeyerek, düzenleme kurulunun yedi kişiden oluşma sebebinin kanunda belirtilen görev ve sorumlulukları gereğince yerine getirebilmek olduğu açıklanmış ve konu madde Anayasa ile AIHS'de öngörülen meşru sebeplere uygun bir sınırlama olarak değerlendirilip davanın reddine karar verilmiştir. Konu davaya ilişkin karşı oy görüşlerinde de belirtildiği üzere, düzenleme kurulundan yalnızca bir kişinin bile katılmaması durumunda söz konusu toplantı ve gösteri yürüyüşü kanundışı sayılmaktadır ve cezai yaptırımla karşılaşılması için katılımcılar bakımından iptal etmekten başka bir alternatif yoktur. Böylelikle toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı etkili bir biçimde kullanılamamaktadır. Yaptırımının yalnızca görevini yerine getirmeyen düzenleme kurulu üyesi için öngörüldüğü düşünülürse, bu halde bireylerin toplantı veya gösteri yürüyüşüne katılmaktan vazgeçme hakkı da ortadan kalkmaktadır. Üstelik bu hakkın ortadan kalkma sebebi bir yaptırım tehdididir. Bu sebeplerden ötürü ilgili maddedeki belirsizliğin giderilmesi gereklidir. Buna ek olarak öngörülen cezai yaptırım ise hapis cezasıdır; dolayısıyla cezaya konu eylemin toplantıya katılmamak olduğu göz önüne alındığında yaptırımın ölçülü olduğundan bahsedilemez.

Kanundışı addedilen toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılanların yargılanması, Türkiye'de sistematik bir uygulama olup misilleme olarak

³⁷⁹ AYM E. 2004/90 K. 2008/78 K.T. 11.03.2008 RG 05.07.2008-26927.

değerlendirilebilecek niteliktedir. Özellikle 2013 yılında tüm Türkiye’de etkileri hissedilen Gezi Parkı Olayları’na ilişkin gösterilerin katılımcılarına ilişkin pek çok dava açılmış olup birçok davada beraat kararı verilse de yüksek sayıda mahkumiyet kararı da verilmiştir³⁸⁰. Delil gösterilmeden savcılar tarafından hazırlanan toplu iddianameler ile göz yaşartıcı gazdan korunma amaçlı kullanılan nesnelerin ve katılımcıların sosyal medya hesaplarındaki paylaşımların³⁸¹ dahi soruşturmalarda ve davalarda delil olarak gösterilmesi uygulamada göze çarpmaktadır. Söz konusu uygulamalar göz önüne alındığında, devlet otoritesi tarafından kanundışı olarak nitelendirilen toplantı ve gösteri yürüyüşleri katılımcılarını potansiyel suçlu olarak düşünen ve ona göre müdahale eden genel bir kültür dikkat çekmektedir³⁸².

³⁸⁰ Uluslararası Af Örgütü Raporu 2015/16, s. 34, <http://amnesty.org.tr/uploads/Docs/yillik-rapor-turkce320.pdf>, E.T: 25.12.2016, Uluslararası Af Örgütü Raporu 2014/15, s. 31. <http://amnesty.org.tr/uploads/Docs/yillik-rapor-2014-turkce23.pdf> E.T: 25.12.2016. İlgili raporlara göre Gezi Parkı ve Taksim Meydanı’nın yeniden imarına karşı çıkmak üzere kurulan ve 100’den fazla örgütü kapsayan Taksim Dayanışması için aralarında “suç örgütü kurmakla” yargılanan beş kişinin de olduğu üyeler beraat etti. Birçok dava beraatla sonuçlandı, ancak İstanbul’da, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu kapsamında çeşitli suçlarla 255 kişinin yargılandığı bir davada 244 kişi suçlu bulundu. İki doktor, bir camide yaralı göstericilere acil tedavi uyguladıktan sonra “ibadethaneyi kirletmekten” suçlu bulundu. İzmir’de Gezi parkı protestolarına katıldığı için 94 kişi aleyhine 2015 yılının Eylül ayında yeni bir dava açıldı.

³⁸¹ Gözaltı sayısı 29 oldu; işte gözaltına neden olan tweetler, 05.06.2013, <http://t24.com.tr/haber/gozalti-sayisi-29-oldu-iste-gozaltina-neden-olan-tweetler,231367>, E.T: 27.12.2016. Söz konusu gözaltılarda ise en çok dikkat çeken “polisimiz kendine yakışanı yapmalı, barışı sağlamalı” ve “taşkınlık yapmayın” tweetlerinin dahi halkı isyana teşvik ve propaganda ifadesi olarak sayılmasıdır.

³⁸² Çalı, a.g.e., ss. 27-28.

2. Üçüncü Kişilerden Kaynaklı Müdahale Biçimleri

Toplanma özgürlüğüne yönelik müdahaleler yalnızca devlet kaynaklı olmaz, aynı zamanda gerçek kişilerden de kaynaklanabilir. Devletlerin hem barışçıl toplanmaları efektif bir biçimde korumaya ilişkin hem de barışçıl toplanma özgürlüğünü kullanmayı kolaylaştırıcı pozitif yükümlülükleri bulunmaktadır³⁸³. Bu bağlamda, toplanma özgürlüğüne dışardan gelebilecek bu tür müdahalelere karşı devletin gerekli önlemleri almakla yükümlü olduğuna kuşku yoktur.

Üçüncü kişilerden kaynaklı müdahalelere ilk örneği, karşıt görüşlü kişiler tarafından toplanmalara yönelik yapılan müdahaleler oluşturur. Bu kavramdan barışçıl biçimde karşı gösteri gerçekleştiren kişiler anlaşılmamalıdır. Esas kastedilen, gerçekleştirilmek istenen bir toplanmanın gerçek kişiler tarafından engellenmeye çalışılması ve hatta katılımcılara şiddet uygulanmasıdır. Örneğin, Moldova’da polis tarafından korunan savcılık binası önünde düzenlenen protestoya dışarıdan gelen maskeli altı kişi tekme, yumruk ve göz yaşartıcı spreyle saldırmış, söz konusu saldırı sonucunda başvuruçulardan bazıları tıbbi tedaviye ihtiyaç duyacak biçimde yaralanmıştır. Yakınlarda devriye arabası bulunmasına rağmen polisin olay yerine iştirak etmesi bir buçuk saati bulmuştur. AİHM, hükümetin söz konusu toplanmanın mevzuata uygun bir bildirime gerçekleştirilmediği gerekçesiyle polis müdahalesinin geciktigiğine ilişkin savunmasını yeterli bulmamış ve AİHS kapsamında öngörülen pozitif yükümlülüklerin yerine getirilmeyip hakkın ihlal edildiğine karar verilmiştir³⁸⁴.

Üçüncü kişi müdahalelerine Türkiye yakın tarihinde en büyük ses getiren örnek, Gezi Parkı Olayları zamanında “Palalı Adam” tarafından yapılan müdahaledir³⁸⁵. Söz konusu dönemde Taksim’de esnafılık yapan bu şahıs, işlerinin bozulmasını gerekçe göstererek göstericilere palayla saldırmış ve kelimenin tam anlamıyla dehşet saçmıştır. “Silahla kasten yaralama suçundan” yargılandığı dava

³⁸³ Maina Kiai, Report of the Special Rapporteur on the Rights to Freedom of Peaceful Assembly and of Association, A/HRC/23/39, 24.04.2013, para. 49.

³⁸⁴ AİHM, *Promo Lex and Others v. Moldova*, Appl No. 42757/09, 24.05.2015, para. 24-28.

³⁸⁵ Gezi Gösterisinde Pala Dehşeti, 07.07.2013, <http://www.gazetevatan.com/gezi-gosterisinde-pala-dehseti--551892-gundem/>, E.T: 27.12.2016.

adli para cezasıyla sonuçlanan Sabri Çelebi'nin kendisini durdurmaya çalışan kolluk kuvvetlerine direndiği gerekçesiyle hakkında açılan “*görevi yaptırılmamak için direnme*” suçuna ilişkin dava ise devam etmektedir³⁸⁶.

Bununla birlikte 1980'li yıllarda AİHM nezdinde karşıt gösteri düzenlenmesi ve olası şiddet hareketleri her iki toplanmanın da yasaklanması için geçerli bir neden sayılırken³⁸⁷, son dönemdeki kararlarda içtihadın yönü değişmiş ve bir toplanmanın toplumda kargaşa yaratacak nitelikte olması ve üçüncü kişiler tarafından gerçekleştirilebilecek olası bir müdahalenin gerekçe gösterilip yasaklanması artık geçerli bir sebep olarak kabul edilmemektedir³⁸⁸. Çünkü toplanma özgürlüğü yalnızca çoğunluk görüşünü korumaz, bununla beraber toplumun genelini huzursuz edebilecek ve hatta şok edecek düşünce ve görüşleri içeren toplanmaları da korur. Bu noktada belirtmek gerekir ki, şiddet içeren bir karşıt gösteri olasılığı halinde, AİHM tarafından toplanmanın güven içinde gerçekleştirilebilmesi için alınacak önlemler bakımından devletlere geniş takdir yetkisi tanınmıştır³⁸⁹. Bu bağlamda, kolluk kuvvetleri tarafından alınacak önlemlerle karşıt grupların birbirlerine müdahalesini engellemek yerine yasaklamak gibi en uç önlemleri almak yine AİHM bakımından kabul edilebilir olarak nitelendirilmemektedir³⁹⁰. Son yıllarda Türkiye’de de gerçekleştirilmek istenen LGBTİ gösterileri, devlet tarafından başta katılımcıların güvenliği ve kamu düzeni gerekçe gösterilerek yasaklanmaktadır³⁹¹. Oysa 1976 yılında AYM tarafından verilen “genel güvenlik sebebiyle erteleme yetkisine” ilişkin karar tam tersi yöndedir³⁹². Karara göre devletin imkanları göz önüne alındığında toplantı veya gösteri yürüyüşlerinin uzun sürelerle ertelenmesi doğru değildir ve hakkın özüne dokunmaktadır. Kararın verilmesinin üzerinden geçen kırk yıllık süre ve

³⁸⁶ Palalı Davasında Sıcak Gelişme, 10.07.2014, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/968011-palali-davasinda-sicak-gelisme>, E.T: 27.12.2016.

³⁸⁷ Çımrın, a.g.e., s. 25.

³⁸⁸ AİHM, *Alekseyev v. Russia*, Appl No. 4916/07, 25924/08, 14599/09, 21.10.2010, para. 74.

³⁸⁹ AİHM, *Ärzte für das Leben v. Austria*, Appl No. 10126/82, 21.06.1988.

³⁹⁰ AİHM, *Öllinger v. Austria*, Appl. No. 76900/01, 29.06.2006.

³⁹¹ LGBT Yürüyüşüne Yasak, 17.06.2016, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/lgbt-yuruyusune-yasak>, E.T: 27.12.2016.

³⁹² AYM E. 1976/27. K. 1976/51 K.T. 18-22.11.1976 RG 16.05.1977-15939.

gelişen teknolojik şartlar da göz önüne alındığında, genel güvenlik gerekçesiyle verilen erteleme ve yasaklama kararları abesle iştigal örneği oluşturmaktadır.

Azınlık grupların toplanma özgürlüğü de AİHS kapsamında korunmaktadır. Makedon azınlığın haklarını koruma amaçlı faaliyet gösteren bir derneğin gösteri yapmak için başladığı yürüyüşe, karşı bir grubun sözlü ve fiziksel saldırıda bulunmasıyla çıkan kargaşada, polis olaya müdahale etmekte hem geç hem de yetersiz kalmıştır³⁹³. AİHM, söz konusu olayda karşıt göstericilerin saldırılarını engellemek için polisin daha erken harekete geçip gereken önlemleri alması gerektiğini vurgulamış ve hakkın ihlal edildiğine hükmetmiştir. Çünkü devlet, toplum tarafından kabul gören veya görmeyen azınlık görüşlerini de toplanma özgürlüğü kapsamında korumakla ve hatta bu tür durumlarda daha tedbirli davranmakla yükümlüdür³⁹⁴.

Toplanma özgürlüğüne üçüncü kişiler kaynaklı müdahalelerin farklı bir örneği ise özel hukuk kişileri tarafından gerçekleştirilen müdahalelerdir. Belirtmek gerekir ki, AİHS bireylerin bireylere karşı özgürlük ihlali gerçekleştirmesi bağlamında “*insan haklarının üçüncü kişilere etkisini*” henüz kabul etmemektedir³⁹⁵. Böyle yükümlülüğün varlığının tespiti ise ancak sözleşmede tanınan özgürlüklerin somut olaylar ışığında ayrı ayrı irdelenmesine bağlıdır. Toplanma özgürlüğünün özel mülkte sahibinin vereceği izinle gerçekleştirilmesinin önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Ancak mülk sahibi tarafından izin verilmemesi halinde sorun doğmaktadır. Mülkiyet hakkının da AİHS kapsamında korunan haklardan biri olduğunu belirtmek gerekir³⁹⁶. Bu konuya ilişkin Appleby kararında³⁹⁷, başvurucunun bir alışveriş merkezinde bildiri dağıtması ve imza toplaması için alışveriş merkezi sahibinin izin vermemesinin devletin pozitif yükümlülükleri kapsamına girip girmediği tartışılmaktadır. Bu davada başvuru alışveriş merkezinin yarı kamusal bir alan

³⁹³ AİHM, *Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria*, Appl. No. 29221/95 and 29225/95, 02.10.2002.

³⁹⁴ Ibid., para. 107.

³⁹⁵ Tezcan, Erdem, Sancakdar, a.g.e., s. 85.

³⁹⁶ AİHS 1 nolu Ek Protokol m. 1.

³⁹⁷ AİHM, *Appleby v. United Kingdom*, Appl. No. 44306/98, 06.05.2003.

olduğunu iddia etmiş, ancak bu iddiası AİHM tarafından kabul görmemiştir. AİHM, ilgili alışveriş merkezini özel mülk olarak nitelendirmiş olup söz konusu müdahaleyi toplanma özgürlüğünün gerçekleştirilmesini güvence altına alan pozitif yükümlülükler kapsamında değerlendirmemiş ve başvurucunun 3.200 imza toplamasını da dikkate alarak hakkın ihlal edilmediğine karar vermiştir. Bu noktada irdelenmesi gereken husus, ihlal iddiasına sebep olan davranışın pozitif yükümlülükler kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceğidir. Bu bağlamda özel hukuk kişileri kaynaklı müdahalelerde dikkate alınması gereken, kamu yararı ile kişisel menfaat arasında adil bir denge sağlanması ve söz konusu yükümlülüğün idareye imkansız veya orantısız bir külfet yükleyecek biçimde yorumlanmamasıdır³⁹⁸. Fakat alışveriş merkezinin yarı kamusal alan yerine özel mülkiyet olarak değerlendirilmesi yine tartışmalı bir husustur. Bir alışveriş merkezi, her ne kadar özel hukuk kişisine ait olsa da halkın yararlandığı ve hizmet aldığı bir yer olup bu özelliği sebebiyle yalnızca özel mülkiyet kapsamında değerlendirilmesi doğru bir tercih değildir. Ancak özel mülkiyet olarak değerlendirilen bir yerde özel hukuk kişisi tarafından verilmeyen izin, haliyle devletin pozitif yükümlülükleri kapsamında değerlendirilemeyecektir.

³⁹⁸ Ibid., para. 40.

B- Toplanma Özgürlüğüne Yönelik Müdahaleler Karşısında Türk Hukukunda Mevcut Durum

Türkiye’de toplanma özgürlüğüne yönelik yasama, yürütme ve yargı organları tarafından gerçekleştirilen müdahaleler, konu hakkında çalışan dernek ve örgütlerin raporlarıyla oldukça geniş kapsamda irdelenmiştir³⁹⁹. Maalesef ortaya çıkan tablonun umut verici olduğu söylemek mümkün değildir.

Türkiye hukukundaki adıyla “toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı” anayasal bir haktır, ancak uygulamadaki sorunlu hususlar gücünü kanundan alır. Yapılan müdahaleler toplanma öncesi, toplanma anı ve sonrası olarak kategorize edilebilir. Toplanma öncesinde yapılan müdahaleler yasaklama ve erteleme kararlarıdır. Türkiye’de yalnızca son bir yıl içinde toplantı ve gösteri yürüyüşlerine yönelik verilen yasaklama ve erteleme kararlarının sayısı 49’dur⁴⁰⁰. Bu kararların dayanaklarının genellikle “*toplama öncesi, anı ve sonrasında gerçekleşmesi olası şiddet eylemleri*” olduğu görülmektedir. Oysa devletlerin pozitif yükümlülüğü gereğince, üçüncü kişiler tarafından yapılacak müdahaleler engellenmeli ve hak öznelerinin özgürlüklerini kullanılabilmeleri için gerekli tedbirler alınmalıdır. Üstelik bu yasaklama kararı, özgürlüğün kullanılmak istediği tüm şehri kapsayacak biçimde verilmektedir. Bu kararların dayanağı 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu olup söz konusu kanunun yetkileri göz önüne alındığında uluslararası standartlara uygun olduğundan bahsedilemez⁴⁰¹. Çünkü uluslararası standartlarda özgürlük esas, sınırlama ise istisnadır. Bu kadar geniş sınırlama hükümleri içeren bir kanununsa özgürlükçü olduğunu söylemek mümkün değildir.

Yasaklama kararlarına bakıldığında, en çok yasaklama kararının “Nevruz Kutlamaları (*Newroz*)”na yönelik olduğu gözlemlenmektedir⁴⁰². Yine yedi yıldır hiçbir bildirim yapılmadan gerçekleştirilen LGBTİ-Onur Yürüyüşü’nün yapılması

³⁹⁹ Bu bölüm için Oya Ataman Grubu Raporu, Uluslararası Af Örgütü, Venedik Komisyonu, Eşit Haklar için İzleme Derneği ve İnsan Hakları Derneği’nin 2014-2016 raporları dikkate alınmıştır.

⁴⁰⁰ Eşit Haklar için İzleme Derneği, Freedom of Peaceful Assembly Monitoring Report Executive Summary (October 2015 – November 2016 Turkey), s. 8.

⁴⁰¹ Olağanüstü Hallere ilişkin kanunlar bu çalışmanın kapsamı dışındadır.

⁴⁰² Ibid., s. 9.

2016 yılında yasaklanmıştır. Özellikle toplumun çoğunluğu tarafından kabul görmeyen görüşleri içeren toplanmalara yönelik verilen bu kararlar dikkat çekici olup söz konusu özgürlüğün özüne aykırı bir tutum sergilenmektedir. Çünkü toplanma özgürlüğü, konusu ne olursa olsun barışçıl olması şartıyla her türlü toplanmayı kapsar. Son dönemde Türkiye’de yaşanan terör olaylarının artışı, toplanmalara ilişkin yasaklama kararlarının da artmasına sebep olmuştur. Ancak bir devletin güvenliği sağlamak için çeşitli önlemler alması yasal olsa da; söz konusu önlemlerin yasal olmakla birlikte gerekli ve orantılı olması gerektiği unutulmamalıdır⁴⁰³.

Ekim 2015 - Kasım 2016 arasında yapılmak istenen 227 toplanmadan 183’üne etkinlik başlamadan, 32’sine ise etkinlik sırasında kolluk kuvvetleri tarafından müdahale edilmiştir⁴⁰⁴. Müdahale sırasında fiziksel güçle beraber en çok kullanılan araçlar ise birlikte ya da ayrı ayrı kullanılmak üzere göz yaşartıcı gaz ve tazyikli sudur. Vahim olan durum ise yalnızca düzeni bozan kişiler yerine tüm grubun hedef alınmasıdır. Oysa kötü niyetli kişilerin veya provokatörlerin, toplantı ve gösteri yürüyüşlerini engellemesini önlemek amacıyla nicelikleri de göz önüne alınarak kolluk kuvvetlerince uzaklaştırılması, özellikle özgürlüğünü barışçıl şekilde kullanan kişilerin haklarını korumak için öngörülmüştür⁴⁰⁵. Doğrudan tüm topluluğa yapılan bu müdahalenin kanuna uygun olduğu söylenemez.

Yargı, hak özneleri aleyhine 2011 dışında “kamu görevlilerine direnme” gibi suçlara da dayanarak yargılama yapmaktadır. Adalet Bakanlığı tarafından milletvekili Sezgin Tanrıkulu’nun soru önergesine verilen yanıtla, 2009-2012 arasında kamu görevlilerine direnme suçundan yargılananların sayısını 41.500 olduğu anlaşılmıştır⁴⁰⁶. Toplanma özgürlüğüne yönelik müdahalelerde, Türkiye’nin büyük kısmını etkisi altına alan Gezi Parkı Olayları’nın da

⁴⁰³ Venice Comission, Turkey – Opinion on the Legal Framework Governing Curfew, 10-11.06.2016, s. 5, para. 13.

⁴⁰⁴ Eşit Haklar için İzleme Derneği, a.g.e., s. 10. İlgili raporda OHAL dikkate alınmamıştır. Çalışma kapsamında da ayrıca değerlendirilmemiştir.

⁴⁰⁵ 2911 S. TGYK m. 24 f. 4.

⁴⁰⁶ Çalı, a.g.e., s. 29.

gerçekleştiği 2013 yılında 60'ı çocuk olmak üzere 10.422 kişi; 2014 yılında ise 112'si çocuk olmak üzere 1539 kişi kötü muamele görmüştür⁴⁰⁷. 2013 yılında 774'ü Gezi Parkı Olayları olmak üzere toplam 1134 etkinliğe müdahale edilmiş ve toplamda 1309 kişiye 17 soruşturma ile 50'si çocuk olmak üzere 3773 kişi hakkında toplantı ve gösteri yürüyüşü kanuna muhalefet sebebiyle 103 dava açılmıştır⁴⁰⁸. 2015-2016 arasında gerçekleştirilen 158 toplanmada, 2295 kişi gözaltına alınmıştır⁴⁰⁹. Bu dönem içinde en kapsamlı gözaltı işlemi ise 1 Mayıs 2016 Emek ve Dayanışma Günü'nde gerçekleşmiş ve 231 kişi gözaltına alınmıştır.

Toplanma özgürlüğüne ilişkin AIHM içtihatlarında, iç hukukunda konuya ilişkin büyük sorunlar yaşayan Türkiye'nin özel bir yeri vardır. Hem AIHM hem de BK tarafından Türkiye'de toplanma özgürlüğü konusunda yapısal, sistematik sorunlar tespit edilmiş ve "Ataman Grubu" oluşturulmuştur. "Ataman Grubu", adını da almış olduğu Oya Ataman kararıyla başlamış, ancak süreç içinde Türkiye'nin konuya ilişkin iyileştirici herhangi bir adım atmaması ve ihlaller zinciri olan benzer başvuruların olması sebebiyle davalar grubu oluşturulmuştur. BK'da "Ataman Grubu Davaları" olarak adlandırılan kesinleşmiş AIHS ihlal kararları, barışçıl toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının ihlalleri ve/veya göstericiler dağıtılırken uygulanan aşırı ya da orantısız güç sebebiyle başvuruçuların kötü muameleye tabi tutulmalarına ilişkindir⁴¹⁰. Türkiye'ye karşı toplanma özgürlüğüne ilişkin benzer nedenlerle 130 başvurunun AIHM önünde derdest olması sebebiyle, sistematik unsurların giderilmesi ve mutlak tedbirlerin alınabilmesi için kararların uygulanmasının BK tarafından izlenmesine karar verilmiştir⁴¹¹. Türkiye'nin pek çok farklı ilinde, farklı amaçlarla gerçekleştirilen ve gruba dahil olan bu davalardaki ihlallere ilişkin temel bulgular şöyle sıralanmıştır:

⁴⁰⁷ İnsan Hakları Derneği, 2013 Yılı İnsan Hakları İhlalleri Raporu, s. 12, İnsan Hakları Derneği, 2014 Yılı İnsan Hakları İhlalleri Raporu, s. 13.

⁴⁰⁸ İnsan Hakları Derneği, 2013 Yılı İnsan Hakları İhlalleri Raporu, s. 12.

⁴⁰⁹ Eşit Haklar için İzleme Derneği, a.g.e., s. 11.

⁴¹⁰ Çalı, a.g.e., s. 5.

⁴¹¹ AIHM, *Yaşa and Others v. Turkey*, Appl. No. 44827/08, 16.07.2013, AIHM, *İzci v. Turkey*, Appl. No. 42606/05, 23.07.2013.

1- *Barişçıl gösterilere müdahale, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin toplanma özgürlüğünü düzenleyen 11. maddesine aykırıdır.*

2- *Barişçıl olmayan gösterilerde barişçıl şekilde eylem yapanların hedef alınması, Sözleşmenin 11. ve işkence yasağını düzenleyen 3. maddesine aykırıdır.*

3- *Barişçıl ve barişçıl olmayan gösterileri dağıtmak için orantısız güç kullanımı (göz yaşartıcı gaz veya fiziksel kuvvet yoluyla) Sözleşmenin 11. ve 3. maddelerine aykırıdır.*

4- *Barişçıl eylemcilerin iç hukukta dava edilmeleri Sözleşmenin 11. maddesine aykırıdır.*

5- *Polis memurlarının ve amirlerinin AIHS 3. madde ihlali niteliğindeki tasarruflarının etkin olarak soruşturulmaması 3. maddenin usul bakımından yüklediğı pozitif yükümlölöklere aykırıdır.*

İlk olarak, bu grupta toplanan davaların birçoğı, söz konusu toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yetkililerce kanuna aykırı ilan edilmesi ve bu gösteriye katılanlara karşı zor kullanımına ilişkindir. Yapılan müdahaleler, 2911 sayılı kanunda belirtilen yer ile kamu düzenine ilişkin geniş ve katı hükümlerden beslenir, ancak bu uygulamalar kanuna uygun olsa bile müdahale için tek başına yeterli gerekçe sayılamaz. Gücünü kanundan alan bu uygulamanın da demokratik toplumda gerekli ve ölçölü olması beklenir. Bu gruptaki söz konusu davalara ilişkin müdahalelerin bu kriterlere uygun olmadığı tespit edilmiştir⁴¹².

İkinci olarak AIHM, şiddet içeren gösterilerde başvuruçuların bizzat şiddete başvurduklarına dair yeterli delil olmadığına ve dolayısıyla başvuruçuların kolluk kuvvetleri tarafından hedef alınmalarının toplanma özgürlüğünü ihlal ettiğine karar vermiştir. Üstelik yapılan bu uygulama iç hukuka da aykırılık teşkil etmektedir. Bu kapsamda kolluk kuvvetlerinin şiddete başvuranları uzaklaştırma ve barişçıl toplanma özgürlüklerini kullananları koruma yükümlölüğü bulunmaktadır.

⁴¹² Raporda bahsedilen kararlara ilişkin detaylar için bkz. Çalı, a.g.e, ss. 7-9.

Üçüncü olarak, eylemcilerin müdahale sırasında maruz kaldığı muamele AİHM tarafından AİHS'nin 3'üncü maddesi ile korunan işkence, insanlık dışı ve alçaltıcı muamele yasağının ihlali olarak nitelendirmiştir. Kararlarda bu nitelikte sayılmış uygulamalardan bazıları şunlardır: Yakalanmış bir eylemciye göz yaşartıcı gaz sıkılması⁴¹³, eylemcilerin başına cop ile vurulması, eylemcinin saçının çekilmesi⁴¹⁴, ve eylemcilerin yaralanmasına sebebiyet verilmesi⁴¹⁵. Bu noktada tekrar belirtmek gerekir ki, etkisizleştirilerek denetim altına alınmış kişiye karşı biber gazı veya başkaca bir orantısız güç kullanımı hiçbir surette haklılaştırılmaz⁴¹⁶.

Dördüncü olarak, eylemcilerin daha sonra iç hukukta somut delillere dayanmaksızın dava edilmelerine dikkat çekilmiştir. Haklarında açılacak soruşturma ve kovuşturmayla ilişkin tedirginlik taşıyan bireyler, daha sonra düzenlenecek barışçıl toplantı ve gösteri yürüyüşlerine bile katılmaktan imtina edeceklerdir. Tekrar belirtmek gerekir ki, başvuru sahiplerinin aldığı beraat kararına rağmen, sadece barışçıl bir gösteriye katılmaları sebebiyle yargılanmaları AİHM tarafından dikkate alınmış ve barışçıl bir gösterinin prensip olarak, cezai yaptırım tehdidine tabi tutulmaması gerektiği vurgulanmıştır⁴¹⁷.

Beşinci olarak, kolluk kuvvetlerinin müdahale yetkisini orantısız biçimde kullanmasına yönelik etkin bir soruşturma yapılmaması toplantı ve gösteri yürüyüşlerine yapılan müdahalelerin keyfileşmesine sebebiyet verecektir. Bu kapsamda etkili başvuru hakkı bu anlamda toplanma özgürlüğünün güvencesini oluşturmaktadır. Türkiye'de kısır döngü haline gelmiş cezasızlığın sistematik hale geldiği AİHM kararlarında da vurgulanmıştır⁴¹⁸.

Eylül 2013 tarihli 1179. nolu BK toplantısında Ataman Grubu Davaları'na istinaden Türkiye'de alınması gereken tedbirler şöyle sıralanmıştır:

⁴¹³ AİHM, *Ali Güneş v. Turkey*, Appl. No. 9829/07, 10.04.2012, para. 41.

⁴¹⁴ AİHM, *Dur v. Turkey*, Appl. No. 34027/03, 18.09.2008, para. 40.

⁴¹⁵ AİHM, *Samüt Karabulut v. Turkey*, Appl. No. 16999/04, 27.01.2009, para. 40-41.

⁴¹⁶ AİHM, *Ali Güneş v. Turkey*, Appl. No. 9829/07, 10.04.2012, para. 39.

⁴¹⁷ AİHM, *Pekaslan v. Turkey*, Appl. No. 4572/06, 5684/06, 20.03.2012, para. 81.

⁴¹⁸ AİHM, *İzci v. Turkey*, Appl. No. 42606/05, 23.07.2013, para 95-99.

- 2911 sayılı kanunda, özellikle toplantı veya gösterilerin barışçıl olduğu hallerde, gerçekleştirilen müdahalenin gerekliliğini değerlendirme yükümlülüğü getirecek yönde değişiklikler yapılması,
- Kolluk kuvvetlerinin zor kullanma yetkisi, özellikle göz yaşartıcı gaz (veya biber gazı) kullanımı ile ilgili halihazırdaki düzenlemelerin revize edilmesi,
- Gösterilerin dağıtılması sonrasında zor kullanımının gerekliliği, orantılılığı ve uygunluğunu denetleme amaçlı bağımsız, etkili ve tarafsız usullerin hayata geçirilmesi,
- Kolluk kuvvetlerinin zor kullanımlarının gereklilik ve orantılılık ile ilgili düzenlemelere aykırı olması halinde başvurulacak yaptırımların mevzuatta yer almasına ilişkin düzenlemeler yapılması,
- Ulusal otoritelerin ve mahkemelerin, kötü muameleye ilişkin iddiaları soruşturmada ve kolluk kuvvetleri aleyhinde yapılan ceza yargılamalarında hızlı ve özenli davranmaları için gerekli adımların atılması,
- Ulusal otoritelerin, toplanma özgürlüğünü kullanan bireylere karşı, onları cezalandırmak veya korkutmak amacıyla, olay tarihinden sonra herhangi bir tedbire başvurmadıklarından emin olunması⁴¹⁹.

BK, toplantıdan bir yıl sonra kanuni, idari ve yargısal tedbirlere ilişkin Türkiye tarafından sunulan Eylem Planı'ndan tatmin olmamış⁴²⁰ ve Mart 2015'te yapılan toplantıda kaygılarını yinelemiştir. Bu kapsamda 2911 sayılı kanunun özgürleştirilmesine ilişkin çalışmaların yoğunlaştırılması ve zor kullanma ile hesap verilebilirliğe dair çalışma yapılmasını talep etmiştir⁴²¹. Söz konusu toplantının ve alınan kararların ardından geçen üç yıl içinde, biber gazı ve boyalı

⁴¹⁹ 12.03.2015 tarihli 1222 sayılı BK Toplantısı,
https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805b055c

E.T: 16.12.2016

⁴²⁰ Çalı, a.g.e, s. 13.

⁴²¹ 26.09.2013 tarihli 1179 sayılı BK Toplantısı,
https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805c526e

E.T: 16.12.1016.

su kullanımının yasallaştırılması dışında, belirtilen hususları iyileştirme amacıyla herhangi bir değişiklik yapılmadığını ve hatta İç Güvenlik Paketi'yle birlikte mevcut düzenlemenin daha da katılaştığını belirtmek gerekir.

Tüm bu bilgiler ışığında unutulmamalıdır ki; kolluk hem Anayasa hem de AİHS ile AİHM içtihatları bakımından müdahalenin meşru sayılabileceği hallerde yasal yetkisini kullanırken dahi Anayasa'nın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine uygun davranmak ve müdahalelerde toplanma özgürlüğünün özüne dokunmama mecburiyetindedir⁴²². Özgürlüğün esas, sınırlamanınsa istisna olduğu müdahalenin hiçbir aşamasında unutulmamalıdır. Kolluk kuvvetlerince toplanma özgürlüğüne yönelik her müdahale hassasiyet içerir ve bu özgürlüğünü daha sonra kullanmak isteyenler üzerinde caydırıcı etki yaratır. Ancak görülmektedir ki, Türkiye'de ilgili mevzuat özgürleşmek yerine her geçen gün daha da katılaşmaktadır. Bunun sonucu olarak da, toplanmaların ertelenmesi ile yasaklanması kararlarında gözle görülür bir artış vardır. Gücünü kanun ve cezasızlık geleneğinden alan kolluk kuvvetlerince müdahalenin dozu ise her geçen gün artmaktadır. Toplanma esnasında yapılan müdahalelerden kaynaklanan soruşturma ve davaların da oranı da çok yükselmiştir.

⁴²² Şirin, 30 Soruda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, s. 79.

VI. Sonuç

Toplanma özgürlüğü, demokratik bir toplumun temellerinden biri olduğu gibi ayrıca demokrasinin de göstergesidir. Bu özgürlük, kitlelerin dikkatini çekebilmenin ve kamuoyu oluşturabilmenin en etkili yolu olup gücünü kolektif olarak kullanılmasından alır. Yakın dönemde Polonya’da kürtaşı tamamen yasaklamayı öngören yasa tasarına karşı tüm ülke kadınları tarafından yapılan protestolar sonucunda tasarı geri çekildi⁴²³. Benzer bir örnek Türkiye’de cinsel istismar yapan kişinin mağdurla evlenmesi halinde ceza almamasını öngören cinsel istismar yasasına karşı gerçekleştirildi. Toplumun büyük bir kesimi tarafından büyük tepki toplayan bu yasa tasarısı, günlerce yapılan protesto ve gösterilerin sonucunda geri çekildi⁴²⁴. Yalnızca bu iki örnek bile toplanma özgürlüğünün kamuoyu üzerindeki etkisini anlayabilmek için yeterlidir.

İfade özgürlüğünün özel hükmü niteliğinde olan toplanma özgürlüğü, demokratik toplumlardaki önemi sebebiyle anayasal koruma altındadır. Tam da bu nedenle dar yorumlanmaması ve özgürlüğün kullanımını engelleyecek biçimde düzenlenmemesi gerekir. Tarihsel gelişimiyle birlikte uluslararası alanda dar yorumlanmaktan vazgeçilen toplanma özgürlüğü, ne yazık ki aynı gelişimi Türkiye’de Osmanlı döneminden itibaren gösterememiştir. Bugün Türkiye’deki düzenlemeler ile uygulamalar birlikte irdelendiğinde, uluslararası düzenlemelerin aksine özgürlüğün değil sınırlamanın esas alındığı görülmektedir.

Toplanma özgürlüğünde aranan temel şart hem AİHS hem de Anayasa’da silahsızlık ve saldırısızlık, başka bir deyişle barışçılıktır. Şiddet içeren hiçbir toplanma, hukuken korunamaz, çünkü şiddet bu özgürlüğün nesnel norm alanının dışındadır. Bir toplanma barışçıl olarak başlayıp daha sonra bu özelliğini yitirebilir ve bu andan itibaren hukuki korumadan yararlanamaz. Ancak belirtmek gerekir ki, şiddete başvurmayan hak özneleri bu konunun dışında tutulmalı ve

⁴²³ Polonya’da Kadınlar Kürtaşı Yasağına Karşı Grevde, 03.10.2016, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37544141>, E.T: 27.12.2016.

⁴²⁴ Binlerce Kadın AKP’ye ‘Cinsel İstismar Yasasını Geri Çek’ Dedi, 19.11.2016, <http://www.birgun.net/haber-detay/binlerce-kadin-akp-ye-cinsel-istismar-yasasini-geri-cek-dedi-136275.html>, E.T: 27.12.2016.

özgürlüklerini kullanabilmeleri için her türlü tedbir alınmalıdır. Buna ek olarak, toplanma özgürlüğü yalnızca kanunda belirtilen kullanım biçimleriyle sınırlı değildir ve sınırlı kalmamalıdır. Bu biçimler hak öznelerinin yaratıcılığıyla doğru orantılı olarak çok çeşitlilik gösterebilir. Sessiz bir şekilde belirli bir rotada yürüme şeklinde ortaya çıkabileceği gibi yalnızca jest ve mimiklerle bile gerçekleştirilebilir. Önemli olan toplanmanın amaçladığı “dikkat çekebilme” ve “kamuoyu oluşturabilme” niteliklerinin gerçekleştirilebilmesidir. Bu yüzden toplanma özgürlüğünün biçimleri dar yorumlanmamalı ve hakkın kullanımına engel olmamalıdır. Türkiye’de özgürlüğün dar yorumlanması uygulamada hakkın kullanımına engel olmaktadır, bu sebeple hakkın özünün tüm devlet erkleri açısından idrak edilmesi ve bu görüşün uygulamaya da aktarılması gerekmektedir.

AIHM içtihatlarına göre, özgürlüğün kullanımına ilişkin izin de dahil olacak biçimde düzenleme yapılması mümkündür; yeter ki söz konusu düzenleme özgürlüğün kullanımını bloke edici nitelikte olmasın. Bu sebeple bir düzenlemenin uluslararası standartlara uygun olup olmadığını belirleyen nokta, özgürlüğün kullanımını hiçbir surette engellemeye mahal vermemesidir. Türkiye’de izin almaksızın toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlenebilir, ancak bildirim yükümlülüğü bulunmaktadır ve bu yükümlülük ne Anayasa’ya ne de AIHS’ye aykırılık teşkil etmektedir. Bu bildirim, yalnızca yetkili mercilerin bilgilendirilmesi amacını taşımaktadır. Dolayısıyla yetkili mercilerin bu aşamada karar verme yetkisi bulunmamaktadır. Görünürde düzenleme oldukça özgürlükçü olsa da uygulamada durum ne yazık ki böyle değildir.

Anayasa tarafından güvence altına alınan toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu’ndaki sınırlandırmaya ilişkin hükümlerle bu güvencesini yitirmektedir. Hakkın çocuklara tanınmamasıyla başlayan bu sınırlandırmalar, yürütmeye tanınan yasaklama ve dağıtma yetkileriyle devam etmektedir. Bu yetkilerse kanunda yapılan her değişikle daha da genişletilmektedir. Hak öznelerinin yararı yerine devlet erklerinin yararları gözetilerek yapılan bu düzenlemeler, uluslararası standartlarla hiçbir şekilde

bağdaşmamaktadır. Öncelikle özellikle yürütmeye verilen çok geniş yetkilerden vazgeçilmeli, taraf olunan sözleşmelere uyumlu yeni bir kanun yapılmalıdır.

Kanundışı olarak tanımlanan toplantıların oldukça geniş bir biçimde düzenlenmesi sebebiyle katılımcıların yargılanması ise kaçınılmaz hale gelmektedir. Sosyal medya hesaplarındaki paylaşımların bile davalarda delil olarak gösterilmesinin gündeme geldiği Türkiye uygulamasında, muhalif sayılabilecek tüm toplanmalardaki katılımcılar potansiyel suçlu olarak görülmektedir. Bu görüş yasamadaki geniş sınırlandırmalarla başlar, yürütmeye tanınan geniş yetkilerin sert müdahaleler olarak katılımcılara etkisiyle devam edip yargının uzun süreci ve bazen cezalandırıcılığıyla sonuçlanır. Tüm bu uygulamalar özgürlüğün kullanımını kolaylaştırmaktan ziyade maalesef engellemeye yöneliktir. Üstelik daha sonraki toplanmalara katılımcı olmayı düşünenler üzerinde de caydırıcılığı tartışılmazdır. Avrupa Konseyi'nin müdahalelerin sertliği üzerine tavsiyeleri, AİHM tarafından verilen hakkın ihlaliyle sonuçlanan kararlar da Türkiye'de durumun vahametine dikkat çekmektedir.

Türkiye'de toplanma özgürlüğünün uluslararası standartlara uygun olabilmesi için yapılması gereken ilk iş, 12 Eylül kanunlarından biri olan Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun yeniden düzenlenmesidir. Kanunun yeniden düzenlenmesi aşamasında ise özgürlüğün esas, sınırlamanın istisna olduğu unutulmamalıdır. Toplanma yapılacak yerler yürütme tarafından belirlenip katılımcılara dayatılmayacak biçimde yeniden düzenlenmelidir. Hakkın kullanımını tamamen engelleyen erteleme ve yasaklama kararlarına yönelik, sonuçlanma süresi de makul olmak üzere etkili bir başvuru yoluna ilişkin düzenleme yapılmalıdır. Aynı anda karşıt görüşteki grupların gösteri düzenleyebilmelerinin önü açılmalıdır. Yasaklama ve erteleme yetkileri daha dar ve kullanılacak son yetki olarak belirlenmelidir. Günlük hayatta bile kullanılan nesneler "suç aygıtı" olarak tanımlanmamalı; yalnızca özgürlüğü gerçekten suiistimal edenlere yönelik düzenleme yapılmalıdır. Kolluk kuvvetlerinin katılımcılara sert ve orantısız müdahalesi engellenmelidir. Bu tür müdahaleleri

yapan memurlar hakkında etkin bir soruşturma yrtlebilmeli ve yalnızca devlet memuru olmalarından dolayı devlet tarafından korunmamalıdır. Yargı alanında ise barışcıl bir göstericilerin prensip olarak, cezai yaptırım tehdidiyle caydırılmaması gerektiği unutulmamalıdır. Oysa bu düzenlemeler bile tek başına yeterli olmayacaktır. En önemlisi toplanma özgürlüğünün önemi ve hassasiyeti devlet tarafından kabul edilmeli, ayrıca görev alacak memurların da bu görüşü benimsemesi sağlanmalıdır.

Özgeçmiş

1990 yılında İstanbul'da doğdu. 2009 yılında Kadıköy Anadolu Lisesi ve Maarif Koleji'nden mezun olup aynı yıl İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde lisans eğitimine başladı ve 2013 yılında mezun oldu. Üniversite döneminde ELSA (Avrupa Genç Hukukçular Derneği) İstanbul şube başkanlığı ve ELSA Türkiye genel sekreterlik görevlerini üstlenip yurtiçi ve yurtdışı platformlarda çalışmalar yaptı.

2014 yılının başında İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Hukuku Yüksek Lisans Programı'na kaydoldu. 2015 yılında erasmus programı kapsamında Köln Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde bir yıl boyunca misafir öğrenci olarak çalışma fırsatı buldu.

Kasım 2014'ten bu yana İstanbul Barosu'na kayıtlı avukattır.